

T.C

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ABD, KANADA, MEKSİKA ARASINDAKİ
TİCARİ ANLAŞMALAR VE DIŞ TİCARETE
ETKİLERİ**

KHAIR MOHAMMAD NOORI

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ LEVENT ÖZKAN

EDİRNE 2020

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....İktisat..... ANABİLİM DALI

.....İktisat.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

K.h.a.i.c...m.h.a.m.m.a.d...n.o.r.i tarafından hazırlanan
A.B.D...k.a.n.a.a.t...m.e.k.s.i.k.a...a.n.a.s.i.n.d.a.k.i...f.i.c.a.v.i...a.n.l.a.s.m.a.k.a.n...v.a...d.i.s...t.i.c.e.r.e.t.e...e.t.k.i.l.e.n.i
Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca8.1.2020..... günü saat
.....12.13.00..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin
*k.a.b.u.l...e.d.i.l.m.e.s.i.n.e... OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof.Dr. Ahmet Atakışı	Kabul edilmesine	A.T.O
Dr.öğr. üyesi Levent Özkan	kabul edilmesine	Y.Özkan
Doç.Dr. Recep Erbay	kabul edilmesine	R.Erbay

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

09 / 01 / 2020

Khair Mohammad NOORI

Tezin Adı: ABD, Kanada, Meksika Arasındaki Ticari Anlaşmalar ve Dış Ticarete Etkileri

Hazırlayan: Khair Mohammad NOORI

ÖZET

Uluslararası kuruluşlar yeni dünya düzeni oluşumunda önemli rol oynamaktadırlar. Bu kuruluşların içerisinde bulunan Dünya Ticaret Örgütü Dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, ticari faaliyetlerin düzenlenmesi gibi önemli vazifelerden üstlenmiştir. Serbest Ticaret Anlaşmaya taraf olan ülkeler kendi aralarında ticaretlerini negatif etkileyen tarife ve tarife dışı engellerin kaldırarak kendi aralarında serbest ticaret alanını sağlamaktadır. Öte yandan anlaşmaya taraf olan ülkelere hariç değer ülkeler ile yaptığı ticaretlerinde ulusal düzenlemeler ve kanunlar uygulanmaktadır.

Bu çalışmada Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), DTÖ'nün tarihçesi, organları ve görevlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca iki gelişmiş ve bir gelişmekte olan ülkeden oluşan NAFTA anlaşmasını ve anlaşmazlıklar durumunu açıklamıştır. Aynı zamanda ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında başlayan ticaret savaşı, NAFTA'dan USMCA'ya giden yol ve USMCA anlaşmasını ABD'ye getirilerini incelemektedir. Son olarak NAFTA anlaşması ile USMCA anlaşmasının arasındaki farklardan bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Kanada, Meksika, DTÖ, NAFTA, USMCA.

Title of Thesis: Trade Agreements between USA, Canada and Mexico and Their Effects on Foreign Trade.

Prepared by: Khair Mohammad NOORI

ABSTRACT

International organizations play an important role in the formation of a new world order. The World Trade Organization, which is one of these organizations, has undertaken important duties such as liberalization of world trade and regulation of commercial activities. Free Trade Agreement members provide free trade space among themselves by removing tariffs and non-tariff barriers that negatively affect their trade. At the same time, national regulations and laws are applied in the trade with the countries except for the members to the agreement.

In this study, World Trade Organization (WTO), history, organs and duties of WTO are mentioned. And also explained the NAFTA agreement and the state of disagreements consisting of two developed and one developing countries. At the same time trade war which began between US and the Republic of China, examines the road from the NAFTA to the USMCA and its return to the USMCA agreement. at the end differences between NAFTA agreement and the USMCA agreement are mentioned.

Key Words: US, Canada, Mexico, WTO, NAFTA, USMCA.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitim sürecimde kendine has duruşu olan, yüksek karaktere sahip her zaman kendime örnek olarak aldığım, her konuda yol gösteren ve tezimin yazım süresinde büyük emeği olan tez danışmanım saygıdeğer Dr. Öğr. Üyesi Levent ÖZKAN hocama ve her zaman yanımda duran ve maddi manevi desteklerini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ederim.

Edirne 2020

Khair Mohammad NOORI

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1.1. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WORLD TRADE ORGANIZATION - WTO)4	
1.1.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Ortaya Çıkışı.....	4
1.1.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Kuruluş Amaçları	8
1.1.3. DTÖ'nün Organları.....	9
1.1.3.1. DTÖ'nün Bakanlar Konferansı	9
1.1.3.2. DTÖ Genel Konseyi	10
1.1.3.3. DTÖ'nün Konsey ve Komiteleri	11
1.1.3.4. DTÖ'nün Sekreteryası.....	11
1.1.4. DTÖ'nün İşlevleri	11
1.1.5. Dünya Ticaret Örgütünün Yapısı.....	12
1.1.6. DTÖ İlkeleri.....	13
1.1.6.1. Ayrımcı Olmama (Non discrimination) İlkesi	14
1.1.6.2. En Çok Kayırılan Ülke İlkesi	14

1.1.6.3.	Ulusal Davranış İlkesi	15
1.1.6.4.	Şeffaflık İlkesi	15
1.1.6.5.	Karşılıklı Olma İlkesi	15
1.1.6.6.	Tarifelere Bağlı Kalma İlkesi	16
1.1.6.7.	Adil Rekabeti Teşvik Etme İlkesi.....	16
1.1.6.8.	Kalkınma ve Ekonomi Formunun Teşvik Edilmesi İlkesi	16
1.1.7.	DTÖ'nün Görevleri.....	17
1.1.8.	DTÖ Üyeleri, Katılım Süreci	17
1.2.	KUZEY AMERİKA SERBEST TİCARET ANLAŞMASI (NORT AMERİCAN FREE TRADE AGREEMENT -NAFTA).....	21
1.2.1.	NAFTA'nın Tarihçesi	21
1.2.2.	ABD ve Kanada Ticari Anlaşmaları	21
1.2.3.	Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri Serbest Ticari Anlaşmaları..	22
1.2.4.	NAFTA'nın Kuruluşu	23
1.2.5.	NAFTA'nın Amacı	27
1.2.6.	NAFTA'nın Üye Ülkelere Etkisi	28
1.2.7.	NAFTA'nın Kurumları	29
1.2.8.	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasına Karşı Görüşler.....	31
İKİNCİ BÖLÜM.....		37
2.	ABD, KANADA VE MEKSİKA'NIN EKONOMİ VE GENEL BİLGİLERİ .	37
2.1.	Amerika Birleşik Devletleri - The United States of America - USA	37
2.1.1.	Amerika Birleşik Devletleri'nin Ekonomik Durumu.....	38
2.1.2.	ABD'nin GSYİH ve Büyüme Oranı	39
2.1.3.	ABD'nin Dış Ticareti.....	44
2.2.	KANADA.....	47
2.2.1.	Genel Bilgileri.....	47

2.2.2	Kanada'nın Siyasi Yapısı.....	48
2.2.3.	Ekonomik Yapısı.....	49
2.2.4.	Dış Ticaret.....	53
2.3.	MEKSİKA.....	57
2.3.1.	Coğrafyası.....	57
2.3.2.	Meksika'nın Ekonomik Gelişimi.....	57
2.3.3.	Meksika'nın Dış Ticareti.....	62
2.3.3.1.	İhracat.....	63
2.3.3.2.	İthalat.....	64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		66
3.	TİCARET SAVAŞI VE NAFTA'DAN USMCA'YA GİDEN YOL.....	66
3.1.	ABD'nin Korumacılık Politikası.....	66
3.2.	Güçlü Devletler Arasındaki Rekabetin Artışı.....	69
3.3.	Siyasi Kutuplaşma.....	70
3.4.	Ticaret Savaşının Başlaması.....	70
3.5.	Uluslararası Piyasada Etkisi.....	72
3.6.	NAFTA'dan USCMA'ya Giden Yol.....	73
3.6.1.	NAFTA ile USMCA Arasındaki Fark.....	76
3.6.1.1.	Otomotiv Menşe Kuralları ve Bölgesel Değer İçeriği.....	76
3.6.1.2.	Anlaşmazlıkların Çözümü.....	77
3.6.1.3.	Süt Ürünleri Düzenlemesi.....	78
3.6.1.4.	Anlaşmanın Sona Erme ve Gözden Geçirilmesi (Sunset Clause)....	79
3.6.1.5.	Çalışma ve Çevreye Yönelik Düzenlemeler.....	80
3.6.1.6.	Dijital Ticaret Düzenlemeleri.....	80
3.7.	USMCA Anlaşmasının ABD'ye Getirileri.....	81
3.8.	ABD'nin Meksika ve Kanada Üzerine Baskıları.....	84

SONUÇ	89
KAYNAKÇA.....	92

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. DTÖ'nün tarihi süreçte gelişimi.....	7
Tablo 2. DTÖ'nün yapısı.....	13
Tablo 3. ABD nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı	38
Tablo 4. ABD'nin 2000-2018 arası Yıllık GSYİH ve Büyüme Oranı	39
Tablo 5. ABD'nin kişi başına düşen GSYİH ve büyüme oranı	40
Tablo 6. ABD'nin 2007'den 2018'e kadar dış ticareti (Milyon Dolar)	45
Tablo 7. Kanada'nın yıllık GSYİH (Milyon Dolar)	50

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. ABD ekonomisinin işsizlik oranı (2000-2018)	41
Grafik 2. ABD Ekonomisinin yıllık enflasyon oranı ve 2021 tahmini	42
Grafik 3. Petrol fiyatı ve döviz kurunda değişmeler	43
Grafik 4. Şubat 2019 itibariyle ihracat ve ithalatı	46
Grafik 5. GSYİH'ye göre kişi başına düşen milli gelir.....	51
Grafik 6. Kişi başına düşen milli gelirin büyüme oranı	51
Grafik 7. Yıllık Enflasyon ve İşsizlik Oranı	52
Grafik 8. Kanada'nın ihracat ve ithalatı (milyon dolar)	54
Grafik 9. Kanada'nın En Çok İhracat Yaptığı 10 Ülke, 2017 (milyar dolar).....	55
Grafik 10. Kanada'nın en çok ithalat yaptığı 10 ülke.....	56
Grafik 11. Meksika yıllık büyüme oranı (%) (1995-2018)	60
Grafik 12. Meksika'nın Kişi Başına Düşen Milli Gelirin Yıllara Göre Dağılım.....	61
Grafik 13. Meksika İşsizlik Oranı (1993-2018).....	62
Grafik 14. Meksika dış ticareti.....	63
Grafik 15. Meksika'nın en çok ihracat yaptığı başlıca ülkeler	64
Grafik 16. Meksika'nın En Çok İthal Ettiği Başlıca Ülkeler	65
Grafik 17. En çok çelik üreten ülkeler	68

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APTA	: Otomotiv Ürünleri Anlaşması
BM	: Birleşmiş Milletler
CEIC	: Küresel Ekonomik Veriler, Göstergeler ve Tahminler
CUSFTA	: ABD ve Kanada Serbest Ticaret Anlaşması
DB	: Dünya Bankası
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkileri Kurulu
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSO	: Gaziantep Sanayi Odası
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISNA	: Iranian Students News Agency (İran Öğrenci Haber Ajansı)
ITC	: Investment Trading Consulating (Yatırım Ticaret Danışmanlığı)
KTO	: Konya Ticaret Odası
NAFTA	: North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
OECD	: Ekonomik Kalkınma İşbirliği Örgütü
STK	: Serbest Ticaret Komisyonu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TCTB	: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bankası

TPPK	: ABD'nin Ticaret Politikası Personel Komitesi
TSKB	: Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası
UİB	: Uludağ İhracatçı Birlikleri
USCB	: United State Census Bureau (Amerika Birleşik Devletleri Nüfus Sayım Bürosu)
USD	: ABD Doları
USMCA	: United States - Mexico - Canada Agreement (Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Meksika Anlaşması)
UTÖ	: Uluslararası Ticaret Örgütü
USTR	: United State Trade Representative (Amerika Birleşik Devletleri Ticaret Temsilciliği)

GİRİŞ

Küreselleşme ile ortaya çıkan yeni dünya düzeni oluşumunda uluslararası kuruluşlar ve anlaşmalar önemli rol oynamaktadır. Bu kuruluşlardan birisi olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), uluslararası kuruluşların hukuksal altyapısının oluşturulması, uluslararası ticaretin düzenlenmesi, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi ve hayata geçirilmesi gibi bir çok önemli vazifeyi kabullenerek uzun bir döneme taşımıştır (Merjut, 2014: 1). DTÖ İkinci Dünya Savaşından sonra 1947 yılında 23 devlet tarafından anlaşmaya varılan “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması” (GATT) ardından 15 Nisan 1994 yılında kurulmuştur. 1 Ocak 1995 yılında resmi olarak yürürlüğe giren DTÖ en önemli uluslararası kuruluşlardan biri konumuna gelmiştir (Çam, 2009: 150).

Birinci Dünya Savaşına dahil olan devletlerin özellikle Avrupa ülkelerinin bir çoğunun ekonomisinin çöküşüne neden olmuştur, bu dengesizlikler devam ederken 1929 yılında gerçekleşen Büyük Buhran (Great Depression) ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu ülkeler kendi ekonomisine destek vermek amacıyla korumacı politikalar izlemeye başlamıştır. Bu durumu ilk önce ABD ve İngiltere devletleri fark ederek Birleşmiş Milletlere uyarıda bulunmuştur (Merjut, 2014: 2). GATT anlaşmasından sonra 1948 yılında BM üye ülkelerinin katılması ile Hawana şehrinde düzenlenen (İstihdam ve Ticaret Konferansında) International Trade Organization (ITO)'nun kurulmasına karar verilmiştir. Bu kuruluş ABD Kongresi tarafından kabul edilmemişse de 1948 yılından 1995 yılına kadar devam etmiştir (Gökçe, 2008: 41).

Bu çalışmada, uluslararası ticaretin hukuki altyapısını oluşturan DTÖ'nün tarihi gelişimi ve ortaya çıkış nedenlerini incelenerek, ülkelerin katılım ve çekilim süresi gibi konulara değinmiştir. Aynı zamanda dünyanın en başarılı ticari anlaşması olan NAFTA anlaşmasından bahsedilmiştir. NAFTA anlaşması ile birlikte bir ön anlaşma olan Amerika Birleşik Devletleri- Kanada ve ABD-Meksika anlaşmasının gelişimini ve etkilerine değinilmiştir. ABD, Kanada ve Meksika'nın ekonomisi birbiriyle bütünleşerek bağlılığının yükselmesi NAFTA'nın en başarılı sonucu olarak kabul edilmektedir (Akman ve Aran, 2018: 4).

NAFTA anlaşmasının yerine imzalanan yeni üçlü (ABD, Kanada ve Meksika) anlaşma USMCA “NAFTA 2.0’da denir” ile üç devlet arasındaki anlaşmazlıkları ve gerginlikleri şimdilik sonlandığı görülmektedir. Genel olarak NAFTA ile USCMA anlaşmanın farkı düzeleyici ve belirgin olmasıdır. Bir buçuk yıl devam eden ve üç ülke arasında anlaşmaya varılan USCMA anlaşması NAFTA anlaşması ile çok benzerliklere sahiptir yanı anlaşmanın orijinal yapısı büyük ölçüde değişmemiştir. Bu anlaşmada yapılan en önemli değişiklik ise Otomotiv endüstrisindeki üretim kuralları, ABD’nin Kanada süt pazarına erişimini sağlamak ve devlet yatırımlarına çözüm bulunmasıdır. Son zamanlarda ABD kaynaklı anlaşmazlıklar nedeniyle NAFTA anlaşmasından yeni anlaşmaya varılan USMCA anlaşması ile yeni kurallarının ve içeriği açıklamaya çalışılmıştır. Bu çalışmada kapsamlı bir taramayla literatürdeki konu ile ilgili güncel ve geçmiş kaynaklardan faydalanılmıştır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölümünde DTÖ’nün oluşum süreci, tarihi gelişimi, işlevi, organı vs gibi konulardan başlayarak GATT anlaşmasından DTÖ’ye kadar giden süreç incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca DTÖ’nün ilkelerinin nasıl geliştirildiğini ve kurumsal yapısı ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde NAFTA anlaşmasının gelişimi, Meksika ve Amerika Birleşik Devletlerinin arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması, Kanada ve ABD arasındaki Ticaret Anlaşması, NAFTA’nın amacı, üye ve üye dışı ülkelerin ekonomisindeki etkisi ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasına karşı görüşler gibi konulara değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ABD ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ticaret ilişkilerinin bozulması ile başlayan ticaret savaşı ve dünya ekonomisindeki etkileri üzerine durulmuştur. Bu bölümde ayrıca NAFTA’dan USMCA anlaşmasına geçiş yolunu dikkatte alarak bu iki anlaşmanın arasındaki farklılıkları, ABD’nin USMCA anlaşmasından beklentilerini, olumlu ve olumsuz yönlerinin analiz edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise üç ülke (ABD, Kanada ve Meksika) arasındaki ticaret hacmini, ticaret savaşını uluslararası piyasada etkisi gibi konuları açıklamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WORLD TRADE ORGANIZATION - WTO)

1.1.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Ortaya Çıkışı

Dünya Ticaret Örgütü 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş kentinde yapılan konferansta 123 ülke bakanının katılımı ile 550 sayfalık bir metne imza atılarak kurulmuştur. 1 Ocak 1995 yılında resmi olarak yürürlüğe girmiştir (Aerts, 2009: 6). DTÖ'nün temeli İkinci Dünya Savaşı sonrasında dayanmaktadır. Savaş sonrası 23 ülke 1947 yılında Cenevre'de toplanarak ticaretin serbestleştirilmesi, anti dumping, tarifelerin azaltılması gibi konularda uluslararası müzakerelerde bulunmuş, neticede "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması - GATT" ortaya çıkmıştır. (Çam, 2009:150).

DTÖ özellikle Doğu Blok'unun çöküşünden sonra (1990'ların başında) dünyada en önemli ekonomik kurumlardan biri haline gelmiştir. Misyonu ülkeler arasındaki ticaret ilişkilerini düzenlemek ve yönlendirmek olmasına rağmen, etkileri ticaret sınırlarının ötesine geçerek finansal, yasal ve hatta sosyal boyutlara ulaşmaktadır. Üye ülkeler arasındaki ticari ilişkilerde yaşanan gelişmeler bu örgütün ülkeler açısından rolünün arttığını ve derinleştiğini göstermektedir. Çünkü DTÖ'ye üye ülkeler küresel ticaret içerisinde büyük bir paya sahiplerdir (Merjut, 2014:1).

Birinci Dünya Savaşına dahil olan ülkeler, özellikle Avrupa ülkelerinin ekonomisini olumsuz etkileyerek çok sayıda ülkenin sanayisinin çöküşüne neden olmuştur. Savaşın ilk tarafı olan ve başlatan Almanya hükümeti savaş başlatılmasından sorumlu bulunarak başta Fransa ve birçok ülkelerin zararını ödemek zorunda kalmış olup kendi ulusal ekonomik sisteminin çöküşüne neden olmuş, bu ekonomik dengesizliklerin devamı neticesinde 1929 yılında gerçekleşen ve Büyük

Buhran (Great Depression) olarak bilinen ekonomik krize yol açmıştır (Merjut, 2014: 2).

Büyük Buhran devam ederken Avrupalı ülkeler tarafından korumacı politikalar izlenmeye başlanmıştır. Bu korumacı politikalar çerçevesinde ülkeler ithal mallar üzerindeki tarifeleri, yerli sanayilerini desteklemek amacıyla artırmıştır. Bu korumalar, ülkeler arasındaki ticareti azaltarak uluslararası ticarete birçok olumsuz etkiye yol açmıştır. 1930 yılında ekonomik ve mali bunalım bütün Avrupa'yı sarmış hatta Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomisini dahi etkilemiştir. Bu kriz dünya ekonomik ve finansal sistemi üzerine etkisini İkinci Dünya Savaş'ından sonraya kadar uzanmıştır (Crowley, 2003: 2).

Bu konuda ilk adımı atan ABD ve İngiltere hükümetleri BM'ye önerilerde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, uluslararası ticareti kısıtlayan faktörlerden kurtulmak üzere harekete geçmiştir. 1946 yılı Ekim ayından itibaren 1948 yılına kadar sekiz ülke tarafından Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organization - ITO) Sözleşme Hazırlama Komitesi kurulmuştur. Son toplantı 1947 yılında Havana'da 53 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiş, 106 madde ve 16 ek ile ITO'ya imza atılmıştır (Gökçe, 2008:41).

20. yüzyılın ortasından itibaren ticarete dünya üzerinde hızlı bir şekilde gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler sürecinde ticaretin serbestleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmış ve çalışmalar boyunca DTÖ önemli bir yere sahip olmuştur. Bu nedenle dünya ticaret tarihinde önce ITO ardına gelen DTÖ çok taraflı ticari anlaşmalarında önemli bir yeri vardır.

Uluslararası ticarete düzen vermek için tarih boyunca sekiz konuşma turu (Round), müzakereler ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Bunlardan bir tanesi de GATT'tır. GATT müzakerelerinin en önemli amacı serbest ticaret üzerindeki engellerin ve kısıtlamaların kaldırılması olmuştur (Shirawi, 2008: 11).

Çok taraflı ticaret anlaşmaları (1947 yılında İsviçre’de Cenevre Konferansı, 1949 yılında Fransa’da Anecsy Konferansı,1951 İngiltere Troguay Konferansı, 1956 İsviçre Cenevre Konferansı, 1960-1961 İsviçre Cenevre ve Dillian Müzakereleri, 1964-1967 İsviçre Cenevre ve Kennedy Konferansı, 1973-1979 İsviçre Cenevre ve Tokyo Müzakereleri, 1986-1993 Punta Del Este Uruguay Müzakereleri) gibi birçok konferans DTÖ’nün ortaya çıkmasında ayrı ayrı öneme sahiplerdir (Ağırtmış, 2017:5).

Uruguay müzakeresi ilk zamanlarda dört yıl olacak şekilde planlanmışken, Avrupa Birliği ve ABD arasında tarımsal sübvansiyonlarla ilgili anlaşmazlıklar ve bir diğer konu olarak da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tartışması ortaya çıkınca bu süre dört yıl daha uzatılmıştır. Uruguay müzakeresi sonucunda tarımın pazara girişi, ihracat ve iç destek gibi konularda anlaşılmış, bu müzakereler neticesinde dünya ticaretinde uyum sağlamak üzere Dünya Ticaret Örgütü’nün ilk temel adımı atılmıştır. (Ağırtmış, 2017:6).

DTÖ’nün ilk dönemlerinde ticari sistemin ve ticari faaliyetlerinin serbestleştirilmesi konusunda kayıt edilen ilerlemeler nedeniyle, faaliyetlerinde başarılı kabul edilmektedir. DTÖ’nün tarihi açıdan bu gelişmeler geniş bir şekilde düzenlemeler yapma vazifesini yerine getirmesi ve belirli standartlar oluşturulması konusunda iyi bir başlangıç olarak tanımlanmaktadır.

ITO’nun -aslında GATT’in bir parçası olarak- 1948 yılında Birleşmiş Milletlerin istihdam ve ticaret konferansında Hawana (Kuba) kentinde kurulmasına karar verilmiştir. ABD Kongresi ilk başta bir diğer uluslararası örgüt kurulmasına muhalefet etmiş olsa da ITO 1948 yılından 1995 yılına kadar yaklaşık yarım yüzyıl aktif olarak kalmıştır (Merjut, 2014:3). Bu süre içinde 1948’de kabul edilen belgede bir değişiklik olmamıştır. Ancak, ABD’nin ITO çok taraflı ticaret (Multilateral) anlaşması üyeliğine isteğe bağlı olarak katılmış ve uluslararası ticarete tarifeleri indirmek üzere çalışmalar yapmıştır (Merjut, 2014:4).

GATT ilk yıllarda sadece tarifeleri düşürmeye odaklanmış ve yapılan müzakere turlarından sadece beşinci müzakere turuna kadar malların tarifesi konusunda tartışmalar karara bağlamıştır. 1960'ların ortalarında Kennedy Turu müzakeresinde anti-damping konusu da eklenerek anti-damping anlaşmasına imza atılmıştır. GATT ve DTÖ'nün tarih sürecinde ortaya çıkışı, yeri, tarihi ve hedef konuları aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. DTÖ'nün Tarihi Süreçte Gelişimi

YIL	YER	KONULAR	ÜLKE SAYISI
1947	Cenevre	Tarifeler	23
1949	Annecy	Tarifeler	13
1951	Torguay	Tarifeler	38
1956	Cenevre	Tarifeler	26
1964-67	Kenedy	Tarifeler, anti-damping	62
1973-79	Tokyo	Tarifeler	102
1986-94	Uruguay	Tarifeler, fikri mülkiyet, anlaşmazlıklar hali, tarım, tekstil ve DTÖ'nün kuruluşu	123
2001	Doha Turu	Tarifeler, tarım, iş standardı, çevre, rekabet, yatırım, patentler ve şeffaflık	159
2004	Cancun	Tarım, tarım dışı önlemler, hizmetler, ticaretin kolaylaştırılması	159
2005	Hong Kong	Tarım, TRIPs ve ticaret sübvansiyonları	159
2008	Cenevre	Tarım, ticaret, çevre, TRIPs, sübvansiyonlar vs.	159
2011	Bali	Tarım, ticaret, çevre, TRIPs, sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler	159
2015	Nairobi	Tarım, özel kuruma sübvansiyonlar, ihracat, pamuk, gıda vs.	160

Kaynak: Ağirtmiş, 2017:7

1.1.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Kuruluş Amaçları

Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluş nedenleri ve uluslararası kuruluşun politika hedefleri Dünya Ticaret Örgütü anlaşmasının girişinde belirtilmiştir.

DTÖ Anlaşmasına taraf olan taraflar bu anlaşmanın şartlarını ve DTÖ'nün kuruluşunu kabul ettiler. Ticaret ve ekonomik çaba alanındaki ilişkilerinin, yaşam standardını yükseltmek, tam istihdam sağlamak ve büyük ve istikrarlı bir şekilde büyüyen bir reel gelir hacmi ve etkin talep hacmi sağlamak ve mal ve hizmetlerde ticaret üretimini genişletmek amacıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini kabul ederek; Sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına uygun olarak dünyadaki kaynakların en uygun şekilde kullanılmasına izin verirken, çevreyi korumak ve bunun için farklı düzeylerde ilgili ihtiyaç ve endişelere uygun bir şekilde amaçlamaktadır (Şener, 2015: 49).

DTÖ'ye üye olan ülkelerin ticaret politikalarına göre şeffaflık, öngörülebilirlikte yerli ve yabancı ayrımı yapmaksızın hareket edilmektedir. DTÖ, üye memleketler bu ticari sisteme uymadığı takdirde ya da üye ülkeler arasında anlaşmazlık ortaya çıktığı zaman problem çözme organı olan Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO)'na şikâyet edebilmektedir (Şener, 2015:50). Ayrıca üye devletler, çok taraflı ticaret ilişkileri alanında müzakere etme ve danışma fırsatı sağlama ile üyeler arasında uyuşmazlık çözümü için kurallar uygulama ve formüle etme rolüne sahiptir.

Dünya Ticaret Örgütü girişiminin özellikle GATT girişiminde iki farkı vardır, birincisi gelişmekte olan ülkelerin entegrasyonu, ikincisi ise az gelişmiş ülkelerin uluslararası ticaretin büyümesinde pay almasını sağlamaktır. GATT'ın sadece mal ticaretine değinmesine karşı DT amaçlarına Merakeş anlaşmasında hizmet ticaretinde eklemiştir. DTÖ'nün bu amaçlar çerçevesinde üye ülkeleri bir araya toplayarak ticaretle ilgili müzakere ettikleri konular dünya çapında önemli bir yere sahip olmuştur. (<https://iktisatca.wordpress.com/2016/08/17/155/>).

DTÖ'nün nihai hedeflerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz

- i. Yaşam standardını artırmak.
- ii. Tam istihdam sağlamak.
- iii. Reel geliri adil bir şekilde dağıtmak.
- iv. Mal ve hizmetlerde üretim ve ticareti genişletmek.
- v. Üretim ve Ticareti genişletmek.
- vi. Uluslararası ticarete engelleri ortadan kaldırmak.
- vii. Ticaret aktivitelerinde çevreyi korumak.
- viii. Ticareti geliştirmek için ticari bir sistem oluşturmak.
- ix. Gelişmemiş ülkelerin de ticaretten pay almasını sağlamak gibi.

Yukarıda sıralanmış olan amaçları ile DTÖ, güvenli bir ticari sistem oluşturmak istemekte, bu nedenle de ülkeler, ticaretin ne düzeyde olduğu konusunda kolaylıkla bilgi sahibi olabilmektedir.

1.1.3. DTÖ'nün Organları

Dünya Ticaret Örgütü üye ülkeler tarafından onaylanmış olan anlaşmalarını, ulaşma, gözetme, yürütme ve hukuki unsurları vb. gibi çeşitli unsular ışığında izlemektedir.

1.1.3.1. DTÖ'nün Bakanlar Konferansı

Bakanlar Konferansı DTÖ'nün en yüksek dayanağıdır ve bütün üye ülkeleri içermektedir. Bu konferans genellikle ticaret bakanları ve dış ticaretten sorumlu olan yetkililerden oluşur ve her iki yılda en az bir kez yapılmaktadır (Ulusoy, 2009:79). Bakanlar konferansında genel kurul tarafından hazırlanmış gündem tartışılarak örgütün işleri ve bütün konularla ilgili çok taraflı ticaret anlaşmaları çerçevesinde karar vermektedir. DTÖ'nün bu organı aslında 1947 yılında kurulan GATT'ın işleviyle aynı yapıya sahiptir. DTÖ'nün işleyişinin ana sorumluluğu bakanlar konferansında bulunmaktadır (Ulusoy, 2009:79).

Bakanlar Konferansı'nın yetkileri aşağıdaki gibidir.

- A. Organizasyon işlevlerini gerçekleştirmek,
- B. Örgütün işlevi olan konular ile ilgili gerekli önlem almak,
- C. Her üyenin talebi üzerine çok taraflı ticaret anlaşmaları hakkında karar almak.

DTÖ'nün Bakanlar Konferansı ilk olarak Aralık 1996'da Singapur'da toplanmıştır. Sonraki toplantılar; 1998'de Geneva, 1999'de Seattle, 2001'de Doha, 2003'de Cancun, 2005'de Hong Kong, 2009'de Geneva, 2011'de Geneva, 2013'de Bali, 2015 Nairobi, 2017 yılında ise Buenos Aires'de yapılmıştır (https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm).

1.1.3.2. DTÖ Genel Konseyi

DTÖ Genel Konseyi, Bakanlar Konferansından sonra en üst düzeyde karar alma unsurudur. Genel kurul güncel olaylardan ve işlevlerden sorumludur. Bakanlar Konferansı sırasında DTÖ'nün işlevini ve yapılan anlaşmaya göre görevlerini yerine getirmekle sorumludur. DTÖ Genel Konseyi tüm konularda Bakanlar Konferansına göre hareket etmektedir. Tüm üye ülkelerin anlaşmazlıklarının çözümü, karar alma prosedürlerinin incelenmesi ve ticaret politikalarının incelenmesi ve gözden geçirilmesi bu organın vazifesidir. (http://www.ekodialog.com/ekonomi_kurumlari/dunya_ticaret_orgutu_dto.html).

Ayrıca Anlaşmazlıkların Halli Organının iki diğer alt birimi olan uzmanlardan oluşan paneller, üye ülkeler arasındaki ticari anlaşmazlıklara karar verme ve ticari problemlerini çözmek ile görevlendirilmiştir.

1.1.3.3. DTÖ'nün Konsey ve Komiteleri

DTÖ'de, Mal Ticareti, Fikri Mülkiyet Hakları ve Hizmet Ticaret'inden Genel Konsey sorumlu tutulmaktadır. Yapılan tüm DTÖ anlaşmalarının yürütülmekte olan çalışmalarını ve tüm üye devletleri kapsamaktadır. (http://www.ekodialog.com/ekonomi_kurumlari/dunya_ticaret_orgutu_dto.html).

Günlük işler Sekretarya tarafından yürütülmektedir. Genel Müdür ve örgütün diğer çalışanları görev sırasında DTÖ hariç hiçbir devlet makamından talimat alamazlar. Genel Müdürün yetki, görevi ve hizmet şartları görev sırasında Bakanlar Konferansı tarafından belirlenir. Aynı zamanda Genel Müdür rapor hazırlama ve yıllık bütçe hazırlanmasını da yönetmektedir (Ulusoy, 2009:80).

1.1.3.4. DTÖ'nün Sekretaryası

DTÖ'nün Sekretaryası, Genel Müdür (General Director) tarafından yürütülmektedir ve Genel Müdür'ün atanması ise belli bir süre içinde Bakanlar Konferansı tarafından yapılmaktadır. DTÖ'nün Sekretaryası Çenevre (İsviçre)'de bulunmakta ve 635 kişilik üye ülkelere seçilen personele sahiptir. (World Trade Organization: 2017). Sekretarya, aday olan ülkelere müzakereler sürecinde danışmanlık yapmak, geliştirmek ve az gelişmiş kabul edilen ülkelere yardım sağlamak, DTÖ ekonomi politikalarının analizini yapmak, üye ülkeler arasındaki müzakereleri hazırlamak, DTÖ ile ilgili konularda yayın yapmak ve anlaşmazlıklar sırasında gerekli desteği vermek ile görevlendirilmiştir. (http://www.ekodialog.com/ekonomi_kurumlari/dunya_ticaret_orgutu_dto.html).

1.1.4. DTÖ'nün İşlevleri

Dünya Ticaret Örgütünün temel işlevi üye devletler arasındaki anlaşmazlıklar sorununu çözmek ve çok taraflı ticaret anlaşmalarını müşahade

etmektedir (Ağırtmış,2017:11). DTÖ'nün üçüncü maddesinde işlevlerinin sırayla neler olduğu açıklanmıştır. Bu işlevler aşağıdaki gibidir:

- ❖ DTÖ'ye üye devletlerin ticari politikalarını analiz etmek.
- ❖ Çok taraflı ticaret anlaşmalarının yönetimi ve uygulanmasında uyum sağlamak.
- ❖ Gerek duyulan uluslararası kuruluş ve kurumlarla iş birliği yapmak,
- ❖ Çok taraflı ticaret anlaşmasında belirlenen konularla ilgili müzakereler düzenlemek.
- ❖ Uluslararası Ticaret Politikasının yönetim mekanizmasını incelemek.
- ❖ DTÖ Kuruluş Anlaşmasında belirlenen (Trade Policy Review Mechanism-TPRM) ile yönetmek.
- ❖ Uluslararası ticaret ve ekonomide istikrar sağlamaktır.

DTÖ'ye devletler uluslararası ticari faaliyetlerde kendi aralarında ortak bir kazanım elde etmeye çalışmaktadır. Ayrıca üye ülkelerin ticari faaliyetleri DTÖ'de anlaşması yapılmış olan kurallara göre hareket etmektedir (DTÖ Kuruluş Anlaşması,1995:493).

1.1.5. Dünya Ticaret Örgütünün Yapısı

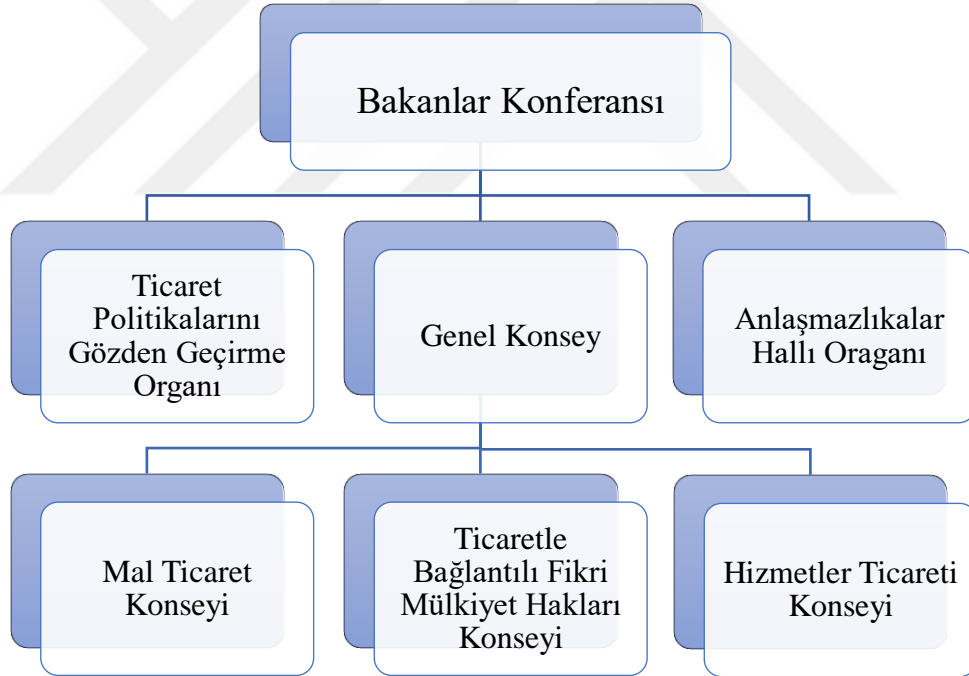
DTÖ'ye 10 Temmuz 2018'de itibariyle 164 üye ülke olup, 22 gözlemci ve 12 hiç başvuru yapmamış olan devlet bulunmaktadır (WTO: 2018). Bakanlar Konferansı DTÖ'nün en üst düzey karar alma makamıdır. Her iki yılda bir defa toplanır. Bakanlar Konferansından alt düzeyde bulunan, üye ülkeler temsilcilerinden oluşan Genel Konsey gerekli olan durumlarda yılda birkaç defa Genel Müdürlüğün bulunduğu Cenevre kentinde toplanmaktadır (Yılmaz, 2016:20).

Bakanlar Konferansının altında kararlara göre üye ülkelerin ticari ilişkileri ve politikaları, ortam yaratmak amacıyla forumlar uygulamak, şekillendirmek ve düzenlemeler yapmaktadır (Şener, 2015: 51). DTÖ'nün yapısının en temel özelliği ise üye ülkeler tarafından geliştirilmiş olan ticari politikaların, örgütün onayından geçip geçemeyeceğidir. DTÖ'nün bir diğer amacı ise uluslararası ticari faaliyetlerin

kontrolünün tek bir merkezden geçirilmesini sağlamaktır. Küresel ticari faaliyetlerde gözetme ve düzenleme yetkisine sahip olan DTÖ, kendi yapısı ve özelliklerini bu konulara göre tasarlamaktadır (Ağırtmış, 2017:19).

Bakanlar Konferansı kendi içinde Ticari, Mali, İdari, Kalkınma, Çevre ve Ödemeler Dengesi Komitelerinden oluşur. Gerek duyulduğu takdirde Bakanlar Konferansı görevleri için ek komiteler oluşturabilmektedir. Zikrettiğimiz komiteler anlaşmalara göre yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışırlar (Yenipazarlı, 2003:45).

Tablo 2. DTÖ'nün yapısı

Kaynak: Ağırtmış, 2017: 18

1.1.6. DTÖ İlkeleri

Dünya Ticaret Örgütü'nü düzenleyen temel ilkesi, ekonomik ve ticari faaliyetleri sadece bir bölgeye değil belki uluslararası ticari kurallara göre

yönlendiren evrenselliğidir (Merjud, 2014:4). DTÖ, ticaret sistemi çerçevesinde üye devletlerin uluslararası ticaretlerine pay sağlamak üzere birçok anlaşmalara (Tekstil, Giyim, Bankacılık, Tarım, Telekomünikasyon, Devlet alımları, Ürün güvenliği, Fikri Mülkiyet, Endüstriyel Standart ve Gıda Sanitasyon Düzenlemeleri) imza atmıştır (Getanda, 2016:22). DTÖ'nün ilkeleri aşağıdaki gibidir.

1.1.6.1. Ayrımcı Olmama (Non discrimination) İlkesi

GATT'ın çok taraflı ticari anlaşmasında olduğu gibi DTÖ'nün en önemli ilkesi sayılmaktadır. Bu ilkeye göre üye devletlerin ticari faaliyetlerinde ayrımcılık yapılmamalıdır. Ayrımcı olmama ilkesi iç ve dış olmak üzere iki ayrı boyuta ayrılmaktadır (Merjud, 2014:4).

1.1.6.2. En Çok Kayırılan Ülke İlkesi

DTÖ'nün “çok kayırılan ilkesi'nin” temeli GATT'ın 1947 yılında yapmış olduğu ticari anlaşmaya dayanmaktadır. Ayrıca bu ilke GATT'ın 1994'teki hizmet anlaşmasının birinci maddesinde “Tarife ve Mal Ticareti Anlaşması” ve “Hukuki Malikiyet Anlaşmasının 4. Maddesi'nde belirlenmiştir (Şener, 2015:57). DTÖ'nün “en çok kayırılan ülke ilkesi” ve üye ülkeler arasında ticari faaliyetlere engel olan faktörleri çözmek amacıyla yapılan anlaşmalar diğer ülkeler için de geçerli görülmektedir (Ağırtmış, 2008:14).

GATT'ın 1994'te Birinci Maddesinde iki ayrı prensip bulunmaktadır. Bu iki ifadeden birincisi olan benzer üretime (Like Product) göre benzer malların tanımı söz konusudur. Bu benzer mallar çerçevesine hangi malın dahil olduğu konusu üyeler arasında bazen anlaşmazlıklar ve tartışmalara neden olmuştur. Diğeri ise “derhal kayıtsız ve şartsız olarak”, (immediately and unconditionally)'dir. Buna göre açık bir şekilde kabul edilmemiş fakat derhal kayıtsız ve şartsız olarak kabul edilebilmektedir (Şener, 2015:58).

1.1.6.3. Ulusal Davranış İlkesi

Bu ilkenin temeli de diğerlerinde olduğu gibi 1947 GATT anlaşmasına dayanır. Ulusal davranış ilkesi 1994’de GATT’ın anlaşmasının 3. Maddesinde bulunmaktadır, ardından GATS anlaşmasının 17. maddesinde yer alarak devam etmektedir (Merjud, 2014:4).

DTÖ’nün ticaret sisteminin altındaki ulusal davranış ilkesi, ithal edilen mallar ile yerel üretilen mallara eşit bir şekilde muamele edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda yerel ve yabancı hizmetler, markalar, telif hakkı ve patent hakları genişletilmektedir. Bu nedenle DTÖ ticaret sistemindeki ulusal davranış ilkesi, bir üye ülkenin kendi vatandaşı gibi diğer üye devletlerin vatandaşlarına da aynı davranışlarda bulunması şeklinde özetlenebilir. (Getanda, 2016:23).

1.1.6.4. Şeffaflık İlkesi

DTÖ’nün şeffaflık ilkesine göre üye ülkelerin, ticari düzenlemelerini yanılıcı olmayan bir şekilde belirlemeleri, DTÖ ise bunun üye devletlerine duyurulmasını sağlamak ile yükümlüdür. Ulusal politikalarının şeffaflığı için gelecek iş fırsatların kolaylaştırılması ve istikrar, öngörülebilirlik, yatırım teşviki vs. gibi konulara imkân sağlanmasını sağlamaktadır. (<https://aspompi.wordpress.com/2011/01/07/dunya-ticaret-orgutunun-ilkeleri-wto-principles/>).

1.1.6.5. Karşılıklı Olma İlkesi

Karşılıklı olma ilkesi, DTÖ anlaşmasının önsöz kısmının 3. paragrafında aşağıdaki gibi beyan edilmiştir:

“Karşılıklı menfaat esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı muameleyi ortadan kaldıran anlaşmalar akdetmek yoluyla bu amaçlara ulaşmasında katkıda bulunmayı arzu ederek...” (Şener, 2015:60).

1.1.6.6. Tarifelere Bağlı Kalma İlkesi

GATT 1947 anlaşmasında küresel ticaret, ithal tarifelerinin yanında ithalat lisansları, yasaklar ve ithalat kotalarıyla korunuyordu. Ancak gelişmiş ülkeler tarafından tarife indirimleri yerine tarife dışı engeller uygulanmıştır. Tarifelere bağlı kalma ilkesi GATT anlaşmasının XI. maddesinde bazı istisnai durumlar hariç sorunların çözmek üzere uygulanan tarife dışı engeller ve faktörler ortadan kaldırılmıştır (Yolchuyev, 2016: 49).

1.1.6.7. Adil Rekabeti Teşvik Etme İlkesi

DTÖ anlaşmasına göre *Serbest Ticaret Kurumu* olarak tanımlanır. Ancak bu tam anlamıyla doğru değildir çünkü DTÖ'nün “Adil rekabeti teşvik etme ilkesi” haksız uygulamayı üye ülkeler arasında engelleyerek ticari sistemi rekabetçi hale getirmeyi gerektirmektedir. Nitekim bu böyle değildir. Sınırlı durumlarda koruma türlerine ve tarifelerine izin vermektedir. DTÖ'nün “ayrımcılık yapmama” ve diğer ilkelerinin kuralları, adil ticareti teşvik etmenin yanında ticaret koşullarını güvence altına almak üzere tasarlanmıştır. Yapılan ticaretin haksızlığa uğradığı takdirde zararı telafi etmek amacıyla devletlerin verebileceği yanıt belirlenmeye çalışılmaktadır. (https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm).

1.1.6.8. Kalkınma ve Ekonomi Formunun Teşvik Edilmesi İlkesi

DTÖ sistemi daha önce belirtildiği gibi dünya ekonomisinde kalkınma rolünü oynamakta ayrıca tüm ülkelerin eşit olmadığı fikriyle özellikle az gelişmiş

ülkelere özel davranış getirebilmeye çalışmaktadır (Getanda, 2016:25). Dünya Ticaret Örgütüne üye ülkelerin dörtte üçünden fazlası özellikle de “gelişmekte olan ülkeler” piyasa ekonomisine geçiş aşamasındadır. Bu nedenle ticari anlaşmalar ve tarifelerin düşürülmesi için uzun bir süreye gerek duyulmaktadır.

1.1.7. DTÖ'nün Görevleri

Dünya Ticaret Örgütünün görevlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- ❖ Tam istihdamı sağlamak,
- ❖ Üye devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek,
- ❖ Çok taraflı ticari anlaşmaları gözlemlemek,
- ❖ Üye devletlerin yaşam standardını artırmak,
- ❖ Çevreye duyarlı olmak,
- ❖ Üye ülkelerin ekonomisinde istikrarlı büyüme sağlamak,
- ❖ Uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla dünya ticaret kuruluşlarıyla iş birliğinde bulunmak,
- ❖ Gelişmekte ve az gelişmiş olan üye devletlerin dünya ticaret sistemi çerçevesinde pay ve yararını sağlamak ve
- ❖ Ekonomik kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak.

DTÖ, üye ülkeler arasındaki ticari engelleri kaldırarak ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılması üzerine çalışmaktadır. Uluslararası ticaret ve bölgesel anlaşmalara dahil olmak üzere görevlendirilmiştir (Ağırtmış, 2107:16).

1.1.8. DTÖ Üyeleri, Katılım Süreci

DTÖ anlaşması 1994 yılında 128 ülke tarafından imzalanırken, Mayıs 2008 yılına gelindiğinde ise 152 ülke katılmıştır (Gökçe, 2008: 53). Nisan 2015 yılında Seyşeller Adaları'nın örgüte katılmasının ardından DTÖ 161 üyeye ulaşmıştır. DTÖ

üyeleri 29 Temmuz 2016 itibariyle 164 üyeye yükselmiştir. DTÖ kurulduktan hemen sonra 35 ülke'den fazla üyeliği kabul etmiştir. Aynı zamanda bir çok devletin üyelik işlemleri süreci devam ederken 10 Temmuz 2018 itibarıyla 12 ülke (Kuzey Kore gibi) hiç başvuruda bulunmamıştır. (https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm).

DTÖ'ye katılmak isteyen devletler ilk önce resmi başvuruda bulunur. Başvuran ülke başvurudan itibaren müzakereler devam ederken beş senelik bir süre boyunca örgütün gözlemci üyesi olarak kabul edilmektedir (Yochuyev, 2016:40). Başvuruda bulunan ülkelerin katılma şartları Bakanlar Konferansı tarafından belirlenip, diğer üyelerin üç ikiye oybirliği ile kabul edilmektedir. DTÖ'ye sadece ülkeler değil, gümrük bölgeleri ve çoklu ticari anlaşmalar vs. de üye olmak amacıyla başvurabilmektedir. Ayrıca bu örgüte başvuruda bulunan ve piyasa ekonomisini uygulayan ülkeler kolay bir şekilde üye olabilmektedir (Barikzay, 2014: 1).

Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmak üzere başvuruda bulunan devletler tarafından kabul edilmesi gereken birçok ilke ve anlaşmalar mevcuttur. Bu prensipleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- ❖ Dış ticaretini serbestleştirilmesi,
- ❖ Tüm sanayi ve tarım ürünlerinin ithalat ve ihracatının serbestleştirilmesi,
- ❖ İthalata olan kısıtlamaların iptal edilmesi,
- ❖ Sanayi ve tarım ürünlerinin ithalatında gümrük tarifelerinin kaldırılması,
- ❖ Mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ve tüm sübvansiyonların kaldırılması,
- ❖ Döviz kurlarının serbestleştirilmesi,
- ❖ Devlet ve özel spekülasyonların kaldırılması,
- ❖ Bilgi akışının serbestleştirilmesi,
- ❖ İktisat ve sosyal güvenlik kavramlarının ayrılması,
- ❖ Ekonomide işletme devleti yerine gözlemci devlet kurulması,

- ❖ Birkaç üye devlet veya üye olmayan devletle iki taraflı ticari anlaşmalarda bulunulması.

DTÖ tarafından belirlenen maddelere göre her ülke DTÖ'ye üye olmak istediği takdirde ilk önce bu kuralları uygulaması ve kabul etmesi gerekmektedir (Barikzay, 2014:2).

DTÖ'ye katılmak isteyen ülke ilk adımda örgütün Genel Sekretaryasına resmi olarak başvurmalıdır. Devletin iktisadi ve ticari politikalarının yer aldığı başvuru formunu doldurarak Sekretarya'ya teslim etmelidir. Üyelik başvurusu yapıldıktan sonra Sekretarya başvuruyu Genel Konsey'e sunar. Genel Konsey örgütün tüm temsilcilerinden oluşur. Genel Konsey başvuran ülkenin üyelik statüsünü incelemek üzere Çalışma Grubu oluşturmaktadır (WTO, 2018).

Çalışma Grubu oluştuğundan sonra üyeleri iki ülke kategorisine ayrılmaktadır. Birincisi büyük ticari ülkelerin temsilcileri, ikincisi ise başvuran ülkenin DTÖ'ye katılımında yararı bulunan ülkeler. Çalışma Gurubu, katılım müzakereleri, katılım protokolü, ülkenin politikaları ve ekonomik performansını incelemekten sorumludur. Aynı zamanda Çalışma Grubu inceleme sırasında başvuran ülkeye yukarıda zikredilen “gümrük tarifesi bilgileri, ticaretin tarife dışı engelleri, ihracat ve ithalat düzenlemeleri, döviz politikaları, yabancı yatırım düzenlemeleri vs.” gibi politikalarını açıklamalıdır. (<http://drnasirisavadkoochi.ir/world-trade-organization/>).

Çalışma grubu ortaya çıkan notlar ve sorunları incelemek amacıyla her iki yılda bir kez (bazı durumlarda olağanüstü toplantı yapılmakta) bir araya gelmektedir. İncelemelerin ardından taahhüt listeleri ve protokol raporları hazırlanarak Bakanlar Konferansı ve Genel Konseye sunulur. Başvuru süreci tamamlandıktan sonra oylamada çoğunluğu kazanırsa resmen DTÖ üyesi olarak kabul edilmektedir (Gökçe, 2008:55).

Üyelikten çıkmak isteyen üye ülke ise yazılı olarak Dünya Ticaret Örgütü'nün Genel Müdürlüğü'ne bildirmelidir. Altı aylık bir zamanın ardından

yürürlüğe girerek üyelikten resmen çıkılabilmektedir. Ancak üye olan ülke çoklu ticari anlaşmalarında herhangi bir ticari anlaşmanın üyesi ise, çıkma kararı da ticari anlaşmalarının şartlarıyla belirlenecektir (Şener, 2015:54).

1.2. KUZEY AMERİKA SERBEST TİCARET ANLAŞMASI (NORT AMERICAN FREE TRADE AGREEMENT - NAFTA)

1.2.1. NAFTA'nın Tarihçesi

NAFTA'nın ortaya çıkışı 1980'lerin başındaki ekonomik krize dayanmaktadır (Miller, 2017:2). Soğuk Savaşın sona ermesi uluslararası alanda büyük değişimler ve dönüşümler ortaya çıkmasına neden olmuş, özellikle 1980'lerin ortalarından sonra yeni ekonomik bloklar oluşmasına neden olmuştur. Bu bölgesel eğilimler nedeniyle ulus ötesi tek bir küresel pazar oluşturulması için yeni bir ekonomik düzen kurulmaya çalışılmıştır (İsmailiyan, 2014:2).

NAFTA; ABD, Kanada ve Meksika yetkililerinin görüşmelerinin ardından 1992 yılında imzalanarak resmen 1 Ocak 1994 yılında yürürlüğe girmiştir (Dolu ve Göksel, 2017:916). NAFTA'nın kurulmasından önce ön anlaşmalar olan ABD-Kanada ve ABD-Meksika ticari anlaşmalarını incelenecektir.

1.2.2. ABD ve Kanada Ticari Anlaşmaları

ABD ve Kanada 1947'de GATT anlaşmasının imzalanmasının ardından iki ülke arasındaki serbest ticari gelişimi engelleyen faktörleri kaldırmak amacıyla görüşmeleri başlatmıştır (Örnek ve Altun, 2017:2294). Savaş döneminden sonra ABD'li firmalar Kanada marketlerine büyük bir miktarda yatırım yapmışlardır. 1965'te Auto Pact (Auto Pact veya APTA olarak bilinen otomotiv ürünleri anlaşması ABD ve Kanada arasında Başbakan Lester B. Pearson ve Başkan Lyndon B. Johnson tarafından imzalanarak önemli bir adım atılmıştır (Miller, 2017:3). 1980'lerin başında Kanada iş kaybı ve milliyetçilikle uğramışken aynı zamanda ABD'nin korumacı politikalarının artmasından endişe etmiştir. Başbakan Pierre Trudeau devleti tarafından ABD ile serbest ticaret anlaşması için müzakere edilmesini önermiştir.

Başbakan Brian Mulroney hükümeti öneriyi kabul ederek bu hedefi gerçeğe dönüştürmek için harekete geçmiştir. 1985 yılında ABD ve İsrail arasında serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasının ardından bu anlaşma Kanada ve ABD'ye de cazip gelerek bir adım atmalarına sebep olmuştur (Örnek ve Altun, 2017:2294).

ABD ve Kanada arasındaki serbest ticaret anlaşma müzakereleri 1985'in sonbaharında başlamış olup 1987'nin sonbaharında sonuçlanmıştır (Miller, 2017:3). İki taraflı müzakereler neticesinde ABD ve Kanada serbest ticaret anlaşması (CUSFTA) 2 Ocak 1988'de imzalanarak 1989 yılında resmen yürürlüğe girmiştir (Örnek ve Altun, 2017:2294). CUSFTA, NAFTA'dan önce imzalanarak yürürlüğe girmesine rağmen birçok küresel ticari anlaşmalar bulunmakla beraber 1980'lerde bu gibi bir ticari anlaşma oldukça sınırlı durumundaydı. Kanada'ya yatırım yapmak ABD'nin en temel amaçlarından biriydi ve bu ancak CUSFTA sayesinde gerçekleşebilirdi. Öte yandan 1970'lerde Tureadu yönetimindeki Kanada'da yabancı yatırımları sınırlamak üzere milliyetçi bir politika izlenmekteydi. CUSFTA anlaşması güçlü yatırım politikaları (yabancı yatırım) teşviki ve düzenlemeler yapılmasına sebep olmuştur (Heindl, 2006:677).

ABD ve Kanada anlaşmasının kuralları gereği 1980 yılına kadar var olan tarifelerin kaldırılması, geri kalanının ise 5 ile 10 sene içinde kaldırılmasına karar verilmiş, serbest hizmetler ticaretinin sağlanması ve ticaret amacıyla vatandaşların sınırdan giriş çıkışının kolaylaştırılması ve yerel içerik ithal ikamesi veya yerel tedarik şartları gibi performans gereksinimlerinin yasaklanması vs gibi konular içermekteydi (Fregusson ve Villarreal, 2017: 2).

1.2.3. Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri Serbest Ticari Anlaşmaları

ABD, Orta ve Güney Amerika devletleri ile 1960'larda çeşitli ticari anlaşmalar yapmıştır. ABD, Latin Amerika ülkeleri ile ticari ve yatırım anlaşmaları yaparak ihracatını artırmak, yatırımlarını geliştirmek ve esas amaç olarak da bu ülkelerdeki nüfuzunun artmasını hedeflemektedir (Örnek ve Altun, 2017:2293).

Meksika, ekonomisinde 1985 yılında yüzde yüz tarife bulunan, her bir ithalat için lisans gereken, yabancıların ülkenin döviz piyasasına girmesinin yasak olduğu ve dünyanın en kapalı devletlerinden biriydi. Meksika hükümeti 1980 yılların başında itibaren kendi piyasasını serbestleştirmeye yönelik çalışmalarını başlatmıştır (Arı, 2004: 5). Ekonomik reformları 1985 yılında resmen başlamasını ardından 1986 yılında GATT'a "General Agreement on Tarif and Trade-Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması" üye olması ile birlikte bir çok ekonomik hedefine ulaşabilmiştir.

Meksika GATT sayesinde ilk önce Amerika kıtasında bulunan ticaretini ardından da komşusu olan Amerika Birleşik Devletleriyle ticari ilişkilerini geliştirmeyi istemektedir. ABD ve Meksika arasındaki müzakerelerden sonra 1987 yılında "ABD-Meksika Ticaret ve Yatırım İlişkilerine Dair Danışma Prensipleri ve Uygulamaları Çerçeve Antlaşması" imzalanmış, ardından iki devlet arasından bir serbest ticaret anlaşmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur (Örnek ve Altun, 2017:2293). Meksika, ABD'nin en çok ticaret yapmakta olduğu ülke olduğundan dolayı önerileri kabul etmiş, 1987 yılında iki hükümet arasında "Yatırım ve Ticaretin Serbestleştirilmesi Anlaşması"na imza atılmıştır.

ABD ve Kanada arasında yapılan anlaşmanın ardından üçlü (Kanada, Meksika ve ABD) bir serbest ticaret anlaşması oluşturulması fikri ortaya çıkmıştır. 1990'ların başlarında Carlos Selinas (Meksika Hükümeti Başkanı) tarafından yeni bir serbest ticaret anlaşmasının müzakere edilmesine yönelik öneride bulunulmuştur. ABD hükümeti Başkanı George H.W.Bush tarafından öneri kabul edilerek Haziran 1990'ds iki ülke arasında yeni bir serbest ticaret anlaşmasının yönelik çalışmalar yapılacağını duyurulmuştur (Örnek ve Altun, 2017:2294).

1.2.4. NAFTA'nın Kuruluşu

Amerika Birleşik Devletleri 1970'lerde uluslararası ticaretten kar elde ederken, ABD piyasası dünyanın dört bir yanından yapılan ithalatı serbest tutmuştur. Öte yandan yabancı ülkeler ABD ihracatına (Mal ve Hizmet) karşı tarifeler ve

kısıtlamalar koymaya devam etmiştir. Bu kısıtlamalar ve engellemeler ABD'nin farklı sektörlerinde görülmeye başlanmışken, ABD bu duruma karşı önlem almak amacıyla ilk önce Kanada ardından da Meksika ile NAFTA'dan önce serbest ticari anlaşmalar imzalamıştır (The U.S. Chamber of Commerce, www.uschamber.com).

ABD ticaret odası, Amerikan çiftçileri, işçileri ve şirketlerine güvenli bir alanda çalışmalarına izin verilmesine inanmaktaydı. ABD'li işçiler, çiftçiler ve şirket sahipleri ticaret anlaşması çerçevesinde yabancı rakipleriyle rekabet etmektedir (www.uschamber.com). Ekonomik büyüme, ihracat ve üretimi artırmak NAFTA'nın temel amacıydı. Sadece ABD'liler değil, Kanada ve Meksika işçileri, çiftçileri ve şirketleri serbest ticaret anlaşması sayesinde büyük başarılar elde etmiştir. NAFTA'yı kısaca aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

“NAFTA, aslında Kuzey Amerika ülkelerindeki özel sektör arasında giderek artan orandaki ticari entegrasyonun doğal seyri ve anılan entegrasyonun önündeki engellerin ortadan kaldırılması olarak değerlendirilmektedir.” (Ari, 2004:1).

ABD'nin bu ülkelerle serbest ticaret anlaşması yapması, özellikle CUSFTA anlaşmasının Kanada pazarının çok büyük olmaması nedeniyle ekonomik amaçlı olmaktan ziyade siyasi amaçlı bir anlaşmadır. Anlaşmaya diğer kıta ülkelerinin katıldığı takdirde küresel ekonomik örgütleri ile rekabet edebilmek amaçlanmıştır (Örnek ve Altun, 2017:2294). Bu durumda iki gelişmiş ülke olan Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada ile gelişmekte olan ülke olan Meksika arasında olağan dışı bir nitelikte olan NAFTA'ya imza atılmıştır.

NAFTA, ABD hükümeti dışında olan örgütler, işçi sendikaları, üreticiler (tarım), hizmet sağlayıcılar, politikacılar vs. tarafından kabul edilerek ilgi görmüştür (Dolu ve Göksel, 2017:917). ABD Başkanı Bush ve Meksika Devlet Başkanı Carlos Salinas 10 Haziran 1990 yılında Washington'da bir araya gelerek serbest ticaret anlaşması konusunda açıklamada bulunmuşlardır. Bu açıklamada iki ülke arasında ticari engellerin ve kısıtlamaların kademeli ve kapsamlı bir şekilde ortadan

kaldırılması ve ilgili devlet makamlarıyla müzakerelerin başlatılması için hazırlıkların yapılması talimatları verilmiştir (Caffrey, 1993:5).

İki ay sonra yani 8 Ağustos 1990'da her iki ülkenin ticaret bakanları ortak çalışma yaparak ülkelerin yerel yasalarını kapsamlı bir şekilde serbest ticaret anlaşmasına uygun hale getirmeye yönelik ve müzakerelerin başlatılması konusunda kendi cumhurbaşkanlıklarına geri bildiride bulunmuşlardır (Caffrey, 1993:5). Fikri mülkiyet haklarının korunması, anlaşmazlıklara adil ve süratli bir şekilde çözüm bulma mekanizmalarının oluşturulması, mal ve hizmet ticaretinde aşamalı olarak engellerin kaldırılması gibi konularda önerilerde bulunulmuştur. Öte yandan Kanada hükümeti Başkanı Brian Mulroney, ABD ile serbest ticaret anlaşma (CUSFTA) henüz yapılmışken yeni bir ticari anlaşma yapmanın Kanada ekonomisi üzerine maliyetli olacağına inanarak üçlü ticari anlaşmaya (NAFTA) sıcak bakmamıştır. (Örnek ve Altun, 2017:2294).

Ağustos 1990 yılının sonlarında ABD Kongresinde, serbest ticaret anlaşmasına yönelik Meksika ve Kanada ile müzakere etmeye karar verilmiştir. Müzakereye Kanada'nın da katılması ile beraber üç ülke arasında 1990'ın sonlarında serbest ticaret anlaşmasına yönelik müzakere etme konusunda anlaşılmıştır (Örnek ve Altun, 2017:2295). Temmuz 1991 yılında Amerika Birleşik Devletleri Ticaret Temsilciler Ofisi, NAFTA müzakereleri ile ilgili makale ve hizmet tasarımı hazırlayarak bildiride bulunmuştur (Caffrey, 1993:6).

- A. ABD-Meksika-Kanada arasındaki ticarete tüm kısıtlamalar ve tarife engellerinin kaldırılması, ABD üreticileri ve tüketicileri için ekonomik maliyetler azaltılması, faydaların artırılması ve tarifelerin derhal ortadan kaldırılması,
- B. ABD üretici ve tüketicilerine, ekonomik maliyetlerin azaltılması ve faydalar sağlamak, tarife dışı engelleri kaldırmak,

- C. Hizmet sektörünün ticarete dahil edilmesi, bunun hizmet sektöründeki potansiyel sözleşmeye dahil edilmesi ve engellerin kaldırılması,
- D. ABD, Meksika ve Kanada arasındaki doğrudan yatırımlara ilişkin mevcut kısıtlamalar ve bu tür engellerin kaldırılması olmak üzere ABD'nin Ticaret Politikası Personel Komitesi "Trade Policy Staff Committee -TPSC" bu konuların yazılı olarak veya görüşmelerde gerçekleştireceğini açıklamıştır (Caffrey, 1993:7).

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) Kanada, ABD ve Meksika arasındaki yaklaşık dört sene süren görüşmeler ve müzakereler 1992 yılının Ekim ayında sona ererek Aralık 1992 yılında imzalanmıştır. 1993'ün Kasım ayında onaylanmış olup 1 Ocak 1994 yılında resmen yürürlüğe girmiştir (<http://www.magiran.com/npview.asp?ID=2505365>). ABD ve Meksika arasındaki tarım ürünü ticaretindeki (yüzde 6'lık olan, mısır, şeker, meyve ve sebzeler) tarifelerin hızlı bir şekilde 15 yıl içinde kaldırılmasına karar verilmiştir. Ayrıca üye ülkeler tekstil gibi eşyaların ticaretinde tarifelerin 10 yıla kadar kaldırılması ve ağır taşıtlarla taşınmasında 2000 yılına kadar özgür tutulmasında anlaşılmıştır (İllahi, 2013:4). NAFTA Anlaşmasına göre sanayi ürünlerin ticaretinde ise 2009'a kadar tüm engeller ve kısıtlamaların kaldırılacağına karar verilmiştir (Aydoğuş,11).

Müzakereler devam ederken iki gelişmiş ülkenin politikacıları, sendikalar ve işçi gurupları yeni bir serbest ticaret anlaşması imzalanmasının ABD ve Kanada ekonomisine zarar vereceğini düşünerek kabul etmemişlerdir. Öte yandan iş adamları ve üretim şirketleri bu iki ülkede işsizliğin artması ve yatırımların Meksika'ya (işçi ücretleri düşük olduğu için) taşınmasından endişe duymuşlardır (Örnek ve Altun, 2017:2295). 1993 yılında ise ABD hükümeti iç baskılardan dolayı müzakerede olan ülkeler ile işçi hakları ve çevre güvenliği konusunda görüşmelerde bulunmuştur (İllahi, 2013:4). NAFTA anlaşmasına göre İşçi İşbirliği Komisyonu, iş yasalarını denetlemek ve iş birliği kurmak, Çevre İşbirliği Komisyonu ise çevre kirlenmesi ile mücadele etmek, ekonomik kalkınmanın çevreye zarar vermemesini sağlamak, ulusal düzeyde çevre yasalarına uyum sağlanmasını izlemek üzere kurulmuştur (İllahi,

2013: 5). Görüşmeler sürecinde Meksika petrol, Kanada ise kültür gibi konuların esas alınmasında (kırmızı çizgi) ısrarda bulunmuştur (Heindl, 2006: 676).

NAFTA üyeleri serbest ticaret komisyonu Nisan 1998'da yılında beşinci bakanlar toplantısı Fransa'da gerçekleşmiştir. Ağustos 1998'in başından itibaren 600 çeşit (kimyasal, eczacılık, çelik, tel, tekstil ve oyuncaklar gibi) malın tarifelerinin kaldırılması konusunda anlaşılmıştır (<http://www.magiran.com/npview.asp?ID=2505365>).

NAFTA'nın etkileri sadece üye ülkelerin ekonomisine değil belki uluslararası ekonomiye de olmuştur. Özellikle uluslararası ticaretin bloklanması ve bölgeselleştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Meksika ekonomisi 1990'ın sonunda keskin devalüasyon nedeni ile durgunluk yaşamış olup ticareti de olumsuz etkilenmiştir (Dolu ve Göksel, 2017:917). Öte yandan ABD ekonomisinin 1990'larda hızlı bir şekilde büyümesi devam ederken 2008 yılında ortaya çıkan finansal kriz ekonomik büyümesinin yavaşlamasına sebep olmuştur.

1.2.5. NAFTA'nın Amacı

NAFTA müzakereleri 1992 yılında ABD Cumhurbaşkanı George W.H. Bush, Kanada Başbakanı Brian Mulroney ve Meksika Başbakanı Carlos Salinas döneminde başlamıştır. Müzakereleri yaparken ABD ve Kanada'da iktidarda olan siyasi partiler seçimleri kaybetmişlerdir. ABD'nin yeni Cumhurbaşkanı Bill Clinton ve Kanada'nın Başbakanı Jean Chretien NAFTA müzakerelerini sürdürmüşlerdir (Payne, 2017:7). Salinas hükümetinin (Meksika) yürüttüğü ekonomik reformlar, NAFTA müzakereleri sürecinde durgunluğa ve kilitlemeye neden olmaktadır. GATT (Uruguay Turu) dahil olmak üzere anlaşmalar uluslararası ticaret ve ekonomiyi şekillendirmeye devam etmiştir.

NAFTA'nın amaçları olan; ticaretteki engelleri ve kısıtlamaları kaldırmak, adil rekabeti teşvik etmek, yatırım kısıtlamalarını kaldırmak, ticarete tarife dışı engelleri kaldırmak, pazara ulaşmayı kolaylaştırmak, yatırım fırsatını arttırmak, üye

devletler arasında fikri mülkiyet haklarını korumak gibi konular anlaşmada üyeler tarafından belirlenmiştir. (<http://ensani.ir/file/download/article/20120326175310-5125-509.pdf>).

Ayrıca NAFTA'ya göre ulusal sınırlarında kendi vatandaşları ve şirketlerine davrandığı gibi diğer iş yapan üyelerin vatandaşı ve şirketlerine de benzer bir şekilde davranmalıdır. Bu üç taraflı anlaşma mal, hizmet ve yatırım ticareti ile ilgili yükümlülükleri açıkça ortaya koymuştur. NAFTA'nın yürürlüğe girmesinin ardından üç ülke arasında mal ticaretindeki tarifelerin on yıla kadar sıfıra indirilmesine karar verilmiştir (Payne, 2017:8). 2005 itibarıyla üye ülkeler arasındaki işlem gören malların tarifeleri sıfıra indirilmiştir. NAFTA kapsamında bir üye ülkenin ürününü gümrüksüz olarak nasıl satabileceği belirlenmiştir. NAFTA kurallarına göre tek tercihli tarife muamelesinde hak kazanmak üzere, üye ülkelerin hangi malları ne kadar ürettiğinin belirlenmesi gerekmektedir (Payne, 2017:8).

1.2.6. NAFTA'nın Üye Ükelere Etkisi

NAFTA'nın üye ülkelere etkisi birçok modelde tahlil edilmiş ancak elde edilen sonuçlar farklı konularda değişik neticeler ortaya çıkarmıştır. Zaghyani'nin araştırmasına göre üye ülkelerden özellikle ABD ve Kanada'da, işçilerin istihdamı ve reel ücretleri aynı değil belki daha yüksek ve daha düşük olarak gösterilmiştir. Bir diğer araştırmasına göre birçok konuda reel ücret veya istihdamda etkisi yüzde iki'ye kadar ulaşmıştır (<http://ensani.ir/file/download/article/20120326175310-5125-509.pdf>).

ABD'deyeni kurulan şirketlerin Meksika pazarına girmesine izin verilmesi, yerel pazarları ele alıp, bölgedeki küçük işletme aktivitelerini yurt dışında gederek işçi sendikalarının ortadan kaldırılmasına neden olmuştur. Öte yandan ABD firmalarının ürünleri yüksek maliyet nedeniyle faaliyetlerine ABD'de devam edememiş, şirketlerini Meksika'nın ucuz pazarlarına çekerek faaliyetlerine burada devam etmeyi tercih etmişlerdir.

Meksika'nın yüzlerce küçük şirketi ABD'nin yeni faaliyete giren şirketleri ile rekabet edemeyip iflas etmiştir. Çok sayıda küçük çiftçiler, distribütörler vb. Meksika pazarından çıkmıştır. Elbette bu durumdan kar eden (ucuz üretim yaparak yabancı şirketlerle rekabet edebilmiş olan) ABD'nin üretim şirketleri olmuştur.

NAFTA anlaşması özel sektör yatırımcılarının faaliyetlerini üye ülkelerde kısıtlamasına neden olup tüm devlet hizmetlerini askıya almıştır. Öte yandan Kanada ekonomisi (GSYH göre) ABD ekonomisinin yaklaşık 1/10'u kadardır. Meksika'nın ekonomisi ise Kanada ekonomisinin yüzde 50'sinden azına sahiptir. NAFTA'nın yürürlüğe girmesinden sonra Meksika ile Kanada arasında ticaret serbest olmasına rağmen ticari hacimleri çok az miktarlara ulaşıyordu. Meksika, ABD'nin en büyük ticari ortağıdır. Ama en büyük ticari ortağı olmasına rağmen ancak yüzde yedi kadar ithalat ve ihracata ortak olabilmıştır (<http://ensani.ir/file/download/article/20120326175310-5125-509.pdf>).

1.2.7. NAFTA'nın Kurumları

NAFTA'ye üye devletlerin arasında örgütsel bir yapı oluşturulmamış, ancak iki kurumsal organ olan "Serbest Ticaret Komisyonu - Free Trade Committee-FTC ve Sekreteryası" ile bir "Çalışma Grubu Komitesi - Committees and Working Groups - CWG" kurulmuştur. NAFTA anlaşmasının 2001. maddesiyle oluşturulan Serbest Ticaret Komisyonu (FTC) en üst düzey kurumudur (Örnek ve Altun, 2017:2298).

NAFTA'nın en yüksek kurumu olan Serbest Ticaret Komisyonu (STK) üyelerinin ticaret bakanlıklarının temsilcilerinden (kabine üyeleri) oluşması gerekmektedir. STK'nın hedefi ise anlaşmanın uygulanmasını denetlemek, işleyişini ve uygulanma sırasında etkileyebilecek herhangi bir konuyu dikkate almaktır (United Nations, 2003:6). Serbest ticaret komisyonu ile çalışmak üzere "10 çalışma gurubu, 7 komite, 5 alt komite ve iki danışma komitesi" bulunmaktadır (Örnek ve Altun, 2017:2298). Serbest Ticaret Komisyonu, NAFTA'nın uygulanması, hükümlerinin yerine getirilmesi ve uygulamadan kaynaklanan uyuşmazlıklarda

çözüm bulunması konularında önemli rol oynamaktadır. Kararların ise üyelerin oy birliği ile alınması gerekmektedir.

Sekretarya'nın ise her bir üye ülkenin sekreteri ve personelinden oluşan ofisi bulunmaktadır. Her üye ülke kendi ofisinden (bölümünden) sorumlu komite personeli ve bilim adamlarının ücretlerini ödemek ile yükümlüdür (UN, 2003:7). Sekretarya tarafında oluşturulan, komiteler ihtiyaç duyulduğu zaman ek komite oluşturmak ve uygulama sırasında olumsuz etkileyen nedenleri tespit etmek ile sorumludur (Örnek ve Altun, 2017:2298).

NAFTA anlaşmasının içeriğinde 20 komite ve çalışma gurubu bulunmaktadır. Bu çalışma gurupları Kasım 1993'te anlaşma imzalandıktan sonra çalışmalarına başlamışlardır. Çalışma gurupları ek gümrük vergileri, sübvansiyon, damping ve anti-damping vb. durumları denetlemek ve incelemek amacıyla kurulmuştur (Örnek ve Altun, 2017:2298). Devlet yatırımları, alımlar ve servisler konusunda 14 Ocak 1994 toplantısına ek olarak diğer iki çalışma gurubu kurulması için anlaşılmıştır. Sekretarya, Serbest Ticari Komitesine (FTK) yardım eder ve ihtilaf bir durum söz konusu olduğunda çözüm ve idari destek verir (UN, 2003:7).

Çalışma gurubu da Serbest Ticaret Komisyonunun bir parçası olarak kendilerine verilen konuları gözden geçirmek ve tartışmak üzere kurulmuştur. Öte yandan NAFTA'nın uygulama alanlarını izler ve anlaşmaya yönelik görüşlerini bildirir. NAFTA anlaşmasını 7. Bölüm 1504. maddesi uyarınca kurulan "Ticaret ve Rekabet Çalışma Gurubu Komitesi", serbest ticaret alanındaki yasaları ve ticaret politikaları arasındaki ilişkiyi rapor etmektedir (UN, 2003:8).

Komiteler ve çalışma gurupları, bilgi alışverişi ve konu alanlarının incelenmesi dahil olmak üzere uyuşmazlıkların önlenmesi konusunda önemli rol oynamaktadır. Sonuç olarak daha iyi bir anlaşma şansı sunulmaktadır. NAFTA'nın Sekretaryasının temel amacı ise üye devletler arasındaki anlaşmazlıklara ve uyuşmazlıklara tarafsız olarak müdahalede bulunmaktır (Örnek ve Altun, 2017:2299). NAFTA anlaşmasına göre her üye hükümetin kendi sekretaryası

(Meksika'nın Mexico City'de, Kanada'nın Ottawa'da ve Amerika Birleşik Devletlerinin ise Washington'da) bulunmaktadır.

1.2.8. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasına Karşı Görüşler

NAFTA'nın diğer uluslararası anlaşmalardan farklı gösteren özelliği, iki gelişmiş (ABD ve Kanada) ve bir gelişmekte (Meksika) olan devletin bir araya gelerek serbest ticari anlaşma oluşturmalarıdır.

“Gerçekleştirilmeye çalışılan bir ekonomik bütünleşmenin başarılı olabilmesi için temel koşul, bütünleşmeye taraf ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin birbirine yakın ve ekonomilerinin yapısal niteliklerinin birbirine benzer olmasıdır” (Örnek ve Altun, 2017:2298).

NAFTA'nın ilk baştan itibaren temel amacı üye ülkeler arasında ticari engellerin, tarifelerin kaldırılması ve üyelerin ürettiği ürünlere ayrımcılık yapılmaması ve hükümler çerçevesinde yönetilmesini belirlemektir. Öte yandan yabancı kaynaklı ürünler de NAFTA üye ülkeleri üzerinden üyelerin pazarına girerek aynı anlaşmanın kurallarını uygulamaya başlamıştır (Akman ve Aran, 2018:3). NAFTA sayesinde üye ülkeler arasındaki ticari engeller kaldırdıktan sonra her ülkenin GSYH'sinde büyük değişimler yaşanmıştır.

ABD Kongresi'nin Bütçe Ofisi 1993 yılında Meksika ekonomisinin NAFTA'ya geçiş dönemine kadar 8 ile 12 arasında artacağını tahmin etmiştir (Robison ve diğerleri, 2001:127). 1993'de Meksika'nın ticareti ABD'nin ihracatı ve ithalatının yüzde 10'dan azını oluşturmaktaydı. Ayrıca Meksika'nın ABD ile ticaretini ihracatının yüzde 83,3 ve ithalatının yüzde 71,2 oluşturmaktadır (Robison ve diğerleri, 2001:128). NAFTA anlaşmasından sonra ABD ile Meksika arasındaki ticaret büyük bir artış göstermiştir. ABD'nin Meksika'ya ihracatı yüzde 118 (iki katından fazla) artarken ithalatı ise yüzde 213'e (neredeyse üç kat) ulaşmıştır (Üzümçü ve Dikkaya, 2007:45).

ABD'nin Kanada ve Meksika'ya göre ekonomik büyüklüğü nedeniyle NAFTA'da hâkim güç olmuştur. 2003 verilerine göre kişi başına düşen milli gelir (ABD'de 36.2, Kanada'da 23,4 ve Meksika'da ise 6.3.) bin dolar olarak teşkil edilmekteydi (Arı, 2004:3). NAFTA'yı dünya ticaretinde önemli kılan unsur, üyesi olan ABD'nin dünya ekonomisinde, özellikle dünya ticaretinde olan payıdır. ABD'nin 1965 yılında dünya ticaretinde payı yüzde 36'lık bir orana sahipken, 1980 yılında bu rakam yüzde 25 düzeyine bir düşüş göstermiştir (Aydoğuş, 2005:11).

NAFTA anlaşması imzalanarak yürürlüğe girdikten sonra üye hükümetler arasından en çok kazanan (verilere göre) ülke Meksika olduğu görülmektedir. NAFTA anlaşmasının yürürlüğe girmesinin ardından bu ekonomik iş birliğine destek verenler bulunduğu gibi karşı çıkanlar da olmuştur. Anlaşmaya karşı çıkanlar, ABD yatırımının ücretlerin düşük olması nedeniyle Meksika'ya kayması ve ABD'nin ithalatının artacağını düşünmesiyle beraber işsizliğin yükseleceği eleştirilerinde bulunmuşlardır. Öte yandan Meksika da ücretlerin düşük olması nedeniyle işgücünün ABD'ye göç edeceğini ve Meksika'nın (tarımsal) üretimini negatif etkileyeceğini düşünmüştür. Ayrıca Meksika'nın az gelişmiş olan bölgelerindeki tarımsal üretiminin NAFTA kuralları çerçevesinde korumasız kalacağını, ABD'nin tarım sektöründe özellikle buğday ihracatının artacağı ve bunun Meksika'da tarım sektöründe işsizliğine yol açacağını öngörmüştür (Üzümcü, Dikkaya, 2007: s.43).

NAFTA anlaşmasını destekleyenler ise ülkeler arasında serbest bölgesel ticaretin oluşturulmasının kazanç getireceğini öne sürmüştür. Kısa vadede ABD'nin Meksika'dan ucuz ithalatının (ara mal) ABD kullanıcılarına yararı olacağı öngörülmüştür. Uzun dönemde ise Meksika ekonomisinin gelişmesi ile birlikte ABD ihracatına geniş bir piyasa sunabileceğini düşünülmüştür (Üzümcü, Dikkaya, 2007: s.43).

NAFTA'da diğer tartışılan konulardan biri ise çevre sorunudur. Meksika'da çevre kuralları zayıf ve sıkı bir yasası olmaması nedeniyle ABD'li ve Kanadalı şirketlerin kendi devletlerinin çevre yasalarının sıkı denetim altında olmasından dolayı Meksika'ya taşınacağı öngörülmüştür.

“Bu durumda Kanada ve ABD kendi yatırımcılarını kaybedeceği ve bunun doğal sonucu olarak da istihdam kaybı yaşayacakları için bu durum aleyhlerine olacaktı. Buna ilaveten ABD’ye yasadışı yollardan giren ya da ülkeye yasal yollardan girse de vize kurallarını ihlal ederek ABD’de yasadışı ikamet eden Meksikalılar’ın ucuz iş gücü oluşturması nedeniyle ABD, vatandaşlarının işsiz kalabileceğinden endişe etmekteydi. Çevre ve işgücü konularında NAFTA ile sadece üç taraflı çevre ve işgücü komisyonları oluşturulmuştur. Bu komisyonların görevi ise ülkelerin sağlık, sosyal güvenlik ve asgari ücretlerle ilgili yasaların uygulandığını teyit etmektir.” (Örnek ve Altun, 2017:2297).

Shushanik Hakobyan ve John McLaren 2016 yılında, çalışan işçilerin ücret artışını incelemek üzere 1990’dan 2000 yılına kadar nüfus sayımı verilerini karşılaştırarak ABD işgücü piyasası üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu araştırmaya göre ABD’nin işgücü piyasasında karışık etkileri olduğunu ifade ederek en çok etkilenenlerin, büyük ölçüde endüstri sektörü olmak üzere, bununla birlikte NAFTA’dan önce yürürlükte olan tarife korumalarına bağlı kalan işçiler olduğunu ifade etmiştir (<https://www.businessinsider.com/what-is-nafta-is-it-good-for-america-2017-2>).

NAFTA yürürlüğe girdikten sonra birçok ekonomist NAFTA’nın ABD üzerindeki iş etkisini analiz etmiştir. 2000 yılında Hinojosa ve arkadaşları Meksika’da yapılan ithalattaki değişiklikleri, ABD’de yerel üretim taleplerini ve ABD’nin istihdamı üzerinde etkisini model kullanarak analiz yapmıştır (Robinson,2001:130). Çalışmaya göre 1990’dan 1997’ye kadar ABD’de yarattığı iş etkisinin 299 bin (yıllık ortalama 37 bin) kadarının Meksika ile yaptığı ihracat ve ithalattan kaynaklandığı tahmin edilmiştir (Robinson, 2001:130). Hinojosa’nın tahminine göre ABD ekonomisi yılda yaklaşık 200 bin iş yaratmaktadır. Diğer taraftan ABD’nin Meksika ile yaptığı mütekabil ticarete (GSYH)’ında payı 1994 yılında % 1,3 iken 2015’de % 2,5 artış göstermesi NAFTA’nın dikkat çeken konularından birisi olmuştur (Akman ve Aran, 2018:4).

ABD, Kanada ve Meksika'nın ekonomisinin birbirileri ile bütünleşerek bağılılığının yükselmesi NAFTA'nın en başarılı sonucu olarak kabul edilmektedir (Akman ve Aran, 2018:4). "G. Hufbauer ve C. Cimino-Isaacs"ın "Peterson Institute for International Economics" enstitüsünde yaptığı çalışmada NAFTA'nın ABD ekonomisinde 14 milyon iş yarattığı tahmin edilmektedir. Öte yandan 15000'e kadar istihdam kaybı yaşamasına sebep olduğunu da dile getirmiştir (Akman ve Aran, 2018:4).

NAFTA ekonomik anlaşmasının kazanımları ve iş imkanların yaratılmasına rağmen ABD'liler tarafından karşı görüşler devam etmiştir. Özellikle Donald Trump henüz ABD Başkanı olarak seçilmemişken NAFTA'ya karşı Meksikalı ve Kanadalılara unutulmayacak saldırılarda bulunmuştur (Globerman ve Hufbauer, 2018:2). Trump'ın bu saldırısı 2015 yılından itibaren 30 Eylül 2018'e kadar, yani yeni anlaşma olan "Amerika Birleşik Devletleri, Meksika ve Kanada Anlaşması-United State, Mexica, and Canada Agreement-USMCA" imzalana kadar sona ermemiştir (Globerman ve Hufbauer, 2018:2).

NAFTA ticari anlaşmasının yerine imzalanan yeni üçlü anlaşma USMCA'nın "NAFTA 2.0'de denir" üç devlet arasındaki anlaşmazlıkları ve gerginlikleri şimdilik sonlandığı görülmektedir. (<https://www.ihkib.org.tr/tr/bilgi-bankasi/dunyadan-haberler/i-2716>). Dünya Ticaret Örgütü'nden (DTÖ) sonra en önemli ticari anlaşma, uluslararası ticaretin yüzde 14'lük bir oranını yöneten ve üç ülke arasında 24 yıl boyunca kuralları uygulanan NAFTA'dan sonra, Ağustos 2017 yılında (üç ülke tarafından) yeni bir anlaşma kurmak üzere müzakerelerin yeniden başlatılmasına karar verilmiştir (TEPAV, 2019).

Donald Trump seçim kampanyası sırasında NAFTA için, ABD'nin kazanımlarının Kanada ve Meksika tarafından bastırıldığını, ABD'den daha fazla Kanada ve Meksika'nın yararlandığını ve ABD'nin aleyhine olduğunu öne sürerek yenilenmesini istemiştir. NAFTA, üye ülkelerin ekonomisine katkısı olmasına rağmen iş kaybı ve rekabet problemleri gibi sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu

anlaşmazlıkların ana kaynağı ise (güçlü dolar, ulaştırma, eski teknolojiye bağlı olan sektörler, teknolojilerdeki yeni gelişmeler vs.) görülmektedir (Akman ve Aran, 2018:6).

ABD'nin müzakerelerde özel temsilcisi olan Robert Lates'e göre geçtiğimiz yıllarda ticaret akışının değişmesi nedeniyle en az 700 bin Amerikalı işçinin işlerini kayıp ettiği, dolayısıyla ABD'de bütçe açığı verilmesine sebep olduğu belirtilmiştir. Öte yandan Carlos Galindo (Meksikalı Üniversiteler Birliği Sözcüsü), NAFTA anlaşmasının Meksika'nın lehine olduğunu düşünerek anlaşmanın yenilenmesi ile ilgili çağrıda bulunmuştur (<http://alwaght.com/fa/News/108936/>). Ayrıca Meksika, ABD ile ticari bağlılığını azaltmak üzere BRICS üyeleri (Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika gibi ülkeler) ile iki taraflı ticari anlaşmalar imzalamıştır.

Meksika üreticileri ve ihracatçıları ABD ve Kanada ile yapılan serbest ticaret anlaşmasına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır. Bununla beraber Meksika hükümeti, ABD Başkanı Donald Trump'ın tüm şartlarını kabul etmeyerek ABD'ye bağlılığını azaltmak üzere Asya ve Latin Amerika ülkeleriyle ticari anlaşma görüşmelerini öne sürmektedir (<http://alwaght.com/fa/News/108936/>). Bir yıldan fazla süren müzakerelerin ardından 24 yıl devam eden Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasını (NAFTA) yenilenmek üzere 30 Kasım 2018 yılında Buenos Aires (Arjantin Başkenti) şehrinde düzenlenen G20 zirvesinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump, Meksika Başkanı Enrique Pena Nieto ve Kanada Başbakanı Justin Trudeau "ABD-Meksika ve Kanada Anlaşması" "United State-Mexica and Canada Agreement-USMCA" olarak adlandırılan yeni anlaşmayı imzalamışlardır (TCTB, 2018:1).

Kanada Başbakanı Justin Trudeau USMCA'yı yeni NAFTA olarak tanımlayarak Kanada ekonomisinde istikrara ve ortaya çıkan belirsizliklere uyum sağlayacağına inanmaktadır. Öte yandan Meksika Devlet Başkanı Nieto açıklamasında USMCA'yı "İmzalayacağımız anlaşma, üç ülkenin refah ve zenginlik için birlikte çalışmaya yönelik ortak iradesini gösteriyor. Bugün, farklılıkların üstesinden gelmemizin ve vizyonlarımızı birleştirmemize imkân tanıyan

müzakerelere dayalı uzun bir sürecin doruk noktası” diye ifade etmiştir. (<https://www.dunya.com/ekonomi/abd-meksika-kanada-anlasmasi-g20-zirvesinde-imzalandi-haberi-433618>). ABD ve Kanada'nın bir değer ortak açıklamasında ise “daha serbest piyasalar, adil ticaret ve bölgede güçlü ekonomik büyüme” sağlayacağını belirtilmiştir (TSKB, 2018:1).

ABD, Kanada ve Meksika arasında yeni imzalanmış olan USMCA anlaşması kurallarına göre üye ülkeler arasındaki otomobil ticareti vergileri “sıfır gümrük vergisi” uygulaması, otomobil sektöründe ara mal üretiminin %75 bir oranı kadarının “Kuzey Amerika” kıtasında üretilmesi, ABD’de NAFTA döneminde %65 olan ara mal otomobil parçalarının üretimini artırılması, Çin, Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerden Meksika’ya ithal edilen otomobil parçalarını azaltmak üzere kısıtlamalar getirilmesi ve otomobil parçalarının üretiminde işçilerin %40 ile %45’e kadar saatte 16 dolar ödenmesi gerektiği bu anlaşmanın en önemli koşulu sayılmaktadır. (<https://www.dunya.com/ekonomi/abd-meksika-kanada-anlasmasi-g20-zirvesinde-imzalandi-haberi-433618>).

USMCA anlaşmasının bir diğer şartı ise Kanada ve Meksika'nın ABD’ye yapılan otomobil ihracatında her ülkenin yılda 2,6 milyon adet otomobili vergiden muaf etmesidir. NAFTA anlaşması ile USMCA anlaşması arasındaki en dikkat çeken fark ise 16 yıllık bir süre belirlenmesidir (<https://www.livingstonintl.com/nafta/>). NAFTA anlaşmasında herhangi bir geçerlilik süresi yokken USMCA anlaşmasında her bir üye devlet her 6 yıl içinde bir defa anlaşmayı gözden geçirme ve yönünü değiştirme hakkına sahip olup, yürürlüğe başlamasından itibaren 16 sene içinde iptal olması farkı vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ABD, KANADA VE MEKSİKA'NIN EKONOMİ VE GENEL BİLGİLERİ

2.1. Amerika Birleşik Devletleri - The United States of America - USA

ABD, Kuzey Amerika'nın ortasında bulunan, 50 eyalet ve bir federal bölgeden oluşan bir devlettir. ABD hükümeti halk tarafından kurulmuş bir halk devletidir. Başkan, Kongre Üyeleri, eyalet, kasaba ve şehir yönetenleri halk tarafından seçilmektedir. Başkenti Washington DC olarak bilinmektedir. Amerika doğudan Atlantik Okyanusu batıdan Pasifik Okyanusu, Kuzeyden Kanada ve Güneyden ise Meksika ile komşu bulunmaktadır (Malekzay, 2015:3).

ABD dünya toprağının %6,5'ine ve dünya kıtasının %1'ine sahiptir (Demir, 2011:291). ABD, nüfusu açısından dünyada üçüncü ve büyüklüğü açısından ise dünyada dördüncü ülkedir. ABD, iç savaş ve İngiltere sömürgesine karşı yaratılan Amerikan Ruhuna (eşitlik, demokrasi, hukuku üstünlüğü, insan hakları vs. gibi) ulaşabilmek (Demir, 2011:291) üzere 1776 yılında bağımsızlığını resmen ilan etmiştir (Khurshidi ve dr, 2017:94).

Amerika Birleşik Devletleri 9.826.630 km² yüz ölçümü ve 19924 km² sahile sahiptir (<http://usa.ir/>). ABD'nin nüfusunun tahminlere göre 2009 yılında 307,660,000 olduğu (WPR, 2018), 2014 Temmuz ayı tahminlerine göre 318,6 milyon, 2015 yılında 321 milyon, 2018 yılında ise 327,16 milyon olduğu ve devamlı bir şekilde artarak 2050 yılına kadar 400 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (GSO, 2014:2). ABD'nin nüfusunun %21'i (1-14) yaş arası, %67'si (15-65) arasındadır ve %80'i şehirlerde yaşamını sürdürmektedir. California (36 milyon) nüfus, New York (8104079), Las Angeles (3845541) ve Chicago ise (2862244) nüfus ile ABD'nin en büyük kentlerinden sayılmaktadır (Malekzay, 2015:4). Aynı zamanda bu ülke Amerika Birleşik Devletleri, Amerika, Atazoni (Faransızca États-Unis

kaynaklı Birleşik Eyalet anlamına gelmekte), Osmanlı döneminde ise Yeni Dünya olarak tanımlanmaktadır.

Tablo 3. ABD nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı

ABD'nin İstatistik Büro'suna Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı (%)			
Yaş Grubu	Toplam Yaş Grubu (%)	Yaş Grubu	Toplam Yaş Grubu (%)
0-4	7.4	45-45	13.9
5-9	6.8	55-59	5.5
10-14	7.3	60-64	4.3
15-19	7.3	65-74	5.7
20-24	7.2	75-84	3.8
25-34	14.6	85+	1.5
35-44	14.7	-	-

Kaynak: DEİK, Ülke Raporu, 2012:6

2.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Ekonomik Durumu

ABD, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'tan bu yana siyasi ve iktisadi açıdan tek güçlü devlet olarak dünyadaki hegemonyasını pekiştirmek amacıyla çaba göstermeye ve diğerlerine kendilerini kurduğu düzeni kabul ettirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda ekonomik gelişimi ve büyümeyi sağlamak üzere dünyadaki enerji kaynaklarını kontrol etmek üzere bir politika izlemiştir (Salimi ve Rahmati Pur, 2014:1). Ayrıca ABD "Dünya Ticaret Örgütü – DTÖ / World Trade Organization - WTO", "Ticaret ve Tarifeler Üzerine Genel Anlaşma - General Agreement on Trade and Tariffs - GATT" "Dünya Bankası / World Bank - WB", "Uluslararası Para Fonu / International Monetary Fund – IMF" gibi uluslararası kuruluşları kendi payları ve hegemonyasını korumak üzere kontrol altına tutmaktadır (Demir, 2011: 293).

2.1.2. ABD'nin GSYİH ve Büyüme Oranı

ABD, 1880'den itibaren günümüze kadar devamlı olarak dünya üretiminin %25'inden fazlasını üretilmiştir (Demir, 2011:293). ABD dünyanın en büyük ekonomisine sahip olmasıyla beraber Gayri Safi Yurtiçi Hasılası yaklaşık 13,86 trilyon doları bulmaktadır. ABD'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası, 15 ülkeden oluşan Avro Zonu olarak bilinen Avrupa Birliği ülkelerini de geçerek 2007 yılında 14,45 trilyon dolara ulaşmıştır (İEMB, 2008: 2). İhracat açısından ise Çin ve Almanya'dan sonra üçüncü sıraya ulaşmıştır. Bu bağlamda 2018 yılında ABD'nin GSYİH 20,49 trilyon dolara ulaşmıştır (<https://countryeconomy.com/gdp/usa>).

Tablo 4. ABD'nin 2000-2018 arası Yıllık GSYİH ve Büyüme Oranı

Amerika Birleşik Devletleri'nin Yıllık GSYİH (2000-2018) arası					
Yıl	Yıllık GSYİH (Milyon Dolar)	GSYİH Büyüme Oranı (%)	Yıl	Yıllık GSYİH (Milyon Dolar)	GSYİH Büyüme Oranı (%)
2000	10,252,300	4.1%	2010	14,992,100	2.6%
2001	10,581,800	1.0%	2011	15,542,600	1.6%
2002	10,936,400	1.7%	2012	16,197,000	2.2%
2003	11,458,200	2.9%	2013	16,784,900	1.8%
2004	12,213,700	3.8%	2014	17,541,700	2.5%
2005	13,036,600	3.5%	2015	18,218,300	2.9%
2006	13,814,600	2.9%	2016	18,707,200	1.6%
2007	14,451,900	1.9%	2017	19,485,400	2.2%
2008	14,712,800	-0.1%	2018	20,494,100	2.9%
2009	14,448,900	-2.5%			

Kaynak: (<https://countryeconomy.com/gdp/usa>,24/4/2019)

ABD, ithalat ve borçlanma açısından dünyada birinci sırada yer almakta, petrol üretiminde ise Suudi Arabistan ve Rusya'dan sonra üçüncü, aynı zamanda gaz üretiminde Rusya'dan sonra birinci sırada yerini bulmaktadır (İEMB, 2008: 2). Uluslararası ticarete ABD ekonomisi yüzde 11, küresel banka dış alacakları (geri

iade) bakımından yüzde 12, uluslararası stok market borsa kapitalizasyon dikkate alındığında ise yüzde 35'lik paya sahiptir. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri uluslararası alanda en büyük alacaklı ve borçlu olan tek ülkedir (Lakatos ve dr, 2017:3).

ABD'nin kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 2017 yılında 59,895 dolara ve 2018 yılında bakıldığında ise 3,101 dolar farkla 62,996 dolara yükselmiştir. ABD'nin GSYİH'sini görüntülemek üzere birkaç sene öncesi, yani 2008 ve 2009 yılların verileri karşılaştırıldığında büyük değişiklik ile artışı devam etmiştir (IMF, 2018).

Tablo 5. ABD'nin kişi başına düşen GSYİH ve büyüme oranı

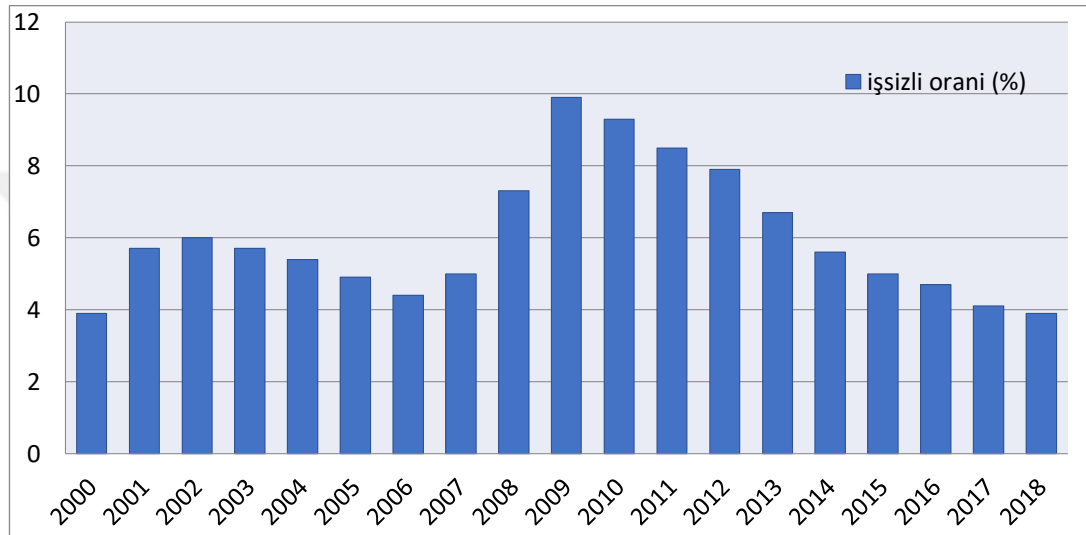
ABD'nin kişi başına düşen GSYİH ve büyüme oranı					
Yıl	Kişi başına düşen GSYİH (dolar)	GSYİH kişi başına düşen büyüme oranı (%)	Yıl	Kişi başına düşen GSYİH (dolar)	GSYİH kişi başına düşen büyüme oranı (%)
2000	36,318	5.3	2010	48,403	3
2001	37,101	2.2	2011	49,826	2.9
2002	37,971	2.4	2012	51,556	3.5
2003	39,412	3.8	2013	53,061	2.9
2004	41,630	5.6	2014	55,891	3.6
2005	44,026	5.8	2015	56,770	3.2
2006	46,214	5.0	2016	57,877	2.0
2007	47,869	3.6	2017	59,895	3.5
2008	48,283	0.9	2018	62,996	5.2
2009	47,008	-2.6			

Kaynak: (Country Economy the GDP of USA, 24/4/2019)

ABD ekonomisi, işsizlik rakamlarına bakıldığında 1948 yılından 2019 yılına kadar ortalama yüzde 5.76 ile doğal işsizliğin altına düşmüştür. Mayıs 1953 yılında işsizlik oranı yüzde 2.5 ile en düşük seviyeye ulaşmışken Kasım 1982 yılında ise

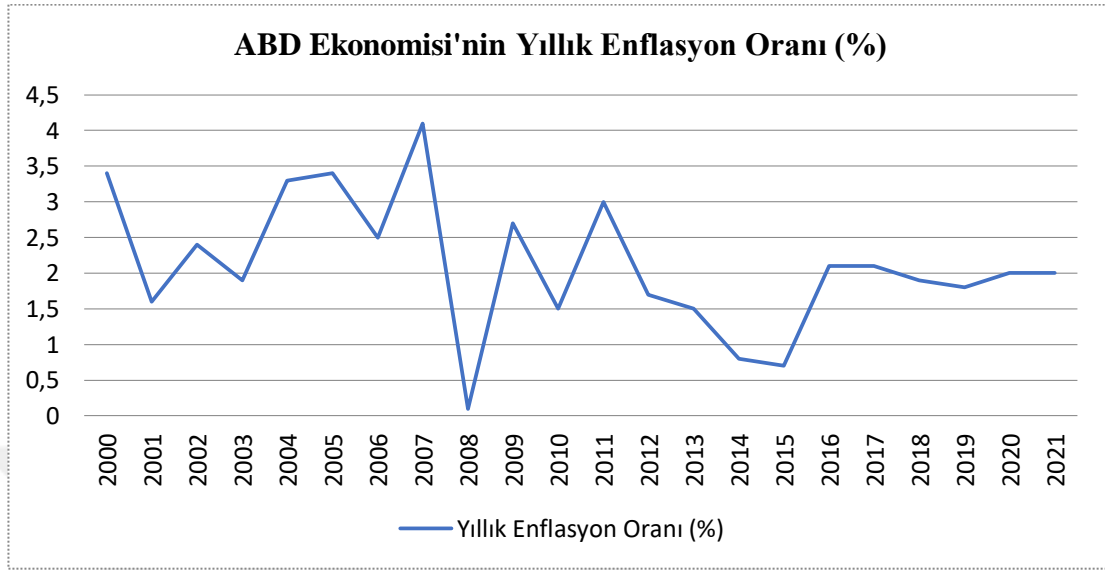
yüzde 10.8’lik bir oranla en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı 1969’dan sonra Eylül 2018 yılına kadar yüzde 3,7’lik oranla gerçekleşerek en düşük seviyeye ulaşmıştır (TCMB, 2018:6). 2019 yılında yüzde 3.8 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. (Trading Economic, 2018).

Grafik 1. ABD Ekonomisinin İşsizlik Oranı (2000-2018)

Kaynak: The Balance Unemployment Rate of US, 27/4/2019.

ABD ekonomisinin işgücü piyasasındaki iyileşmeye düşük enflasyon eşlik etmiştir. Enflasyon oranı uzun vadede yüzde 2’nin altında hedeflendiği gibi kalmaya devam etmiştir. Tüketici fiyatları ve kişisel tüketim harcamaları fiyatı endeksine bakıldığında 2018 yılında yüzde 1.8 artış görülmüştür (Powell, 2018:8). Aynı dönemde enerji, çekirdek ve gıda fiyatları endeksi yüzde 1.6 gibi bir oranla artış göstererek enflasyon oranı son on yılda yüzde 2’nin üstüne çıkmamıştır. Son yıllarda enflasyondaki iyileşmeler 2015 ve 2016 yıllarında doların değerinin artması ve enerji fiyatlarının düşmesi nedeniyle düşüş göstermiştir. Bureea of Labor açıklamasında ABD’nin enflasyon oranı 2018 yılında% 1.9 ve 2019 yılında %1.8 ve 2020 yılında ise % 2.0 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmiştir (Powell, 2018: 8).

Grafik 2. ABD Ekonomisinin Yıllık Enflasyon Oranı ve 2021 Tahmini

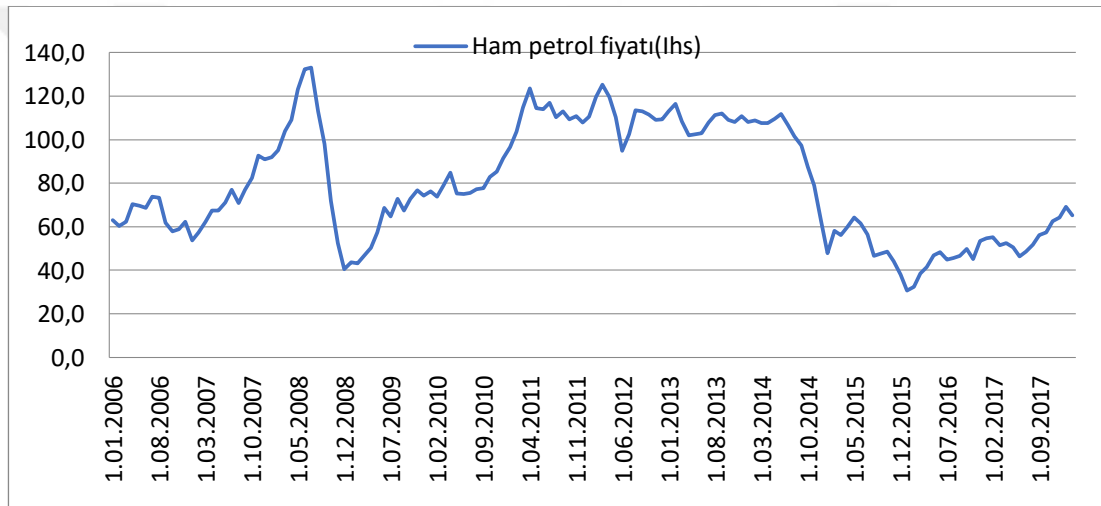
Kaynak: The Balance, United States Inflation, 28,4,2018.

ABD günde yedi ile sekiz milyon varil ham petrol üreterek dünyanın en büyük üretici ülkelerinden biri olarak önemini sürdürmektedir. Aynı zamanda günde 20 milyon varil petrolden fazla tüketerek dünyanın en büyük petrol tüketicisi haline gelmiştir. ABD, petrol bağımlılığının çok olması, ithalatının çok miktarda olmasından dolayı dünya petrolüne ulaşabilmek ve kontrol etmek amacıyla planlar düzenleyerek uygulamaya devam etmektedir (Nasb ve Shirkund, 2008:2).

Amerika'nın Asya pazarına yaptığı enerji ihracatı Ortadoğu'nun petrol ihracatıyla rekabet etmektedir. ABD enerji ürünleri konusunda son on yılda ikiye katlanarak 2017 yılında günde 1.2 milyon varile ulaşmıştır. ABD'nin petrol üretimi ekonomik ve siyasi açıdan önemli yere sahiptir. Benzin tüketimi 2008 yılında en pahalı olduğu dönemde yerel tüketim yaklaşık yüzde 37 azalmıştır. Petrol ithalatının yaklaşık on yıllık bir süre içinde yüzde 20'ye kadar azalacağı söylenmektedir. Reuters'in 2019 yılındaki bir raporuna göre ABD hükümetinin 2019 yılında petrol üretiminin günde 11 milyon varile ulaşacağını tahmin ederek en büyük üreticisi olan Rusya ile rekabet edebileceğini duyurmuştur (Radio Azadi, 2018).

Uluslararası Enerji Ajansı – IEA'nın 2018 yılında yaptığı açıklamada ABD'nin benzin üretimi 2025 yılına kadar toplam Suudi Arabistan ve Rusya'nın petrol üretimi ile eşit olacağını tahmin etmiştir (ISNA, 2018). Enerji ticaretinde büyük durgunluktan bu yana mütevazî bir şekilde büyüme göstermiş, ticarete büyümeleri ile beraber döviz kurunun da etkisiyle petrol fiyatlarında gelişmeler yaşanmıştır. Son on yılda petrol üretiminde teknolojilerinin gelişimi ile birlikte yerel üretimin artması ve ithalatın azalmasına sebep olmuştur (OECD, 2018:35).

Grafik 3. Petrol Fiyatı ve Döviz Kurunda Değişmeler

Kaynak: OECD, 2018:36.

Aynı zamanda ABD ekonomisi tarih boyunca birçok krize maruz kalmıştır. 1970'li yıllarda gerçekleşen konut piyasasındaki kriz bunlardan bir tanesiydi (IEMB, 2008: 11). ABD ekonomisi krizlerden sonra durgunluk ve olumsuz etkilere maruz kalmıştır. ABD ekonomisi 1970'lerden sonra ard arda birçok kriz yaşamıştır (IEMB, 2008:12).

ABD'de gerçekleşen krizleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- ❖ 1980 yılında İran ve Irak arasında başlayan savaşta Irak devletine (Saddam Huseyin rejimi) destek ve savunma teçhizatı veren ABD hükümeti altı aylık bir durgunluk yaşamıştır.

- ❖ Temmuz 1981'den Kasım 1982 yılına kadar on altı aylık durgunluk: İran ve Irak savaşı devam ederken ABD devletinin desteklerinin artması nedenleri, ABD'nin tekrar krize girmesine neden olmuştur.
- ❖ Temmuz 1990'dan Mart 1991'e kadar 8 aylık durgunluk bu yıllarda Irak ile ABD ve 34 Birleşmiş Milletler üyesi, Kraliyet Fars'ta savaşa girmiş ve altı ay devam eden savaşta aktif rol oynayan ABD hükümeti sayesinde savaşın kazanılması ile sona ermiştir.
- ❖ 2001 Mart ayından Kasım 2001'e kadar 8 aylık durgunluk yaşanmıştır. Bu dönemde en önemli konu 11 Eylül 2001 tarihinde ikiz kulelere gerçekleşen ABD tarihinin en büyük terörist saldırısıdır. Bu nedenle ABD hükümeti Afganistan'a saldırıda bulunmuştur. Dolayısıyla Orta Doğuda yeni bir savaş başlatmayı düşünerek Afganistan'ın ardından Irak'ta da savaş başlatmıştır.
- ❖ 2008 yılında ABD'den başlayarak tüm dünya ekonomisini saran Mortgage krizidir (Bakhyarzada, 2009: 1).

2008'de ABD'nin bankalar ve finansal kurumlarının iflas ettiği haberleri yayınlanmasının ardından bu haberler tüm finansal piyasaları sarmış olup Wall Street Borsası Endeksinin değeri çökmüştür. İlk olarak New York Borsası % 20'ye düşmüş, dünyada tüm ekonomi borsaları keskin bir biçimde düşmüştür. Bu krize neden olan sebepler arasında; ABD konut piyasasında yaşanan patlama, borsa ve sermaye piyasasındaki spekülörler, finansal yenilikler ve yüksek riskli performans üzerinde yeterli denetim eksikliği vb. sayılmaktadır (Bakhyarzada, 2009:1).

2.1.3. ABD'nin Dış Ticareti

ABD ekonomisi dünyanın en büyük pazarlarını oluşturması ile beraber Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli pazarı olması ile birlikte dünyanın en büyük ithalatçısı olma özelliğini taşımaktadır (KTO, 2017:4). ABD ekonomisi mal ithalatında da 2.4 trilyon dolara ulaşarak dünyanın en çok ithalat yapan ülkesi konumundadır. ABD, uluslararası

hizmet ticaretinde ithalat ve ihracat açısından dünyanın en önemli ve lider olan tek ülkesidir (UİB, 2018:7).

ABD'nin ihracatını analiz etmek üzere 2017 yılının verilerine bakıldığında 2016 yılına göre yüzde 6.6 artış göstererek 1.546,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Aynı yılın ithalat verilerine baktığımızda ise 2016 yılına göre yüzde 7.2 artarak 2.409,5 milyar ABD doları olmuştur. ABD'nin dış ticaretteki açığı 2017 ve 2016 yılını verilerine göre yüzde 8.1 artarak kendi aleyhine gerçekleşmiştir. 2017 yılında dış ticaret açığı 862,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş ve dış ticaret toplam hacmi 3.956,2 milyar (dolar) olmuştur (UİB, 2018:7). 2018 yılında toplam ihracatı 1.672 milyar dolara ulaşmışken ithalatı ise 2.563 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (U.S.Census Bureau, 2018).

Tablo 6. ABD'nin 2007'den 2018'e kadar dış ticareti (Milyon Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2007	1.162,50	2.017,10	3.179,60	-854,6
2008	1.299,90	2.164,80	3.464,70	-864,9
2009	1.056,70	1.601,90	2.658,60	-545,2
2010	1.277,10	1.966,50	3.243,60	-689,4
2011	1.479,70	2.262,60	3.742,30	-782,9
2012	1.545,60	2.333,80	3.879,40	-788,2
2013	1.577,60	2.265,90	3.843,50	-688,3
2014	1.619,70	2.346,00	3.965,70	-726,3
2015	1.503,90	2.306,80	3.810,70	-802,9
2016	1.450,50	2.248,20	3.698,70	-797,7
2017	1.546,70	2.409,50	3.956,20	-862
2018	1.672,33	2.563,65	4.235,98	-891,3

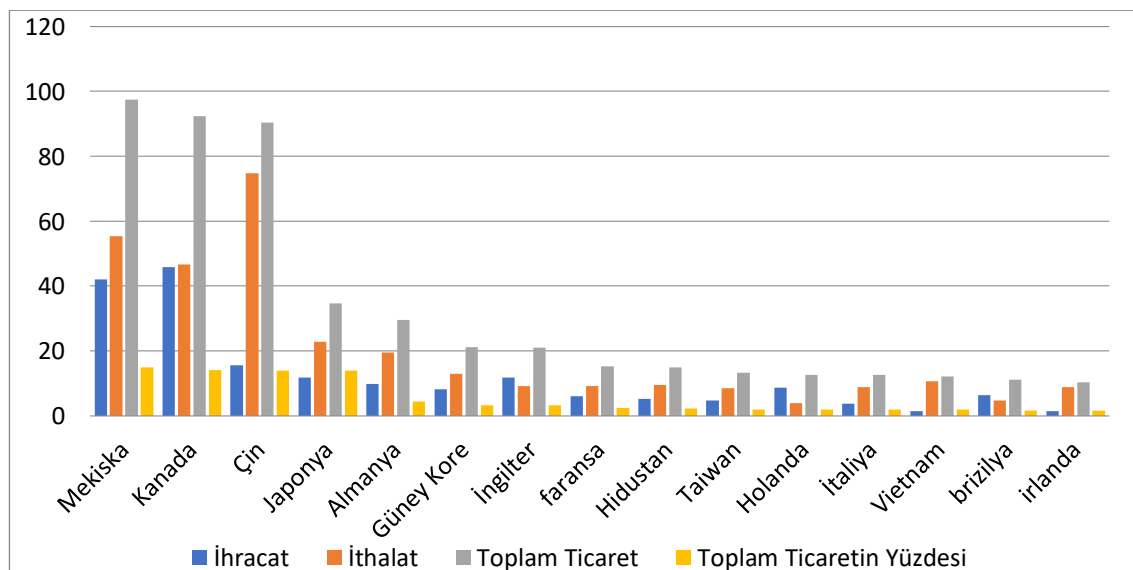
Kaynak: U.S. Census Bureau,2018, UİB,2018:7.

ABD'nin dünya ticaret payına bakıldığında teknoloji ve sermaye gibi mallarda avantaja sahip olan bir ülke olduğu görülmektedir. İhracatında büyük rol oynayan sektörleri ise otomotiv, uzay sanayi, elektrik cihazları, havacılık, tıbbi cihazlar, değerli taşlar, plastik sanayisi, tarım gibi sektörler önemli yeri vardır (UİB,

2018:8). ABD'nin Kanada, Meksika ve Çin'e en çok ihraç ettiği başlıca ürünler, tarım ürünleri, yakıt, madencilik ve endüstriyel gibi ürünleridir. Öte yandan yakıt, mineral ve tarım ürünleri Çin, Kanada, Meksika ve Avrupa Birliği pazarlarından tedarik edilen ve ABD'ye ithal edilen başlıca ürünlerdir (<http://iuvmprss.com/fa/25074>).

ABD'nin ihracatı Grafik 4.'te gösterildiği gibidir. Şubat 2019 itibariyle Kanada'ya 45.8 milyar dolar ihracat yaparak ülke ihracatının yüzde 17,6'sını teşkil etmektedir. Meksika'da ise 42.1 milyar dolara ulaşarak ikinci sırada yerini bulmaktadır. Ardından Çin, İngiltere ve Japonya gibi 15 ülkeye yapılan ihracatın toplamı 192.2 milyar dolar olmuştur (U.S Censu Bureau, 2019). Toplam ihracatı ise 260.1 milyar dolara ulaşmış durumundadır. İthalat verilerine göre Çin'den 74.8 milyar dolar, yani toplam ithalatının yüzde 19.2'sini teşkil ederek birinci konumundadır. Ardından sırasıyla Meksika 55.3 milyar, Kanada 46.6 milyar dolar ve Japonya ise 22.9 milyar dolara ulaşmıştır. Grafikte gösterilen 15 ülkeden yaptığı ithalatı 309.6 milyar dolar olmuştur. Toplam ithalatı 390.5 milyar olarak kayıt edilmiştir (U.S Censu Bureau, 2019).

Grafik 4. Şubat 2019 İtibariyle İhracat ve İthalatı

Kaynak: U.S. Census Bureau, Mayıs 2019

2.2. KANADA

2.2.1. Genel Bilgileri

Kanada 9.976.140 km² yüz ölçümü ile dünya ülkeleri arasında Sovyetler Birliğini takip ederek dünyanın ikinci ülkesi konumuna sahiptir. Nüfus dağılımına bakıldığında kilometrekarebaşına üç kişi ile sanayileşmiş ülkeler arasında en düşük orana sahip olan tek devlettir. Güneyinden Amerika Birleşik Devletleri, batısından Pasifik Okyanusu ve doğusundan da Atlantik Okyanusu sarmıştır. Kuzeyini Kuzey Buz Denizi sarmaktadır (Gökakın ve dr, 1997:23). Doğudan batıya kadar 5.400 km, kuzeyden güneye kadar 4.600 km mesafe bulunur. Kanada hükümeti 10 eyalete “Alberta, British Columbia, Manitoba, New Brunswick, Newfoundland, Northwest, Nova Scotia, Nunavut, Ontario, Prince Edward Adası” ve iki bölgeye ayrılmaktadır. Eyaletler federal yönetime bağlı olarak yönetilmektedir (DEİK, 2015: 10).

Kanada dünyanın en büyük ve geniş topraklarına sahip olmasına rağmen çok az nüfusa sahip olan bir ülkedir. 1986 yılında 26 milyon iken 2000 yılında ise nüfusu 28 milyona ulaşmıştır. Bu dönemde Kanada nüfusunun yüzde 80’i 150 km kadar ABD sınırında yaşamını sürdürmekteydi (Ersun, 1989:11). Nüfus 2015 yılına geldiğimizde 35,9 milyona ulaşmış olup yüzde 0,95 büyüyerek 2016 yılında 36,2 milyon ve 2018’de ise 36,9 milyona kadar artmıştır. Birleşmiş Milletler Kanada nüfusunu 4 Mayıs 2019’de 37,2 milyon olarak tahmin etmiştir. Kanada nüfusu toplam dünya nüfusunun yüzde 0.48’ine denk gelmektedir (W.ometers, 2019).

Kanada anayasasına göre İngilizce ve Fransızca resmi dil olarak belirlenmiştir. Ticari dil olarak konuşulan İngilizce nüfusunun yüzde 85’ini kapsamaktadır. Geri kalan nüfusunu yüzde 30’u Fransızca ve yüzde 1.7’isi ise Almanca ve Çince gibi diller konuşmaktadır (DEİK, ülke raporu, 2013:2). Kanada’nın toplam nüfusunun yüzde 45.7’si Katolik, yüzde 36.2’si Proteston, yüzde 1.5 Ortodoks ve 12.4’ü ise hiçbir dine bağlı olmayan gruplardan oluşmaktadır (Gökakın ve dr, 1997:29).

2.2.2. Kanada'nın Siyasi Yapısı

Kanada, federal demokratik bir hükümete sahiptir. Bunun yanında Kraliçe devlet başkanı (Head of States) olarak yürütme yetkisine sahip olup ülkenin dış kararlarında özellikle dış politika ve savunma politikalarında önemli rol oynamaktadır (Amooz, 2019). Kraliçeyi temsil üzere Genel Vali bulunmaktadır. Genel Vali Kanada Başbakanlığının önerisi ile İngiltere Kraliçesi tarafından atanmakta ve sembolik bir şekilde Kraliçe'nin temsilcisi olarak görev yapmaktadır (Gökakın ve dr, 1997:33).

Avrupalıların Kanada'ya göç etmesinden önce yerli halkı (aboriginal people) olarak bilinen ve Asya'dan göç eden insanlar yaşamaktaydı. Yerel halkları ülkenin kuzeyinde soğuk ve kutupsal bölgelerde avcılık gibi işleri yaparak yaşamını sürdürmekteydi (Amooz, 2019). Kanada, 1 Temmuz 1867'de İngiltere bağımsızlığını ilan ederek federal yönetim şeklinde resmi olarak zafer kazanmıştır. (KFA, 2018:2). 1867 yılında Kanada, Nova Scotia ve Brunswick büyük İngiltere'nin üç kolonisini oluşturarak (Canada Dominion) demokratik bir devleti oluşturmuştur. Daha sonra diğer eyaletler bu konfederasyona katılarak yeni başkenti olan Ottawa'da güçlü bir devlet konumuna gelmiştir. Britanya Kolombiyası 1871 yılında, Alberta ve Saskatchewan ise 1905 yılında Konfederasyona katılmıştır, aynı dönemde John McDonald Kanada'nın ilk başbakanı olarak seçilmiştir (Amooz, 2019).

Kanada'nın anayasasına göre parlamenter sistem ile beraber iki meclis (Avam Kamarası 308 üye ve Senato ise 105 üye) bulunmaktadır. Avam kamarasının üyeleri her dört yılda yapılan seçimlerde halk tarafından seçilir ve senato üyeleri ise Genel Vali tarafından Başbakanın önerisini üzere atanmaktadır (DEİK, ülke raporu, 2015:10).

2.2.3. Ekonomik Yapısı

Kanada, sanayileşmiş ülkeler arasında ve uluslararası ticarete önde gelen devletlerden biridir. 1995 yılında DRG raporuna göre sanayileşmiş ülkeler arasında on ikinci sırada ve OECD “Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü” devletlerinin içerisinde ise dokuzuncu sırada yerini bulmuştur. Kanada da 1990 ve 1991 yılında ekonomik durgunluğa girmiş olup, 1992’de reformlar nedeniyle tekrar sanayi ve ekonomik faaliyetlerinde hız kazanmış, 1994’de yüzde 4.5 büyüme kaydederek sanayileşmiş ülkeler içerisinde öne geçmiştir (Gökakın ve dr, 1997:33).

G-8 ve G-20 üyesi olan Kanada’nın Tablo 7.’de gösterildiği gibi GSYİH’si 1997 yılında 654,981 milyon dolar olarak yüzde 4.3 kadar büyümüştür. 1998 yılında ise biraz düşüş ile yüzde 3.9 büyüme oranı ile 634,014 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılına geldiğimizde ise 2008 Global Krizi ülke ekonomisini olumsuz etkileyerek yüzde -2.9 küçülme ile 1,374,620 milyon ABD doları olmuştur (Country E., 2019).

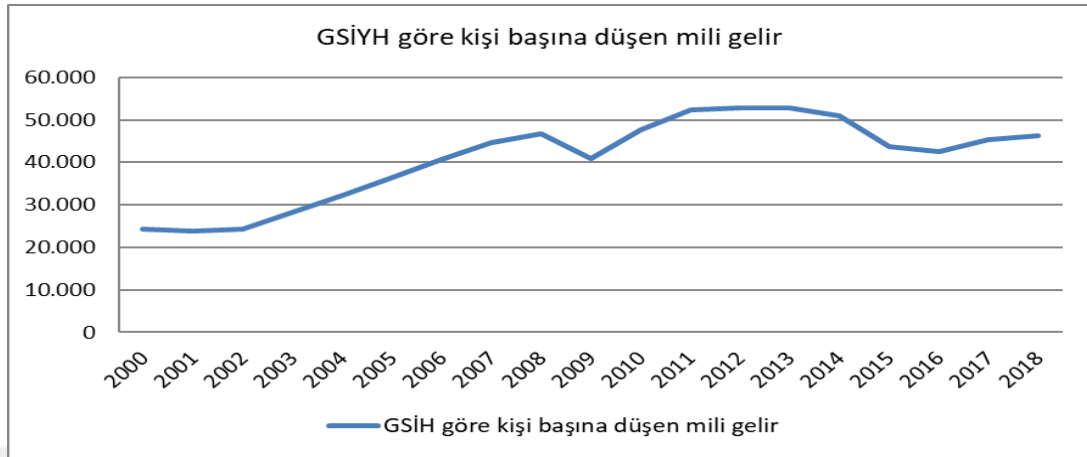
IMF’nin 2017 yılında açıkladığı verilere göre GSYİH 1,650,190 milyon dolara ulaşarak dünyanın en büyük onuncu ekonomisi olmuştur. Tüketim pazarı açısından bakacak olursak dünyanın en büyük dokuzuncu ülkesi konumuna gelmiştir (Turkish Time, 2019). 2018 yılı GSYİH rakamı ise 1,711,390 milyon dolar ile yüzde 1.8 büyüme gerçekleşmiştir.

Tablo 7. Kanada'nın yıllık GSYİH (Milyon Dolar)

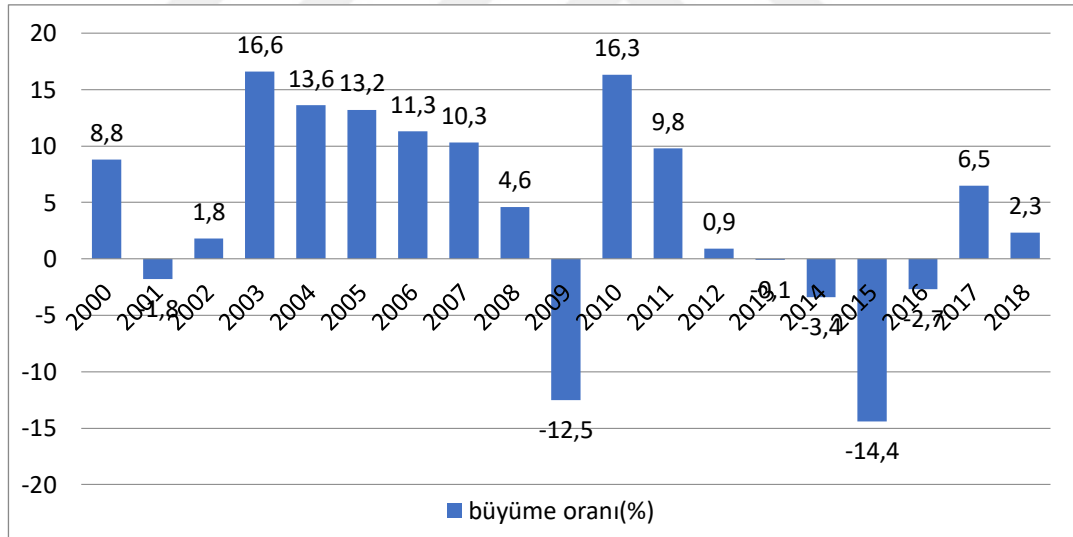
Kanada'nın yıllık GSYİH (1997-2018) arası					
Yıl	Yıllık GSYİH (Milyon Dolar)	GSYİH Büyüme Oranı (%)	Yıl	Yıllık GSYİH (Milyon Dolar)	GSYİH Büyüme Oranı (%)
1997	654,981	4.3	2008	1,552,930	1.0
1998	634,014	3.9	2009	1,374,620	-2.9
1999	678,396	5.2	2010	1,617,270	3.1
2000	744,766	5.2	2011	1,792,830	3.1
2001	738,999	1.8	2012	1,828,690	1.8
2002	760,640	3.0	2013	1,847,210	2.3
2003	895,569	1.8	2014	1,803,530	2.9
2004	1,026,670	3.1	2015	1,556,130	0.7
2005	1,173,140	3.2	2016	1,530,270	1.1
2006	1,319,820	2.6	2017	1,650,190	3.0
2007	1,468,820	2.1	2018	1,711,390	1.8

Kaynak: Country Economy, 2019, The GDP of Canada

Aynı zamanda ülkenin kişi başına düşen milli geliri 1995 yılında 29,022 ABD doları olmuşken bu rakam 1996 yılında 19,439 dolar olarak sanayileşmiş olan G-7 (İngiltere, ABD, İtalya, Almanya, Fransa ve Japonya) ülkeleri içerisinde 3. ülke konumuna gelmiştir (Gökakın ve dr, 1997:33). 2017 yılında kişi başına düşen GSYİH'si 46.261 dolar iken 2018 yılında 1.037 dolar düşerek 45.224 dolar olarak gerçekleşmiştir. Halbuki birkaç sene öncesinin (2008 yılında kişi başına düşen milli gelir 46.776 dolar) verileri karşılaştırıldığında büyüme oranı düşük seviyeye ulaşmıştır (Country E., 2019).

Grafik 5. GSYİH'ye Göre Kişi Başına Düşen Milli Gelir

Kaynak: Country Economy, 2019, GDP Per Capita of Canada

Grafik 6. Kişi Başına Düşen Milli Gelirin Büyüme Oranı

Kaynak: Country Economy, 2019, GDP Per Capita of Canada

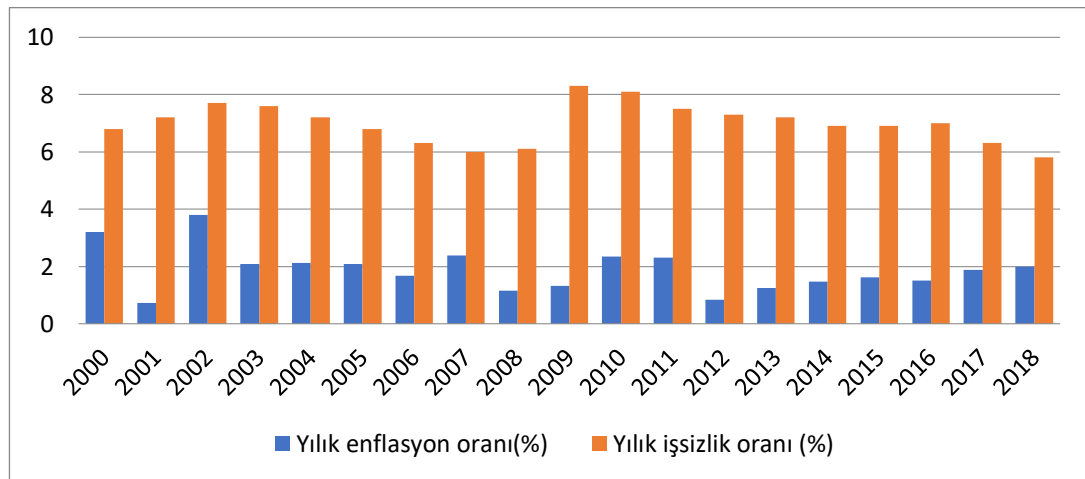
Dünya ülkeleri içerisinde düşük enflasyon oranına sahip olan Kanada'nın enflasyon oranı 1995 yılında yüzde üç olarak gerçekleşmişken 1996 yılının ilk döneminde "tüketici fiyat endeksi - TFE, consumer price index - CPI"ye göre yüzde 1.5'e inerek en düşük seviyesine ulaşmış, 1996 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde seviyesini korumuştur. Genel olarak bakıldığında gıda, enerji sektörleri ve vergiler

hariç enflasyon oranı yüzde 1 ile 3 arasında gerçekleşmiştir (Gökakın ve dr, 1997:33).

Grafik 7.'de gösterildiği gibi 2000 yılında enflasyon yüzde 3.20 olmuşken 2001 yılında bu oran yüzde 0.72'ye kadar gerilemiştir. 2008, 2009'da dünya ekonomisinde kriz yaşanırken Kanada'da ise pek fazla olumsuz etki yaratmadan yüzde 1-2 arasında kalmıştır (W.I.Date, 2019). 2017 yılında yüzde 1.87 ve 2018'de ise yüzde 1.99 oranla gerçekleşmiştir. 2019'un ilk döneminde yüzde 1.9 olmuşken son dönemlerinde yüzde 1.8 olarak gerçekleşeceği beklenmektedir.

Kanada'nın işsizlik oranı 1986'nın Aralık ayında yüzde 13.1 oranla en yüksek seviyeye ulaşırken 1996 yılında yüzde 2.9'un altına düşmüştür. Nitekim 1996 yılından itibaren 2019'a kadar ortalama yüzde 7.64 olarak gerçekleşmiştir (T.Economics, 2019). Ancak Statistics of Canada'nın 2017 Nisan ayındaki açıklanmasına göre ekonomik durgunluğunun başlamasından bu yana en düşük seviyesine ulaşmıştır. Aynı zamanda Desjardin Bank'ın 2017 yılında açıkladığı raporuna göre yarattığı iş sayısı toplam 275,700, bunun 18,696'sından fazlası tam zamanlı, ayrıca özel sektörde 50,500 iş kaybı olduğunu açıklamıştır (D. Bankası, 2017).

Grafik 7. Yıllık Enflasyon ve İşsizlik Oranı

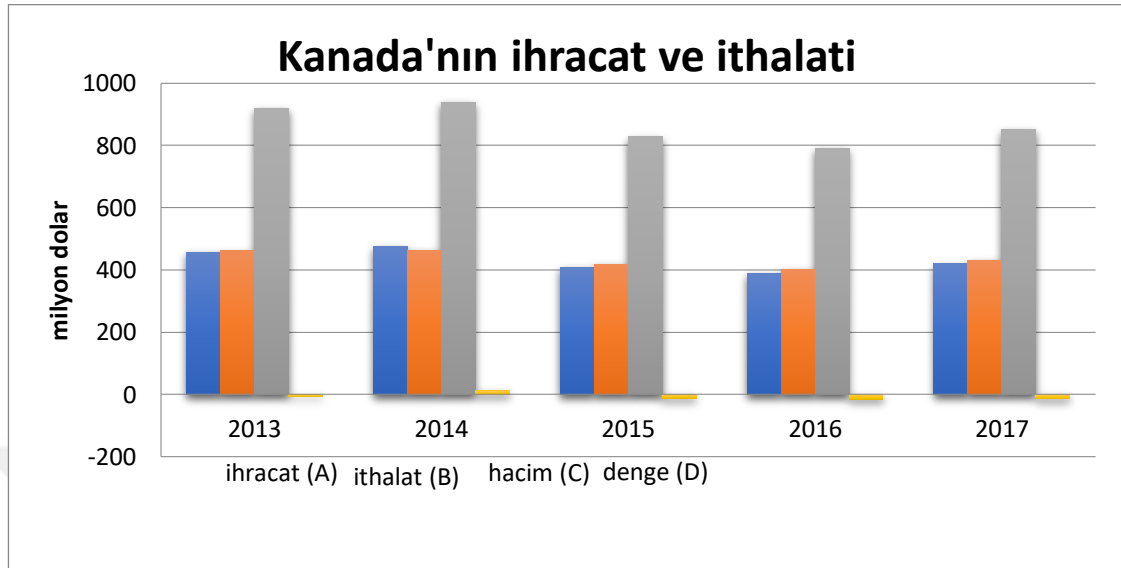
Kaynak: Trading Economic, Inflation World Wide Data ve Statista, 2019.

2.2.4. Dış Ticaret

Kanada, mineral kaynakları, ileri endüstri (otomotiv, kimya, petrokimya endüstrisi, gıda, odun, kağıt, metal, balıkçılık gibi) ve tarım ürünlerine (buğday, yağlı ürünler, meyveler ve sebzeler gibi) sahip olan, endüstri ve teknoloji açısından gelişmiş bir ülkedir. Aynı zamanda ekonomik sistem olarak üzere özellikle ithalat ve ihracat büyük ölçüde ABD'ye bağımlıdır. Bu nedenle ABD ile karmaşık ve uzun vadeli ekonomik ilişki içerisinde (I.T.G.Ö, 2017:3).

Ticaretini serbestleştirmek üzere ABD ve Meksika ile anlaşmaya varan Kanada, GATT'ın Uruguay müzakeresi sonucunda ithal kısıtlamaları yerine arza dayalı (supplay managment) tarife oranlı olarak kabul etmiştir. Bu amaçla ithalatında uygulanan tarifeleri büyük ölçüde kaldırmıştır (Gökakın ve dr, 1997: 33).

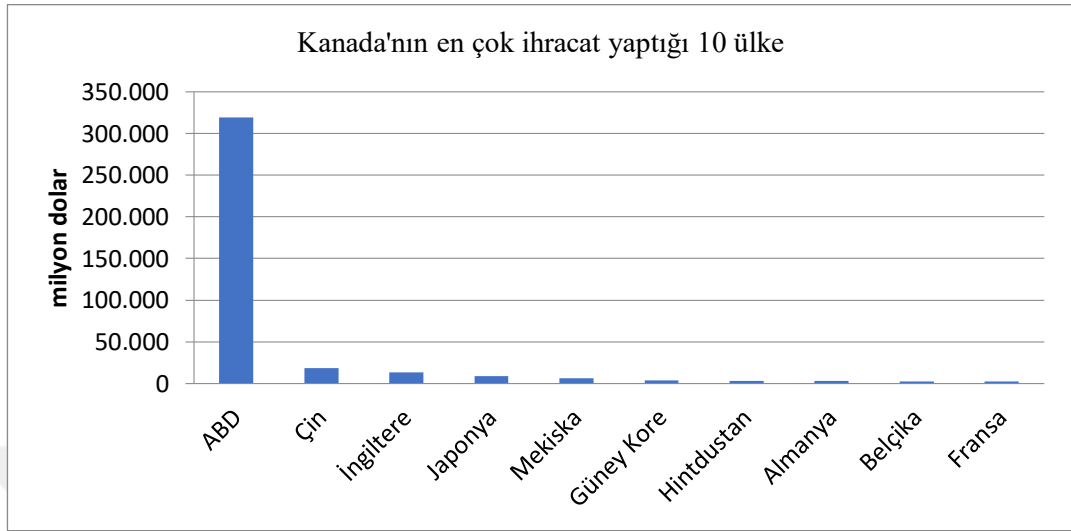
Kanada'nın "International Trade Center - Uluslararası Ticaret Merkezi" açıklamasına göre 2016 yılında 390 milyar dolara (2015 yılına göre yüzde 4,6) düşerek dünya ihracatında on ikinci ve ithalatında ise 403 milyar dolara, 2015 yılına göre yüzde 3.9 kadar azalmış olup dünya ticaretinde on birinci konumuna gelmiştir (TCTB, 2019). 2016 yılında toplam dış ticareti 793 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve toplam dış ticaret açığı ise 2015 yılına göre yüzde 25 artarak on üç milyar dolar olmuştur (U.İ.B, 217:4).

Grafik 8. Kanada'nın İhracat ve İthalatı

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, 5 Mart 2019

Kanada ihracatının Grafik 9.'da gösterildiği gibi yüzde 75'den fazlasını Amerika Birleşik Devletleri ile yapmaktadır. İki ülke komşu olmasına rağmen ticari bağları ve iç pazarları birbiri için çok önemlidir. Kanada'nın ihracatında önem taşıyan ikinci ülke ise Çin'dir. Çin'in ardından İngiltere, Japonya, Meksika, Güney Kore, Hindistan, Almanya, Belçika ve Fransa gibi ülkeler yer almaktadır (Globe EDGE, 2019).

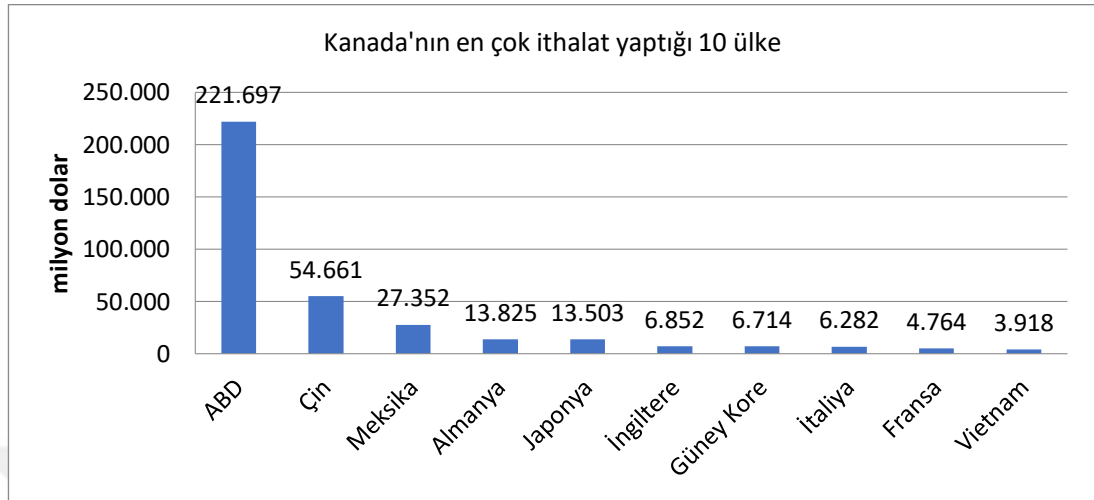
Kanada'nın ihraç ettiği ürünler arasında ise demir, çelik, kağıt, elektronik, doğal gaz, plastik ürünleri, taşıtlar, yedek parçalar, inşaat ürünleri, tıbbi ürünler, bilgisayar, bilgisayar malzemeleri, buğday gibi ürünler bulunmaktadır.

Grafik 9. Kanada'nın En Çok İhracat Yaptığı 10 Ülke, 2017

Kaynak: Global EDGE, Canada Trade Statistics, 2019

Kanada devleti geçmiş dönemlerde ithalat oranını azaltmak ve kontrol etmek üzere korumacı politika uygulamaktaydı. Bundaki amacı ise yurt dışından ithal mallar ile rekabet edemeyen bazı sektörlerle yardım sağlamaktı. Bu durum son dönemlerde uluslararası baskı nedeniyle ve GATT'ın kararlarına uymak üzere korumacı politikalarında ayrı yumuşamasına sebep olmuştur (Ersun, 1989:14). Dünya'nın en zengin ülkelerinden olan, küresel ticaret açısından önem taşıyan Kanada aynı zamanda ithalat açısından da dünyada 8'inci sıradadır. 2017 yılında yaklaşık 221,967 milyar dolarlık ithalatını ABD'den yapmaktadır. İkinci sırada ise Çin yerini almakta, ardından sırasıyla Meksika, Almanya, Japonya, İngiltere, Güney Kore, İtalya, Fransa ve Vietnam yer almaktadır.

Kanada'nın diğer ülkelerden ithal ettiği ürünler ise enerji, makineler, demir ürünleri, çelik ürünleri, gıda ürünleri, sebzeler, içki, kauçuk, yedek parçalar, elektrikli aletler, kimyasal organikler, ara mallar vb. gibi ürünlerdir.

Grafik 10. Kanada'nın En Çok İthalat Yaptığı 10 Ülke

Kaynak: Global EDGE, Canada Trade Statistics, 2019

2.3. MEKSİKA

2.3.1. Coğrafyası

Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyinde bulunan Meksika, Latin Amerika'nın kuzeyinde yer almaktadır. Bir dağlık ve yayla ülkesi olan Meksika batıdan Pasifik Okyanusu, kuzey doğuda Meksika Körfezi ve doğuda ise Karayıp Denizi arasında bulunmaktadır (Arslan, 2017:193). 1.972.550 m² yüzölçümüne sahip olup dünyada on üçüncü ve Amerika kıtasındaki 6'ncı büyük ülkedir.

2.3.2. Meksika'nın Ekonomik Gelişimi

Meksika 1950'den 1970'e kadar olan dönemde kişi başına düşen milli gelir yüksek enflasyon oranı orta seviyede olan ve istikrarlı ekonomisi olan bir ülkedydi (Hacıhasanoğlu, 2005:20). Bu tarihlerde yeraltı madenleri ihraç edilmiş, petrol çıkarılmış ve petrokimya endüstrisi gibi endüstriler geliştirilerek 1980 yılında dünyada endüstrileşmiş 15 ülke arasında yerini bulmuştur (Çiçeklioğlu, 2007:2). Meksika'nın 1970'li yıllarda artan petrol fiyatları ve petrol gelirlerinin artması ile birlikte mali sisteminin bozulması ve ülkenin milli parası değer kazanması ile beraber yabancı yatırımcıların kaçmasına sebep olmuştur (Hacıhasanoğlu, 2005: 20). 1980'lerde petrol fiyatlarının düşmesi neticesinde petrol geliri azalmış olup ülkenin dış borç ödemesinde gerilimler yaşanmış, bu nedenle işsizlik ve enflasyon artarak Meksika halkı ABD'ye göç etmeye başlamıştır (Çiçeklioğlu, 2007:2).

Meksika, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) ile iç piyasasını serbest ticarete açmış olup yabancı yatırımları ülkeye çekmiştir. Bu dönemde piyasalar serbestleştirilmiş, kamu kuruluşları özelleştirilmiş, ancak kişi başına düşen 1980'lerin aksına kişi başına düşen milli gelir bozulmuş yaşam standartları gerilemiştir (Kozanoğlu, 1995:1).

Zedillo'nun 1994 yılında devlet başkanlığını devralmasının ardından küresel alanda unutulmayacak olan finansal kriz ortaya çıkmıştır. NAFTA anlaşmasının 1 Ocak 1994 yılında yürürlüğe girmesinden sonra ülkenin bazı bölgelerinde (petrokimya, gıda tekstil ürünleri ve motorlu taşıtlar gibi sektörlerin) tekrar toparlamaya başlamıştır (Kozanoğlu, 1995:2). Bu dönemde ABD'li büyük firmalar Meksika'nın işgücü piyasasının maliyetleri düşük olması nedeniyle ülkeye fabrika kurması ve taşınmasına sebep olmuştur (B.K.J, 2014:9). Ülke yatırımların artması sonucunda olağanüstü bir büyüme kaydetmiş dünyanın en büyük 11. ekonomisi olmuştur. Ancak iki büyük buhrana (1986-1987 ve 1994-1995 arası) maruz kalan Meksika ekonomik sorunlar ve dengesizliklerle baş başa kalmıştır.

1970'lerde yaşanan kriz ve bu krizin etkisi neticesinde dövizdeki talep artışı ile birlikte Meksika Pezosu 1970 yılında değer kaybetmiştir. Bütçe disiplinin düzenlenmesi ve sıkı para politikaları uygulaması sonucunda 1976 yılında bütçe açığı (GSYİH'ye göre) yüzde 4,7 iken 1977 yılında ise bu oran yüzde 3,4 olarak gerçekleşmiştir (Doğruel, 2006:112). Aynı zamanda, 1970 yıllarında yaşayan ekonomik sorunları petrol, doğal gaz ve finansal sektörlerini olumsuz etkilemiştir.

“Meksika, yüksek faiz oranları, vergi cennetleri, sözde politik ve döviz kuru istikrarı peşinde tüm dünyada akıp duran aşırı miktarda, çok oynak ve spekülâtif sermaye kitlesinin nelere neden olabileceğinin yaşayan örneğidir. Bu sermaye, tüm ülkeleri mevcut sermaye birikiminden de edip arkasında derin bir tahribat bırakarak çeker gider”. (Kozanoğlu,1995:2).

Bu değerlendirme sadece 1994 yılında başlayan krizden sonra değil belki 1982 yılında başlayan dış borcu olmak üzere Lopez Portillo (Meksika devlet başkanı) tarafında BM Genel Kurulu'nda zikredilmiştir. Meksika devletinde 1990'larda uygulanan heterdoks istikrar politikalar neticesinde enflasyon oranının yüzde 130'a kadar düşmesi ve bütçe düzeni sağlanması ile beraber başarılı bir örnek konumuna gelmiştir (Doğruel, 2006:112). Demokratik bir düzende uygulanan bu istikrar politikaları ilk defa milli gelir dağılımı üzerinde etkisini bırakmakla birlikte toplumsal uzlaşmanın devamını kolay hale getirmiştir.

Meksika devleti Őu anda 44 ũlke ile serbest ticaret yapmaktadır. ũlkenin kuzey’inde ve merkezinde bulunan Alman firmaları Avrupalı ve Kanadalı Őirketlerini ihtiyaç duyduğu elektronik parçaların tedarik etmektedir. Bu firmalar uçak parçaları, buzdolabı ve televizyon gibi malları ũretmek ve yurt dıŐına ihraç etmek ile meŐguldũr. Meksika, açık ekonomiye sahip olması ve Amerika BirleŐik Devletleri’ne yakınlığı nedeniyle Amerika’da ortaya çıkan bũyũk krizden etkilenmiŐtir. 2009 yılında Meksika ekonomisinde (GSYİH’ya gųre) yũzde 6 kadar dũŐũŐ yaŐanmıŐtır. Bu dũŐũŐ Meksika ekonomisi tarihinde 1932 yılından itibaren ortaya çıkan en bũyũk kriz sayılmaktadır.

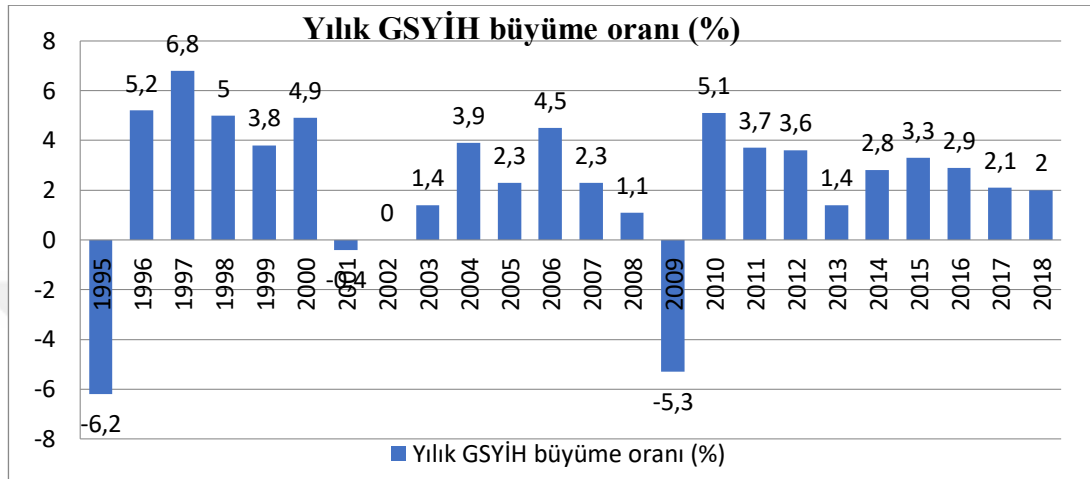
2001 yılında Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dũnya Ticaret Őrgũtũ’ne katılması ile beraber Meksika’nın ine ihracatı başlamıştır (B.K.J, 2014:11). ũlke ekonomisi 2001’den 2010’a kadar ortalama yũzde 1,6 bũyũmũŐtũr. Bir diğer deyişle Meksika ekonomisi Brezilya ekonomisinin bũyũme oranından daha az bir oranda bũyũmũŐ, bu yıllarda bũyũmesinin bũyũk bir kısmını Çin devletine ham madde ihraç ederek gerçekleŐtirmiŐtir.

Meksika, serbest ticaret anlaŐmaları ve ųzelleŐtirme politikaları neticesinde son senelerde yabancı yatırımlara kapısını açmıŐtır. 2009 yılında yabancı yatırım hacmi 11,4 milyar dolardan fazla olmuŐ Latin Amerika ũlkeleri arasında ikinci konumuna gelmiŐtir. Aynı zamanda rekabet gũcũnũn artırılması, teknolojik geliŐme ve ekonomik bũyũme açısından bũyũk geliŐmeler kaydetmiŐtir (Meksika ũlke Bũlenti, 2013:2).

2008 yılının sonunda Amerika BirleŐik Devletleri’nde ortaya çıkan finansal kriz dũnya ekonomisini etkilemesi ile birlikte Meksika ekonomisine de bũyũk bir oranla olumsuz etkisi bırakmıŐtır. 2009 yılında ekonomi %-6,5 kadar kũũklerden 2010 yılında ise tekrar yũzde 5,2 kadar bũyũmũŐtir. 2013 yılında bu oran dũŐerek yũzde 1,4 olmuŐ, 2017 ve 2018 yıllarında çok fazla deėiŐiklik gųstermeden sırasıyla yũzde 2,1 ve 2,0 olarak gerçekleŐmiŐtir (Country.Economy, Mexico GDP, 2019).

Meksika'nın GSYİH'si 2018 yılının dördüncü çeyreğinde 233,429 milyon ABD doları olarak 50 gelişmiş ülkeler arasında 14'üncü sırada yer bulmuştur.

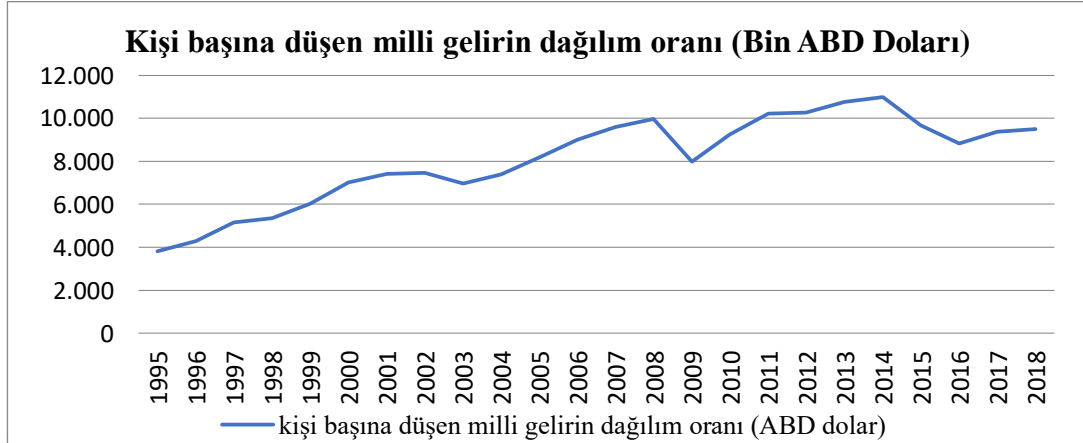
Grafik 11. Meksika yıllık büyüme oranı (%) (1995-2018)

Kaynak: Country Economy, Mexico GDP, 2019.

Dünya ülkelerinin kişi başına düşen milli gelirleri (GSYİH) karşılaştırıldığında ise Meksika 42'inci sırada yer almaktadır. Bu parametreye göre 50 ülkenin nüfusuna bakıldığında bu ülkeler arasında en düşük kişi başına düzeyine sahip olan devlettir.

Grafik 11'de gösterildiği gibi ülkenin kişi başına düşen milli geliri 1995'den 2003'e kadar arttığı ve 2003'te bir düşüş ile 6,965 ABD doları olduğu görülmektedir. kişi başı geliri 2003'ten 2009'a kadar tekrar yükselmeye devam etmiştir. 2009 yılında küresel ekonomik krizin ortaya çıkması sonucunda yüzde 20'ye kadar düşüş yaşamıştır. 2009 yılından sonra tekrar yükselmeye devam etmiş, 2018 yılında kişi başına düşen milli gelir 9,497 dolara ulaşmıştır (Country.Economy, Mexico GDP, 2019).

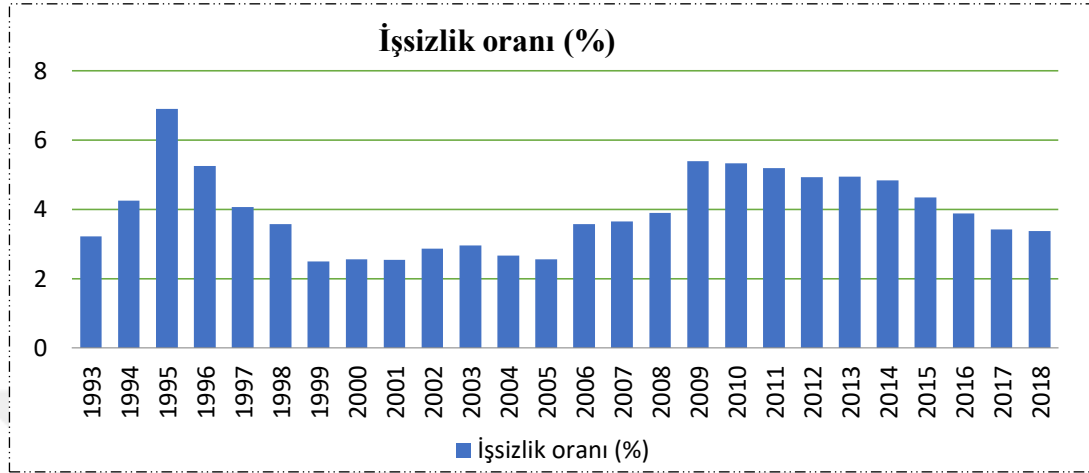
Grafik 12. Meksika'nın Kişi Başına Düşen Milli Gelirin Yıllara Göre Dağılım

Kaynak: Country Economy, Mexico GDP, 2019.

Meksika, Amerika Birleşik Devletleri ile daha iyi bir ekonomik ve ticari ilişki kurması nedeniyle daha da gelişmiş ve büyümüştür. Dolayısıyla Meksika Kuzey Amerika'nın üçüncü büyük ülkesi olarak yerini bulmuştur (Statista, Mexico Unemployment Rate, 2019). Dünya Bankasının açıkladığı verilere göre işsizlik oranı 1991'den 2018'e kadar 1999 yılında yüzde 2,45 en düşük ve 1995 yılında en yüksek yüzde 6,89'a seviyesine ulaşmıştır (Globe Economy, Mexico Unemployment Rate, 2019).

Ulusal İstatistik ve Coğrafya Enstitüsü'nün verilerine göre 2009 işsizlik yılında küresel krizden etkilenip son yılların en yüksek seviyesine ulaşarak yüzde 5,99 olmuş, 2006 yılında ise yüzde 3,15 olarak son on yılın en düşük seviyesine ulaşmıştır. 2019 yılından önce yüzde 3,43 olan işsizlik oranı Mart 2019 yılında ise yüzde 3,56'ya yükselmiştir (CEIC, Mexico Unemployment Rate, 2019).

Dünya Bankasının verilerine göre 2000 yılında Meksika'nın işsizlik oranı yüzde iki oranı ile dünyanın en düşük yedi ülkesinden biriydi. Öte yandan aynı yılda dünyanın en yüksek işsizlik oranına sahip olan, Lesotho'da %39,3, Makedonya'da %34,5, Cezayir'de %28,7, Yugoslavya'da % 25,7, Fransa'da % 10, Almanya'da % 8,1, İtalya'da % 10,8, İspanya'da % 14,1 ve Amerika Birleşik Devletleri ise % 4,1, gibi ülkeler sayılmaktadır (Trejo Garcia ve dr , 2015:1253).

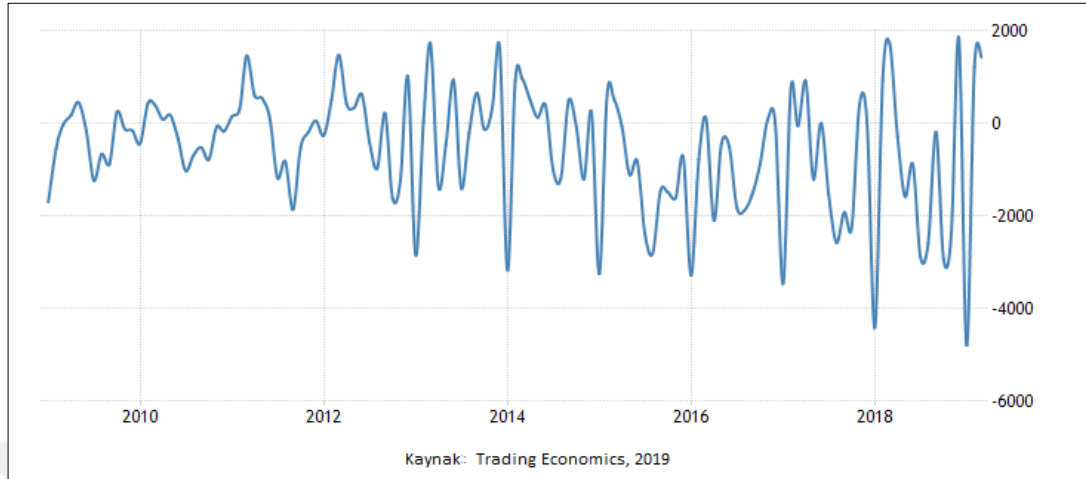
Grafik 13. Meksika İşsizlik Oranı (1993-2018)

Kaynak: Globle Economy, Mexico Unemployment Rate, 2019.

2.3.3. Meksika'nın Dış Ticareti

Meksika, Latin Amerika ülkeleri arasında dış ticaret verilerine göre en iyi konumda olan ülkedir. Dünya ticaretinde ve ekonomisinde önemli olan ABD'de başlayan küresel kriz Meksika ekonomisinin ihracatını yüzde 21 ve ithalatı ise yüzde 24 kadar olumsuz etkilemiştir. 2010 yılında ise tekrar ülke ekonomisinde toparlanmaya yaşanarak ithalat ve ihracatı yüzde 6 artmış ilk defa dış ticaret açığını kapatmak ile beraber fazla vermiştir (Meksika Ülke Raporu, 2016: 12).

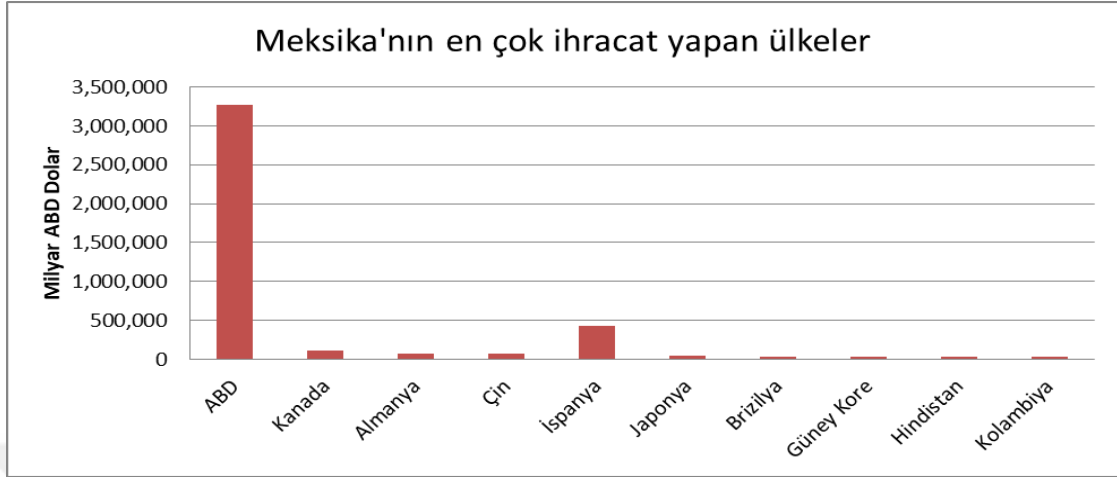
2013 yılının verilerine bakıldığında ise ihracat ve ithalatı sırasıyla yüzde 2,5 ve 2,8 yükselerek dünya sıralamasında 14'üncüye ulaşmıştır. 2014 yılında ihracat ve ithalat verilerine göre ihracat yüzde 4,6 ve ithalat yüzde 4,9 artmıştır. Meksika'nın dış ticaret fazlası Mart 2018 yılında 1713 milyon ABD dolarıyken Mart 2019 yılında ise 1429 milyon dolara gerilemiştir. Aynı yılda ihracat yüzde 1,2 gerilemişken ithalat yüzde 0,5 oranında düşüş göstermiştir (Trading Economics, Mexico Balance of Trade, 23/5/2019). Dış ticaret dengesi 1980'den 2019 yılına kadar ortalama -322,36 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 14. Meksika dış ticareti

2.3.3.1. İhracat

Meksika'nın ürettiği malların yüzde 70'inden fazlası ABD ile ticarete konu olmakla birlikte aynı zamanda en önemli ticari ortağı sayılmaktadır. İkinci büyük ticari ortağı ise Kanadadır. Kanada'nın ardından Almanya ve Çin gibi ülkeler en büyük paya sahip ülkelerdendir (Globe EDGE, 2019). Meksika ihracatının yüzde 80'den fazlasını petrol dışı sektörleri teşkil etmekte, tarım ve gıda sektörleri ise yüzde 6'sını oluşturmaktadır.

Meksika'nın ihracat ettiği ürünler ise ham petrol, otomobil, kara taşıtları, motorlu taşıtlar, otomatik makineler, televizyon, telefon cihazları, traktörler ve projektörler gibi mallardır (Meksika Ülke Raporu, 2016,S.12). Meksika'nın dış ticaretinde büyük bir orana ABD'ye bağımlı bulunmaktadır ve bu bağımlılığını azaltmak üzere üçüncü ülkeler ile anlaşmalar imzalanmıştır. Serbest Ticaret Anlaşması en önemlilerindedir.

Grafik 15. Meksika'nın en çok ihracat yaptığı başlıca ülkeler

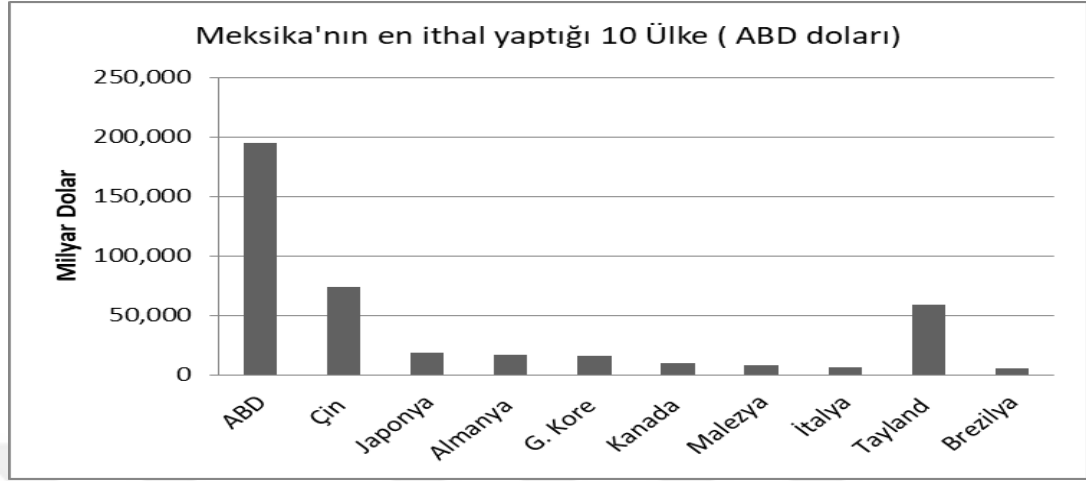
Kaynak: Globle EDGE, Meksika Trade Istatistics,2019

2.3.3.2. İthalat

Meksika'nın ihracatını yüzde 70'dan fazlası petrol dışı sektörlerden oluşturduğu gibi ithalatında yüzde 85'den fazlasını petrol dışı sektörler teşkil etmektedir. Aynı zamanda ara mal ülke ithalatını yüzde 70'ni oluştururken tüketim malları % 15 ve sermaye malları ise % 10'unu teşkil etmektedir. Meksika, otomobil, makine, otomotiv sanayi, ilaç, kimyasal maddeler, demir, çelik, elektronik ürünleri, optik cihazları plastik eşya ürünleri vb gibi malları ithal etmektedir (Ülke Raporu, 2016: 17).

Meksika'nın ithalat verilerine bakıldığında en büyük ticari ortağının % 45 ABD ile olduğu görülmektedir. İhracatta ikinci sırada olan Kanada, ithalatta yerini Çin'e kaptırmıştır. Çin, Meksika'nın en çok ithal ettiği ikinci ülke konumuna gelmiştir. Almanya, Japonya, Güney Kore, Kanada gibi ülkeler sırasıyla takip etmektedir. 2018 yılının verilerine bakıldığında İngiltere, Çin, Kanada ve Japonya gibi ülkeler ile negatif ticari dengede bulunmaktadır (ITC, Trade Map, 2019).

Grafik 16. Meksika'nın En Çok İthal Ettiği Başlıca Ülkeler

Kaynak: Globle EDGE, Meksika Trade Istatistics, 2019

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TİCARET SAVAŞI VE NAFTA'DAN USMCA'YA GİDEN YOL

3.1. ABD'nin Korumacılık Politikası

Yaşadığımız modern çağda devletler uluslararası ticarete küresel ve bölgesel kâr elde etmek üzere her sektörde farklı düzeylerde, liberalleşme ve korumacılık önlemlerini düzenleyerek uygulamaya geçmiştir. Günümüzdeki korumacılık politikalarında gelişmiş ve gelişmekte olan devletler her biri kendi yerel üreticilerini ve sanayisini korumak için tarife ve tarife dışı engellere başvurmaktadır (Dilek ve Ünay, 2018:20).

Bu bağlamda ABD kendi üreticilerini destekleyip yabancı ürünlerin iç piyasasına erişimini kısıtlayarak, yerli mallarını yabancı kökenli ürünlere karşı korumaktadır. Bu konuda; miktar kısıtlamaları, belirli malların girişinin yasaklanması, ek vergilere başvurulması gibi yöntemler kullanılmaktadır (Ertürk, 2017:105). yalnız ABD korumacı politikalar uygulamamış, bu politikalar dünyanın en büyük ekonomilerine sahip ülkelerinden oluşan G20 üyeleri tarafından da uygulanmıştır. Özellikle 2008-2009 krizi yaşanırken gelişmiş ve gelişmekte olan G20 ülkeleri toplam 390 korumacı önlem almıştır. Öte yandan Euro bölgesi ülkeleri ticaretin serbestleştirilmesine önem vererek sadece 23 korumacı politika koymaya karar vermişlerdir. Bu korumacılık politikalarının uygulanması sonucunda birçok sektör olumsuz etkilemiştir (Ertürk, 2017: 92).

Korumacılık politikalarda uyguladığı araçlar aşağıdaki gibidir

1. telafi edici vergiler
2. tarımda özel koruyucu tedbirler
3. miktar kısıtlamaları
4. tarımda ihracat destekleri

5. koruyucu önlemler
6. ticari kamu girişimleri

ABD devleti ise bu amaçla 2006 yılından 2017 yılına kadar toplam 213 telafi edici vergi düzenleyerek yürürlüğe sokmuştur (Gücüm, 2018: 3).

Çin devletine karşı uyguladığı telafi edici vergiler 2017 yılında 25'den fazladır. En çok hedef alınan çelik ve alüminyum ithalatına 2017 yılında getirilen ilave gümrük vergisi (CIF kıymetine göre) 30 milyon USD ve alüminyumda ise 17 milyon ABD doları olmuştur. Verilere bakıldığında çelik ithalatının payı yaklaşık yüzde 1.2 alüminyumda ise 0.74 kadar gösterilmektedir. Otomotiv ithalatı verilerine göre çelikte 5.9 alüminyum ithalatında ise 10.5 kat daha fazla vergi gösterilmektedir (Gücüm, 2018:3).

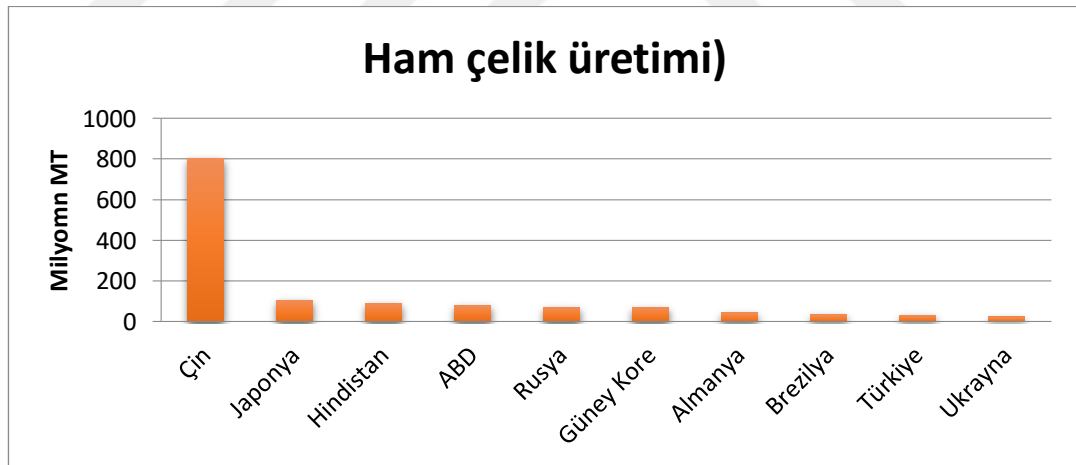
Ekonomik ve siyasi politikaları ile başarılı olan ABD, dünyada hegemonyasını korumakla birlikte diğer ülkeleri kendi düşüncelerine göre hareket ettirmeye çalışmaktadır (Yiğenoğlu,2016:328). Bu nedenle 2017 yılında ABD seçimlerini kazanan Donald Trump'ın uyguladığı ilave vergiler, özellikle Çin ürünlerine karşı ticaret savaşını daha sıcak bir hale getirmiştir.

ABD yönetimi çelik ve alüminyum ithalatının ülke güvenliğini tehdit ettiğini düşünerek Nisan 2017 yılında Ticaret Bakanlığının Milli Güvenlik ofisini bu konuyu incelemek üzere görevlendirmiştir. Soruşturma sonuçlarının 16 Şubat 2018 tarihinde açıklanmasının ardından ABD Başkanı Donald Trump, 1 Mart 2018 tarihinde ABD'nin dahil olduğu bütün ticari ortaklarına çelik ithalatında yüzde 25, alüminyum ithalatında ise yüzde 10 ilave vergi getireceğini (NAFTA üyesi olan Kanada ve Meksika hariç) açıklaması üzerine bu vergiler resmen başlamıştır (Havranekova, 2019:4). ABD'nin takriben 48 Milyar USD olan ithalatı, sadece Çin'i değil, en çok büyük ticari ortakları olan Kanada, Avrupa Birliği, Güney Kore, ve Meksika gibi ülkelerin ihraç ürünlerini de kapsamaktadır. (Palacıoğlu, 2018:1).

ABD tarafından alınan önlemler, aslında küresel alanda sahip olduğu gücünü diğer herhangi bir ülkeye kaptırmamak üzere çoğunlukla da Çin'in "Made in China 2025" küresel ticaret stratejisini hedef almaktadır. Bu bağlamda 279 çeşitten oluşan mal listesi hazırlanarak -17 milyar ABD doları değerinde olan Çin'in geleceğe yönelik ekonomik büyümesini hızlandıran teknolojik stratejilerine kısıtlamalar getirilmeye çalışılmıştır (Havranekova, 2019:4).

ABD Cumhurbaşkanı Donald Trump, 31 Mart 2018 tarihindeki tarifelerin ülke ekonomisini zengin ve güçlü kılacağını düşünerek, Çin'in 60 milyar USD olan ihracat ürünlerini soruşturmaya dahil etmiştir (Aran, 2018:2). Öte yandan Çin devleti, ABD'den ithal edilen 3 milyar USD değerindeki (domuz eti, şarap, kuruyemiş ve taze meyve gibi) ürünlerine yüzde 25'e kadar ilave vergi uygulayacağını duyurmuştur.

Grafik 17. En çok çelik üreten ülkeler

Kaynakça: Dünya Atlası, <https://www.dunyaatlası.com/dunyada-en-cok-celik-ureten-10-ulke/>, (28/8/2019).

Avrupa Birliği, ABD'nin uyguladığı korumacı politikaları şikâyet etmek üzere Dünya Ticaret Örgütüne başvuruda bulunarak 3,4 milyar dolar değerinde ithal edilen (viski, fıstık ezmesi, motorsiklet ve kot pantolon gibi) ürünlerine yüzde 25 ilave gümrük vergisi tatbik edeceğini duyurmuştur (Palacıoğlu, 2018:5). Aynı zamanda Çin, ABD'den yapılan ithalatın düşük olmasından dolayı tarife dışı

seçeneklerini kullanmaktadır. Bu seçeneklerden biri, Merkez Bankası tarafından kontrol edilen Çin Yuanı'dır (Havranekova, 2019:5). Çin devleti 2010 yılından beri milli parasının değerini dūşürmeye çalışmaktadır. Yuan Ağustos 2015 tarihinde bir hafta içinde iki defa devalüe edilmiştir. 2011'den itibaren Yuan'ın değeri en düşük seviyesine ulaşmıştır. Dolayısıyla Çin ürünleri ucuz üretilerek uluslararası piyasalarda daha ucuz fiyatlarda satışa sunulmuştur. Bu aynı zamanda kur savaşını canlandırmaya sebep olmuştur (Ertürk, 2017.105).

3.2. Güçlü Devletler Arasındaki Rekabetin Artışı

Politikalarda son zamanlarda yaşanan değişikliklerin nedeniyle sadece ABD devletinin yönetiminin başında olan Donald Trump değil, ondan ötesini de vardır. Ticaret savaşına dahil olan Çin 1990'lardakiyle aynı ülke değildir. Japonya ile rekabet edebilmek üzere Amerikalı ve Avrupalı üreticilere daha ucuz üretimi destekleyen platformunun bir süredir yavaşladığı görülmektedir. Çin devletinin ekonomi politikaları son dönemlerde karlı ve gelişmiş endüstrileri (havacılık, robotik, mikroçip tasarımı ve üretim gibi sektörleri) hedeflemektedir. Bu sektörler tarihsel olarak ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin kontrolünde bulunmaktaydı.

Trump yönetimi Çin Halk Cumhuriyeti'ne yaptığı ticari baskılarını aslında arka planında cari açığı kapatmak hedeflenmektedir. Çin ürünlerine uygulanan ticari kısıtlar durdurulduğu ya da askıya alındığı takdirde Çin devletinin elik ve alüminyum ticaretiyle yaklaşık 200 milyar dolar olan cari açığını kapatacağı tahmin edilmektedir. Aslında ABD ve Çin arasındaki bu ticari faaliyetlerin PTT (Trans Pacific Partnership) anlaşmasına bakıldığında iki ülke gelişimini ve ekonomik bağlantılarının derin olduğunu görülmektedir (Dervishi, 2018: 2).

İki ülke arasındaki anlaşmazlıklar sadece ekonomik alanda değil belki askeri, politik ve siyasi rekabet eğilimlerde göstermektedir. Çin aynı zamanda ABD'ye karşı çevre korumasını güçlendirmek üzere Japonya sahillerinde hava kuvvetlerini harekette bulundurmaktadır. Öte yandan ABD hükümeti Kuzey Kore ile devam eden görüşmelerinde Çin'e zarar vermeye çalışmaktadır.

ABD'nin askeri ve ekonomik güçlerini yanlış yolda kullanma çabası yalnız Çin'le sınırlı kalmamaktadır. ABD'nin İran ile yaptığı nükleer anlaşmadan çekilmesi ile birlikte İran devletiyle çalışan Avrupalı şirketlere de yaptırım tehdidinde bulunmaktadır. Tüm bu tartışmaların ortasında Çin'in gelişmesi ile beraber güç sahibi olan devletler arasındaki bağlantıların derinleştiği ve küresel ekonomik haritanın yeniden çizildiği görülmektedir.

3.3. Siyasi Kutuplaşma

Siyasi kutuplaşma radikal sağ kanadın yükselişi ve yeni bir solun inşasının temellerini oluşturmakta, yeni inşa edilen sol sistem için problem yaratmaktadır. Birçok devlet özellikle Latin Amerika Devletleri solcu olarak hareket etmekteydi. 2000 yıllardan sonra Latin Amerika da sağa doğru hareket etmeye başlamış ya da aşırı sağcılar tarafından değiştirilmiştir (Mac, 2108). Örneğin; Yunanistan'da hükümeti devralan radikal solcu parti, kemer sıkma politikalarına teslim olmuştur. İspanya'da Podemos Partisi ve İngiltere'de İşçi partisi de aynı durumla baş başa kalmışlardır.

3.4. Ticaret Savaşının Başlaması

Ticaret savaşı bir ülkenin ithal mallara ve dış ülkelerin ürünlerine karşı uyguladığı tarifeler ya da iki ülkenin birbirine karşı kendi ticaretlerini korumak amaçlı misilleme yaptığı zaman ortaya çıkmaktadır. Bu korumacı politikalar ve tarifeler artıkça uluslararası ticaret azalmaktadır (The Balance, 2019). Bir diğer deyişle ticaret savaşı bir ülkenin kendi yerli sanayisini korumaya ve iş imkânı sağlamaya çalıştığında başlar. Aynı zamanda yerli üreticilerin rekabet gücünü artmaktadır. Bu politikalar kısa dönemde etkili olup fiyatların düşmesi ve istihdamın artmasına neden olmaktadır. Uzun dönemde ise ithal edilen malların fiyatlarının artması, istihdamın azalması ve dahil olan tüm ülkelerin ekonomik büyümesi baskı altında kalmaktadır.

Aslında günümüzdeki ekonomide çok kullanılan “ticaret savaşı” kelimeleri, 1930 yılında ortaya çıkan büyük ekonomik bunalıma dayanmaktadır. Bu ticari savaş büyük buhranın etkilerinin azalmasına sebep olmuştur (Manish ve Krishnan, 2018: 2).

ABD Başkanı Donald Trump’a göre Çin ekonomisinin büyümesi milli üretime dayanmaktadır. Aynı zamanda Çin teknoloji firmaları fikri mülkiyet ve havacılık sektörüne destek vermektedir. Bunun yanında Wall Street’in yatırımcıları Çin pazarına girme eğiliminde bulunmaktadır. Öte yandan Pentagon’a göre radikal unsurlar ve Ulusal Güvenlik Güçleri, ABD’ye en büyük tehdidi oluşturmaktadırlar. Ancak Çin ekonomisinin yükselişinin araştırılması konusunda ortak bir görüş de bulunmaktadır (Mac Nali ve dr, 2018:6).

Ticaret savaşında ilk hedef olan çelik ve alüminyum Kanada, Meksika ve Avrupa Birliği ülkelerine de hasar vermekte bunun nedenlerinden bir kısmı gerçek piyasa rekabetinden kaynaklanmaktadır. ABD bu ekonomik aktörlerden tekel ayrıcalıklarını almak üzere ekonomide rol oynayan ana ülke sayılmaktadır.

ABD kendi karı için ikili ticaret anlaşmalarında Dünya Ticaret Örgütü’nü eleştirilmektedir. Aynı zamanda bu örgüt Washington’da Çin’in dahil olduğu küresel hiyerarşideki ABD’nin oynadığı rolü pekiştirmek üzere aracı olarak görülmektedir. Bunun yanında kapitalist sınıfın artan etkisi nedeniyle sınırlayıcı bir faktör olarak görülmektedir. Trump yönetimi 1980’lerde ABD’nin görüşmelerinde baş kişi olan ve ABD’nin cari açığını kapatmak üzere Japonya’ya baskıda bulunan kişi olan “Robert Louiseer” ABD ticaret temsilcisi olarak atamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri’nin ekonomik büyümesi 2009 krizinden sonra yüzde 2.2 olarak gerçekleşmişken bu oran bir önceki yıllar ile kıyaslandığında düşük bir büyüme kaydettiği görülmektedir (Mac Nali ve dr, 2018:6). ABD’nin ekonomik büyüme oranı ikinci dünya savaşından sonra ortalama yüzde 3 olup 2017 yılında bu oran yüzde 2.3 olarak gerçekleşerek yılın sonuna doğru yükselmeye devam etmiş ve 2018 yılında da bu seyir takip edilmiştir.

ABD devleti 4 Nisan 2018’de ticarete başlattığı gerilimlerin ardından ilk kez fikri mülkiyet konusuna odaklanmıştır. Bu defa Çin’den ithal edilen toplam 1300 ürüne (50 milyar ABD doları) yüzde 25 oranında ilave vergi uygulanacağını dile getirmekte, bunun nedenini ise ABD soruşturmalarının sonucuna göre ayrımcı ve uygun olmayan davranışları ve uygulanan politikalarının ülke ticaretine sınırlama koymak üzere negatif etki yaratacağı olarak açıklamıştır (Aran, 2018: 2).

AB, Çin ve birçok diğer büyük ekonomiye sahip olan ülkelerin ABD’nin bu ilave vergi uygulamasına karşı harekete geçmesi ile beraber ABD’nin komşusu olan Kanada buna dahil olmuştur. 2017 yılında ABD’den ithal edilen 12.8 milyar dolarlık ürünlere yüzde 25, çelik ve geri kalan diğer ürünlere ise yüzde 10’a kadar ek vergi uygulamaya başlamıştır. İlave vergi uygulanan malların yüzde 50’sini çelik ve alüminyum ürünleri teşkil etmektedir (Palacioğlu, 2018: 3). Kahve, çamaşır makinesi, kontrplak, et, şeker, yoğurt gibi ürünlere ise yüzde 19 ve yüzde 24’e kadar ek vergi koymaya başlamışlardır.

ABD Ticaret Bakanlığı’nın 19-20 Temmuz 2018 açıklamasında Çin ile olan eski ticaret şeklinin ABD ekonomisinin zarar görmesine sebep olduğu ve ABD’nin ulusal güvenliğinin tehdit altında olduğu iddia edilerek otomotiv ve otomotiv yedek parçalarında soruşturma başlatılacağı duyurulmuştur (Bamair, 2019). Çin devleti misilleme yaptığı takdirde ise ithal edilen yedek parçalara negatif etkisi olacağı tahmin edilmektedir.

3.5. Uluslararası Piyasada Etkisi

Ticaret savaşından dolayı Çin’den ithal edilen malların fiyatı yükselmekte ve bu mallara bağlı olan üreticiler daha yüksek fiyat ödemek zorunda kalmaktadır. ABD üreticileri ve firmaları büyük bir oran ile Çin hammaddesine bağımlı bulunmakta, dolayısıyla ABD pazarlarında uluslararası arenada üretim maliyetlerini daha da artırmaktadır. Neticede ABD’li firmaların karı azalırken buna karşı Çinli firmalar kar artışı göstermektedir (Mahmoud, 2018:8). Ayrıca Çin ithalatına çok

bağımlı olan firmaların hisse senedi ve Bono getirilerinin daha az bağımlı olan şirketlere göre az olacağını tahmin edilmektedir.

Küresel çapta yükselen tarifelerin uygulanması uluslararası tedarik zincirlerini olumsuz etkilemekle beraber, ticaret savaşının -ticaretin ana katalizörü kabul edilen dağıtım ve tedarik kanallarının- bozulmasına neden olmaktadır. Bu durumda Çin ve ABD, yerel üretimini daha az maliyet ile üretemediği takdirde başka ithal kaynakları aramaya devam edecektir. Aynı zamanda Çin, Japonya, Güney Kore ve Avrupa ülkeleri, ABD yerine diğer ülkelerden ithal edecektir. Bunun dışında 2018 yılında Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund) ticaret savaşının küresel ekonomiye yaklaşık 430 milyar dolara mal olacağını tahmin ederek küresel ekonomik büyümenin yüzde 0,5'e kadar azalacağını duyurmuştur (IMF, 2018).

Ticaret savaşı ilk etkisini Avrupa ve Asya Borsalarına göstermiş olup tüm önemli finansal piyasalarda olumsuz etki bırakmıştır. Bu dengesizliklerin neticesinde Fransa'nın CAC40 endeksi % 1.10, Almanya'nın DAX endeksi % 1.52, Hong Kong endeksi % 2.91, Nikkie endeksi % 1.73, Malezya endeksi % 1.69, Güney Kore KOSPI endeksi % 1.52 ve Singapur STI endeksi ise % 0.69 oranla negatif yönde seyir etmiştir (Sada ve Sema, 2018). Bu veriler küresel ekonominin yeni mücadelesini yansıtarak dünyanın en büyük ekonomileri arasındaki çatışmaların boyutlarını gösterebilmektedir.

3.6. NAFTA'dan USCMA'ya Giden Yol

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması – NAFTA, 1992 yılında Kanada, Meksika devlet başkanları ve ABD Başkanı Bill Clinton tarafından imzalanmıştır. Bu anlaşmanın asıl taslağı 1987 yılında Ronald Reagan Başkanlığı döneminde düzenlenmiştir.

NAFTA çerçevesinde üç ülke arasındaki hemen hemen tüm gümrük engellerinin ortadan kaldırılması, gümrük vergileri ödemediği miktarda mal aktarılmasına izin vermektedir. Son yıllarda ABD ve Meksika arasında günlük

ticaret hacmi yaklaşık 1.4 milyar ABD doları iken, ABD firmalarının Meksika'ya taşınmasına imkan sağlanmıştır (<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1395/08/26/1242418>).

Donald Trump seçim kampanyası sırasında NAFTA ile ABD'nin kazanımlarının Kanada ve Meksika tarafından bastırıldığını, ABD'den daha fazla Kanada, Meksika'nın yararlandığını ve bunun ABD'nin aleyhine olduğunu düşünerek yenilenmesi gerektiğini öne sürmüştür. NAFTA'nın üye ülkelerin ekonomisine katkısı olmasına rağmen iş kaybı ve rekabet problemleri gibi sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu anlaşmazlıkların ana kaynakları ise güçlü dolar, ulaştırma, eski teknolojiye bağlı olan sektörler, teknolojilerdeki yeni gelişmeler vs. gibi faktörler görülmektedir (Akman ve Aran, 2018:6).

ABD'nin müzakerelerde özel temsilcisi olan Robert Lates'e göre son yıllarda ticaret akışının değişmesi nedeniyle en az 700 bin Amerikalı işçinin işlerini kaybettiği, dolayısıyla ABD'de bütçe açığı verilmesine sebep olduğu belirtilmiştir. Öte yandan Carlos Galindo (Meksikalı Üniversiteler Birliği) sözcüsü, NAFTA anlaşmasının Meksika'nın lehine olduğunu düşünerek anlaşmanın yenilenmesi ile ilgili çağrıda bulunmuştur (<http://alwaght.com/fa/News/108936/>). Ayrıca Meksika, ABD ile ticari bağlılığını azaltmak üzere BRICS üyeleri (Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika gibi ülkeler) ile iki taraflı ticari anlaşmalar imzalamıştır.

Meksika üreticileri ve ihracatçıları ABD ve Kanada ile yapılan serbest ticaret anlaşmasına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır. Bununla beraber Meksika hükümeti ABD Başkanı Donald Trump'ın tüm şartlarını kabul etmeyerek ABD'ye bağlılığını azaltmak üzere Asya ve Latin Amerika ülkeleriyle ticari anlaşma görüşmelerini başlamışlardır (<http://alwaght.com/fa/News/108936/>). Bir yıldan fazla süren müzakerelerin ardından 24 yıl devam eden Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasını (NAFTA) yenilenmek üzere 30 Kasım 2018 yılında Buenos Aires (Arjantin Başkenti) şehrinde düzenlenen G20 zirvesinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump, Meksika Başkanı Enrique Pena Nieto ve Kanada Başbakanı Justin Trudeau tarafından "ABD-Meksika ve Kanada Anlaşması", "United State-

Mexico and Canada Agreement-USMCA” olarak adlandırılan yeni anlaşma imzalanmıştır (TCTB, 2018: 1).

Kanada Başbakanı Justin Trudeau USMCA’yı yeni NAFTA diye tanımlayarak Kanada ekonomisinde istikrarı ve ortaya çıkan belirsizliklere uyum sağlanacağına inanmaktadır. Öte yandan Meksika Devlet Başkanı Nieto açıklamasında USMCA’yı “İmzalayacağımız anlaşma, üç ülkenin refah ve zenginlik için birlikte çalışmaya yönelik ortak iradesini gösteriyor. Bugün, farklılıkların üstesinden gelmemizin ve vizyonlarımızı birleştirmemize imkân tanıyan müzakerelere dayalı uzun bir sürecin doruk noktası” diye ifade etmiştir (Dünya ekonomisi, 2019). Bir diğer ABD ve Kanada’nın ortak açıklamasında ise “daha serbest piyasalar, adil ticaret ve bölgede güçlü ekonomik büyüme” sağlayacağı belirtilmiştir (TSKB, 2018:1).

USMCA anlaşmasının yürürlüğe girmesi için her bir ülkenin parlamentosu tarafından onaylanmasına gerek duyulmaktadır. Meksika Senatosu USMCA olarak adlandırılan anlaşmayı oy çoğunluğuyla kabul ederek onay vermiştir. Meksika Başkanı Senatörün, anlaşmayı onaylanmasını müteakiben "Bu anlaşma Meksika'da yabancı yatırım anlamına geliyor, Meksika'da iş anlamına geliyor. ABD'de ürettiğimiz malların garanti altına alınması anlamına geliyor." ifadesini kullanarak iyi karşılamıştır.

1994 yılında resmen yürürlüğe giren; dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesine sahip olan 24 sene devam eden ekonomik büyüme ve yaşam standartlarını artıran ticaret ve yatırım düzenlemeleri uygulayarak üye ülkelerin refahını yükselten küresel ticaret serbestleşmesine örnek olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması – NAFTA, yerini USMCA’ya bırakacaktır. USMCA, tarafların parlamentoları onayladıktan sonra resmen yürürlüğe girmiş olup düzenlemeleri uygulanmaya başlayacaktır.

3.6.1. NAFTA ile USMCA Arasındaki Fark

30 Eylül 2018 tarihindeki resmi açıklamada ABD, Kanada ve Meksika arasında 13 aydan uzun süren görüşmelerde üç ülke arasında NAFTA anlaşmasının değiştirildiği ve modern bir serbest ticaret anlaşması yapıldığı duyurulmuştur. Bu iki anlaşmanın hangisinin iyi olduğunun anlaşılması ancak uygulamaya konulduktan sonra mümkün olacaktır. Ancak şimdilik Meksika hükümetine göre ülke ekonomisine yarar sağlayacağı düşünülerek Meksika hükümeti tarafından olumlu karşılanmaktadır (Mena ve Wayne, 2019:33).

USMCA anlaşmasının düzenlemeleri eski NAFTA anlaşmasında olduğu gibi aynı hukuki düzenlemeler üzerine kurulmuştur. Ancak bu anlaşmada NAFTA'nın ilk yürürlüğe girdiği tarihten beri üye ülkeler, dünya ekonomisindeki gelişmeleri doğal bir şekilde anlaşmaya yansıtmaya çalışmıştır (Akman ve Aran, 2018: 2). İki anlaşma arasında ise otomobil sektörü, süt ürünleri, fikri mülkiyet ve geçerlilik süresi en önemli farklardan sayılmaktadır.

3.6.1.1. Otomotiv Menşel Kuralları ve Bölgesel Değer İçeriği

NAFTA anlaşmasında otomotiv ve parçalarını nasıl ve nerede üretildiği en çok tartışılan konu görülmekteydi. Ancak yeni anlaşma müzakereleri süresince önemli tutulmuştur. Özellikle ABD hükümeti otomotiv parçalarının üretimi konusunda devamlı bir şekilde eleştirerek yeni düzenleme getirilmesini istemekteydi. Aynı zamanda Japonya, Güney Kore kaynaklı otomotiv parçalarının Meksika'ya girmesi ve NAFTA kuralları çerçevesinde ABD pazarına girmesi bu yeni anlaşmanın en önemli ve tartışılan konulardan biri olmuştur.

Otomotiv parçalarının üretimi ve menşeli ile ilgili düzenlemeleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- i. Otomotiv üretiminde kullanılan çelik, alüminyum ve camların yüzde 70'inin Kuzey Amerika kaynaklı olması öngörülmektedir.

- ii. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra otomotiv üretiminde kullanılan parçaların tamamını yüzde 75'i (eski oran %65) Kuzey Amerika kaynaklı olmalıdır.
- iii. Otomotiv üretiminin yüzde 40'ı ve hafif kamyon üretiminde ise yüzde 45'i, saatlik işçilik ücreti ortalama 16 ABD doları ile üretilmelidir.
- iv. Kanada'nın otomobil parçaları ithalatındaki payı 32,4 milyar dolar, Meksika'nın ise toplam 108 milyar dolar olarak belirlenmiştir.
- v. Ağır kamyonlar da menşei kuralına tabi olmak üzere yüzde 60 olan oranı yüzde 70'e kadar ulaşacaktır.
- vi. Yerli otomotiv üreticilerine kurallara uymadığı takdirde yüzde 2,5 orana kadar MFN tarifeleri uygulanacaktır.

ABD hükümeti, ABD'de işçi ücreti daha yüksek olduğu için firmaların Meksika'ya taşındığını ve üretimine devam ettiğini öne sürmüştür (Livingston, 2019). Otomotiv ticaretindeki düzenlemelerin yanında otomotiv üretiminde kullanılacak çelik ve alüminyumun miktarlarının belirlenmesi gibi diğer düzenlemeler de bulunmaktadır.

3.6.1.2. Anlaşmazlıkların Çözümü

NAFTA anlaşmasındaki anlaşmazlıkların çözümü konusunda üç önemli düzenleme bulunmaktadır

- i. Ticaret tedbirleri (Trade Remedies),
- ii. Devletlerarası ticaret anlaşmazlıklarının çözümü (State to State Dispute),
- iii. Yatırımcı devlet anlaşmazlıklarının çözümü (Investor State Disputes).

ABD hükümeti adil ticareti sağlamak üzere NAFTA anlaşmasının 19. Bölümünde bulunan ticaret tedbirlerinin içeriğinde olan anti-sübvansiyon ve anti-damping uygulamaları konusunda yeni düzenlemeler getirilmesini isteyerek üye ülkelerin bu yükümlülüklerinin ortadan kaldırılmasını istemiştir. Ancak üye devletler

özellikle Kanada hükümeti tarafından reddedilmiştir. Sonunda Kanada'nın bu isteği ABD tarafından kabul edilmiş olup Kanada'nın başarısı (kazancı) olarak kabul edilmiştir (Akman ve Aran, 2018:3).

Ülkelerarası anlaşmazlıkların çözümü konusunda NAFTA anlaşmasının 20. Bölümündeki hemen hemen aynı kurallarla devam edilmiştir. Ancak anlaşmazlık konusunda çözüm bulmak üzere yeni panel oluşturulmuştur. Bu panele göre atanacak hâkimlerin düzenlenmesinde kolaylıklar sağlanarak üyelerin bloke etmesi durumunda iyileştirmeler ve kolaylıklar sağlanacaktır (<https://www.livingstonintl.com/nafta/>).

Yatırımcı devlet anlaşmazlık çözümü ise Meksika ve Kanada'da bulunan ABD'li yatırımcı firmaları kapsamaktadır. Yatırımcı devlet anlaşmazlıkları çerçevesinde ABD yatırımcı şirketlerini güvence altına almak ve desteklemeyi amaçlamaktadır. Kanada bu konuda ABD'nin ekonomisi daha güçlü olması nedeniyle anlaşmazlıklar bulunurken bağımsız bir mekanizmada ısrarlı olmuştur, bu mekanizma Kanada ile ABD arasında kaldırılmışken Meksika ile ABD arasında kapsamlı bir şekilde belirli durumlarda daraltılmıştır. Aynı zamanda ülkeler arasında petrol ve gaz üretiminde, altyapı yatırımları, telekom, enerji üretimi ulaşım sektörlerindeki ek düzenlemeleri geçerli olmak üzere anlaşılmıştır (Akman ve Aran, 2018:3).

3.6.1.3. Süt Ürünleri Düzenlemesi

NAFTA anlaşması sırasında Kanada süt ürünleri, ABD'nin süt pazarlarını büyük bir oranda elde tutmaktaydı. ABD hükümeti yeni müzakereler süresinde Kanada'nın süt pazarlarında kendi üreticilerinin payını artırmakla birlikte ABD kaynaklı ürünlerin alınması üzerine baskıda bulunmuştur. Neticede Kanada, pazarlarını ABD menşeli ürünlere açmış bulunmuştur. Bu düzenlemeye göre ABD'nin Kanada süt pazarında payı en az yüzde 3.25 olarak belirlenmiştir.

Aynı zamanda Kanada'nın USMCA dışından ithalatına karşı uygulanan sınırlı tedarik sistemi devam etmektedir. ABD ile Kanada arasında süt ticaretinin nasıl yapılacağı konusunda müzakereler sırasında tartışmalar devam olmuştur. Özellikle Donald Trump yönetimi USMCA anlaşması ile yeni bir pazar elde edemeyeceği görüşündedir. Kanada'nın bir diğer önemli başarısı NAFTA döneminde Class 7 fiyatlandırma sisteminin kaldırılması olmuştur. Kanada'nın süt ürünlerinden üretilen peynir ve yoğurt gibi ürünler Class 7 fiyatlandırma sistemine göre kendi üreticilerinin lehine olmuş durumdaydı. USTR analizine göre ABD'den Kanada'ya süt ürünleri, yumurta ve tavuk ürünleri ihracatı Kanada'dan ABD'ye şeker ve şeker içeren ürünleri ithalatının yeni pazar erişimi sağlayacağı öngörülmektedir. ITC (International Trade Center)'nin tahminine göre ABD'nin toplam süt üretimi 226.8 milyon dolar, gıda ve tarım ürünlerini ihracatı ise toplam 435 milyon ABD dolar artacağı belirtilmiştir (Bayraktar, 2019).

3.6.1.4. Anlaşmanın Sona Erme ve Gözden Geçirilmesi (Sunset Clause)

USMCA anlaşmasının NAFTA'dan bir değer önemli farkı ise belli bir zaman içerisinde geçerli olması ve gözden geçirilebilme seçeneğidir. Buna göre anlaşma yürürlüğe girdikten sonra 16 yıl uygulanacak olup 6 yıl içinde gözden geçirme veya pazarlık etme ya da tamamen çıkma seçeneği bulunmaktadır. Aynı zamanda altı yıl sonunda üye ülkeler yararlı olacağını düşünürse 16 sene daha gözden geçirilerek uzatılabilecektir (Hürriyet-Ekonomi, 2019).

Ekim 2017 yılında müzakereler devam ederken ABD, her beş yılda anlaşmanın gözden geçirilmesini ve çıkabilmesi istemiştir. Ancak bu talep üzerine Kanada, Meksika ve ABD endüstri temsilcileri yaptığı açıklamalarında yatırımların geri dönüşüne daha fazla zaman gerek olduğunu ve doğrudan yatırımların olumsuz etkileneceği göz önüne alınarak reddedilmiştir (<https://www.livingstonintl.com/nafta/>).

3.6.1.5. Çalışma ve Çevreye Yönelik Düzenlemeler

Çevre konusu ile ilgili NAFTA anlaşmasında hüküm ve kurallar bulunmadığı nedeni ile taraflar “Kuzey Amerika Çevresel İş Birliği Anlaşması- Nort American Agreement on Enviremental Cooperation NAAEC” ve “Kuzey Amerika Çalışma İş Birliği Anlaşması - Nort American Agreement on Labour Cooperation NAALC” anlaşmalarını yaparak çalışma ve çevre sorunlarını çözmeye çalışmıştır. Bu yeni anlaşma ile çevre ve çalışma konusunda daha yüksek standartlar getirilmeye çalışılmaktadır.

Bu düzenleme çerçevesinde çevre yasalarının kabul edilmesi, her bir üye ülkenin çevre anlaşmalarını uygulaması, temiz hava, deniz, balık sahaları, ozon tabakası gibi konularda duyarlılık ve korunması konularını kapsamaktadır. Aynı zamanda firmalarda ve iş yerlerinde ayırım yapmamak, zorla çalıştırmamak ve yabancı göçmen işçilere mütevazı davranmak gibi konularda hemfikirdir (USTR, 2019).

3.6.1.6. Dijital Ticaret Düzenlemeleri

Dijital ticaret düzenlemelerinde elektronik ve dijital ticaret geniş bir şekilde incelenerek standart bir düzen getirilmesi planlanmaktadır. Bu tür ticarete “belirliliğin ve elektronik imzaların geçerliliğinin sağlanması, dijital hizmetlerin ayırma ve dijital ürünlerin elektronik yolla ticaretinin gümrük tarifelerine engellenmesini” amaçlayan kuralları içermektedir.

Firmaların kişisel bilgilerini yerleştirme (data localization) kuralı yerel hükümlerine tabi tutulması ve bu verilerin ülkelerin sınır ötesi müdahalelerden korunmasını sağlanmaktadır (Akman ve Aran, 2018: 5).

Döviz kurunda kısıtlamaların ve belirlenmeler kültürel muafiyetler ve ulusal güvenlik savı gibi birçok düzenlemeler bulunmaktadır. USMCA anlaşması ile getirilen düzenlemeler ve kısıtlamaların anlaşma içeriğinde ayrı bölüm olarak yer

alması bu anlaşmanın küresel açıdan bir özelliğini yansıtmaktadır. Bu düzenlemeye göre finans konularında birbiriyle veri paylaşılacağı, her bir üye ülkenin IMF kurallarına uyacağı, tarafların ortak amaçlar takip edeceği, aynı zamanda rekabet etmek üzere kur yarı yapamayacağı gibi konularda anlaşmaya varılmıştır.

Kültürel muafiyetler konusu da yeni bir konu değildir. Bununla ilgili düzenlemeler NAFTA müzakereleri sırasında Kanada tarafından ısrar ile savunulmuştur. Ancak yeni kurallara göre müzik ve video kayıtları, kitapların basımı, düzenli yayınlar, dağıtım, sinema filmleri, gazeteler, dergi, radyo, iletişim gibi konularda düzenlemeler getirilerek korunmaya çalışılmaktadır (USTR, 2019).

Yeni NAFTA (USMCA) ile göze çarpan en önemli düzenlemelerden birisi ise ABD'nin 1962 tarihli Ticaret Yasası'nın 232'nci Bölümü'ne dayanarak uyguladığı ve belirli ürünlerin ithalatını ulusal güvenlik nedeniyle kısıtlaması ile sonuçlanan uygulamalarına ilişkindir. Ulusal güvenlik savını ileri sürerek ithalatın kısıtlanması esasında istisnai bir uygulama olarak Dünya Ticaret Örgütü kuralları (GATT XXI. Maddesi) içinde yer almıştır. Ancak bu kural Başkan Trump tarafından, hükmün konulma nedeninin tamamen dışında kullanılmaya başlanmıştır. Bu konuda her üç tarafın da mektup teatisi ile vardıkları mutabakat (232'nci Bölüm'e ilişkin ek mektuplar) ABD'nin bu uygulamaları nasıl yapacağına ilişkin düzenlemeler getirmektedir (Akman ve Aran, 2018:5).

3.7. USMCA Anlaşmasının ABD'ye Getirileri

ABD, Kanada ve Meksika arasında yeniden anlaşmaya varılan USCMA anlaşması ABD'nin tarım sektörünü iyileştirecek ve özellikle çiftçileri desteleyecektir. Yüksek standartlı olan bu sözleşme ABD'nin gıda ve tarım ihracatını desteklemek ve gıda üretimini kırsal işletmelere yardım ederek ve kırsallarda yeni iş imkanını sağlamakla beraber yeni pazarları açmayı planlamaktadır.

Kanada ve Meksika pazarları ABD'nin tarım ve gıda ihracatı açısından sırasıyla ilk ve üçüncü büyük pazarlarını oluşturmaktadır. 2017 yılında ABD'nin gıda ve tarım ürünleri ihracatı toplam ihracatının yüzde 28'ni oluşturmuş olup 324,000'den fazla iş yaratmaktaydı. Bu anlaşmanın bir kaç önemli ana noktasını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (<https://vadinews.com/>).

- A. Genel olarak NAFTA ile USCMA anlaşmaların farkı dekoratif ve belirgin olmasıdır, 1.5 yıl devam eden ve üç ülke tarafından anlaşmaya varılan USCMA anlaşması NAFTA anlaşması ile çok benzerliklere sahiptir. Yani anlaşmanın orijinal yapısı büyük ölçüde değişmemiştir. Yapılan en önemli değişimler otomotiv endüstrisindeki üretim kuralları, ABD'nin Kanada'nın süt pazarına erişimini sağlamak ve devlet yatırımlarında çözüm bulunmasıdır.
- B. ABD başkanı Donald Trump seçim kampanyası sırasında NAFTA anlaşmasını en kötü anlaşma olarak nitelendirmişti. Ancak yeniden adlandırılan bu anlaşmaya küçük dokunuşlar getirerek bir ilerleme olduğunu ummaktadır. En önemli değişim anlaşmanın başlığıdır. ABD'nin ticari temsilcilerinin resmî açıklamasında USMCA Amerika Birleşik Devletleri, Meksika ve Kanada olarak duyurulmuştur. USMCA ismi yerine CAMUS gibi başka bir isimle adlandırılmaktaydı. Ancak ABD hükümeti kendi gücünü göstermek üzere kendi ismini ilk başta tutmak için USMCA adını vermiştir.
- C. Trump hükümeti yeni anlaşma ile taleplerinin bir kısmını de olsa ulaşabilmiştir. ABD ile Kanada arasındaki barışçıl görüşmeler neticesinde Kanada'nın süt pazarlarında nispeten küçük bir pozisyon kazanılmıştır.
- D. USMCA anlaşması her tarafın karına olsa da NAFTA anlaşması göz önünde bulundurulduğu zaman ABD'nin bu anlaşmadan diğerlerine göre daha yüksek bir pozisyon kazandığı söylenebilir. Bu yeni anlaşmada değişiklik büyük olmasa da tümü ABD'nin isteklerine uygun bir şekilde alınmıştır. Trump'ın agresif ve tehdit edici taktikleri bu anlaşmada daha fazla yarar sağlanmasına sebep olmuştur.

- E. USMCA anlaşmasının ABD için kısa dönemde pek bir etkisi olmazken uzun dönemde ABD'nin başarısı olarak kabul edilmektedir. Meksika'nın (otomotiv sektörü) ve Kanada'nın (gıda ve süt üretim sektörü) görüşmeler sırasında küçük önlemler almasına karşın sonucunda ABD'nin bu ülkelerin ekonomisinde önemli rol oynamasına neden olmuştur.
- F. ABD hükümeti yumuşak güç politikasını izleyerek diğer ülkeleri kendi çıkarlarına uyum sağlamasını teşvik ederek ikna etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda finansal çıkarlarına Meksika ve Kanada'yı tabi tutmaktadır. Bu konuda Trump ABD müttefiklerinin ABD'nin küresel gücüne katılmak için davet edilme gerekliliği olmadığını dile getirmektedir.
- G. ABD'li ekonomist ve analist Rober Scott göre 1997 ile 2013 arasında yaklaşık 800,000 işin ABD'den Meksika'ya devredildiğini tahmin etmekte, USMCA anlaşmasında ise Meksika'ya göç eden iş imkanları karşı alınmaya çalışıldığını savunmaktadır (<https://tejaratnews.com/>).
- H. NAFTA anlaşması, reformları ve ekonomik sonuçları ile birlikte sosyal, kültürel ve politik alanda da etkisini bırakmıştır.

NAFTA anlaşması neticesinde ABD'li firmaların özellikle otomobil üreticileri Meksika'nın iş gücü daha ucuz olması nedeniyle asıl kazananlar olmuştur. Öte yandan Ford ve GM firmaları Meksika'da büyük faaliyetlerde bulunuyordu. Bu şirketler bazı üretimlerini Michigan'dan Meksika'ya taşımaları nedeniyle ABD Başkanı Donald Trump tarafından sert eleştirilmiştir. Bu şirketler eleştirilere karşı taşınmanın ABD'de işsizliğe neden olmayacağı ve Meksika'da yeni araba modellerinin üretileceğini söyleyerek kendilerini savunmuşlardır. (<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1395/08/26/1242418>).

Meksika'da iş gücünün fazla olması ve üretimin ABD'ye göre daha ucuz olması nedeniyle Amerikalılar giyim, otomobil ve elektrikli ev aletlerini daha düşük bir fiyat ile tedarik edebilmektedir. Bu üç ülke arasında özellikle ABD ile Meksika

ticareti dramatik bir şekilde artmaya devam etmiştir. ABD'nin Meksika'ya ihracatı 1993 yılından (NAFTA henüz imzalanmamışken) bu yana 470 kat artış göstermiştir.

NAFTA anlaşması birçok kez ABD tarafından övülüp ve eleştirilmesine rağmen hangi ülkenin yararına olup olmadığına bakacak olursak ekonomik getirilerini analiz etmek gerekmektedir. Bu anlaşma ABD, Meksika ve Kanada'nın ekonomisini birleştirerek 470 milyon tüketiciye 19 trilyon dolarlık pazar yaratmıştır (<https://www.foreignaffairs.com/articles/canada/2013-12-06/naftas-economic-upside>).

NAFTA, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin katıldığı ilk kapsamlı serbest ticaret anlaşması özelliğini taşımasıyla birlikte küresel alanda en başarılı ticari anlaşma olarak tanımlanmıştır. ABD'nin Ticaret Odasının açıklamasına göre ABD'nin 6 milyon işinin Meksika 8 milyon işinin ise Kanada ile ticarete bağlı bulunmaktadır.

3.8. ABD'nin Meksika ve Kanada Üzerine Baskıları

ABD başkanlığını kazanması ile 2016 yılında resmen göreve başlayan Donald Trump güney komşusu olan Meksika'nın ABD ekonomisine tehlike getireceğine inanarak sürekli eleştirilerde bulunmaktaydı. Bu düşünceye dayanarak Kanada ve Meksika'ya NAFTA anlaşması yerine yeni bir anlaşmaya yapmak üzere baskı yapmaya devam etmiştir. Ancak yeni bir anlaşma yapsa da Beyaz Saray tarafından tatmin edici bulunmamıştır. Beyaz Saray, Meksika üzerine azami baskı yapma arayışında bulunmuştur (<https://www.khabaronline.ir/news/1266685/>).

Öte yandan Meksika'nın ABD'den ithal edilen ürünlere karşı yeni tarifeler getirmesi, ABD'ye yapılan ihracatın artırılması ve göç dalgalarında ABD'nin göç politikalarına eşlik etmemesi gibi konularda ABD hakimiyetini önleme çabalarından sayılmaktadır. ABD başkanı Donald Trump'ın Meksika'ya karşı politikaları Kongre ve Senato tarafından iyi karşılanmamış, bu durum ABD yönetiminin Meksika'ya karşı izlediği politikalarda birçok zorluklar çıkarmıştır. Meksika ekonomisi

GSYİH'sine göre dünya ülkeleri içerisinde beşinci ve Latin Amerika'da ise Brezilya'dan sonra en büyük 2'nci ekonomiye sahiptir. İhracat ve ithalatı olmak üzere dünya ticaretinin yüzde ikisini teşkil ederek küresel ticarete de önem taşımaktadır. Son yıllarda ülke ekonomisinin istikrarlı olarak gelişmesi nedeniyle üretim kapasitesinin artması, sanayi üretiminin gelişmesi gibi konular ülkeyi gelişen bir ekonomiye taşımaktadır (Özel, 2015: 9).

ABD'ye göre Meksika'nın iç pazarı büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle ABD kendi ürünlerini Meksika pazarına satmayı sürdürmekte ve ihracatını yüksek tutmaya çalışmaktadır (Özel, 2015: 9). Öte yandan Meksika NAFTA anlaşması imzalandıktan sonra ABD'ye yüksek seviyede olan bağlılığını azalmak üzere AB ile serbest ticaret (Servest Trade Agreement-STA) anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma sayesinde AB ülkeleri pazarına erişimini sağlamıştır. Aynı zamanda Meksika'nın en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında ilk sırayı ABD pazarı teşkil etmektedir. Dolayısıyla ABD pazarı Meksika için önemini korumaktadır (Moment-Expo, 2010).

ABD'nin Meksika ile 3145 km sınırı bulunmaktadır. Bu yakınlığına bakıldığında ABD ekonomisinin bazı zamanlarda Meksika ekonomisi üzerinde olumlu (pazara erişimi kolaylaştırma gibi) ve bazı zamanlarda ise olumsuz etkisi (spiral etkisi gibi) bulunmaktadır. Meksika ekonomisinin büyük bir oranda olumsuz etkilendiği kolay bir şekilde anlaşılmaktadır.

Meksika devleti son 25 yıl içerisinde OECD, G20, NAFTA, MIST, ACD, MITKA, Next-11 gibi birçok diğer uluslararası anlaşmalar ve örgütlere üye olmuştur. Meksika ekonomisini diğer gelişen ülkeler ile karşılaştırdığımızda bölgesel ve küresel gücü, siyasi ve istikrarlı ekonomi politikalarında aranmaktadır (Özel, 2015:10). Yaşadığımız çağda günlük kullandığımız birçok ürünün Meksika ile bağlantısı bulunması nedeniyle birlikte küresel ticarete önemini korumaktadır. Örneğin 1990'larda Meksikalı "Guillermo González Camarena" çalışmaları ile icat edilen renkli televizyonlar, Meksika'yı son yıllarda dünyanın ilk düz ekran TV ihracatçısı konumuna taşımıştır (Marban, 2016).

En büyük ticari ortağı olan ABD ve Kanada'da kullanılan otomobillerin çoğu Meksika'da üretilmiştir. Meksika, Latin Amerika ülkeleri arasında ilk sırada olup dünyada ise en büyük dördüncü otomotiv ihracatçısı konumundadır. Bu sektörde yatırımlarının artırması nedeniyle daha da büyüyeceği öngörülmektedir (Marban, 2016). Havacılık ve uzay endüstrisinde, uçak ve helikopter parçalarının üretim ve tasarımında dünya ülkeleri içerisinde büyük bir paya sahip olup toplam 300'den fazla şirket faaliyetlerini sürdürmektedir.

Ülke için en önemli gelir alanlarından birisi de turizm sektörüdür. Turizm sektörünün Meksika devletinin gelişmesinde katkısı bulunmaktadır. Bir kaç yıl önce dünya genelinde on yedinci sıradayken son yıllarda altıncı sıraya yükselmiştir. 2017 yılının verilerine göre ülkenin toplam ihracatı dünya çapında 400 milyar dolardan fazlaya ulaşmıştır. Bu rakam dünya ticaretindeki önemini beyan etmektedir (Swickar, 2018).

ABD ile Meksika arasında en çok tartışılan ve 1990'lardan bu yana devam eden kaçak göçmen konusu her iki ülkenin ekonomik ve siyasi ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ticaret savaşının sona ermesi ve USMCA müzakerelerinden yeni bir sonuç beklenirken yeni göç dalgaları nedeni ile Meksika ABD hükümeti tarafından tarife tehdidi ile karşı karşıyadır. Bu tehdide göre Meksika devleti yasadışı göç dalgasını durdurmadığı zaman ABD Haziran 2018'den itibaren Meksika ithalatında tarife uygulanacağını ve sürekli olarak artırarak Ekim ayına kadar yüzde 25'e kadar artırılacağını açıklamıştır (<https://www.khabaronline.ir/news/1266685/>).

ABD hükümeti tarifeleri uyguladığı halde her iki ülkenin sınırlarında aksamalar ve olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Bu aksamalardan sadece Meksika olumsuz etkilememekte belki ABD'nin tüketicileri, yatırımcıları ve işletmecilerine tehdide bulunmuştur. Ayrıca Trump yönetiminin planladığı ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Elbette bu uygulamalar sadece yasadışı göçmenlere odaklanmamakta, dolaylı olarak ABD yatırımcılarının kendi firmalarına ait olan üretimini Meksika'dan geri çekeceğini ve daha az vergi uygulanacağını düşünerek

hedef almaktadır (<https://www.irna.ir/news/83337069/>). ABD yönetiminin Çin ürünlerine karşı uyguladığı yüksek tarifeler nedeni ile Meksika ABD'nin en büyük ticari ortağı haline gelmiş, IHS'nin raporuna göre 2019 yılının ilk 3 ayında 150 milyar ABD dolarının üzerine ulaşmıştır.

İki ülke arasındaki sınır kontrolü bir diğer önemli konudur. Sınır kontrollünün değiştirilmesi ve etki altına alınması ticareti olumsuz etkilemekle birlikte uzun bekleme sürelerine yol açılmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda ABD yönetimi Meksika'dan ithal edilen otomobillere Japonya'ya uyguladığı tarifeler gibi tarife uygulanacağını söyleyerek tehditte bulunmaktadır. Trump'ın tehdidi NAFTA'nın yerini alacak olan USMCA'nın etkisinin azalmasına neden olmaktadır. ABD yönetimi USMCA anlaşmasının müzakerelerinde iyi bir sonuç alabilmek için Meksika ve Kanada üzerindeki baskıyı azaltmak üzere metal ithalatındaki tarifeleri kaldırmıştır. Ancak ABD Kongresi, bu uygulamayı Trump'ın ticari müzakere şeklini değiştirdiğini düşünerek iyi karşılamamıştır (Darjani, 2019).

ABD ile Meksika arasındaki ticaret hacmine bakacak olursak 2018 yılında ABD, Meksika'dan 346 milyar dolarlık mal ithal ederken 265 milyar dolarlık mal ihraç edebilmiştir. Aynı zamanda 115 milyar dolar otomotiv ve otomotiv parçaları ithal etmişken 37 milyar dolar değerinde bilgisayar, televizyon ve video sistemi, 5.2 milyar dolar içecek ithal etmiştir (<https://www.irna.ir/news/83337069/>). Bu veriler iki ülke arasındaki ticari bağılığı ve önemi göstermektedir. Ayrıca ABD, Meksika ile yapılan ticarete cari açık vermekte, dolayısıyla ABD'nin ekonomik baskıları Meksika'dan ziyade kendi ekonomisine zarar vermektedir.

Kanada ve ABD, dünyanın en büyük ticari ortağı özelliğini taşıması ile beraber aralarındaki ticaretin hacmi 630 milyon dolara ulaşmakta olup ticarete paylar eşitliğini korumaktadır. Tarih ve kültür ortaklıkları ekonomik açıdan da yüksek seviyede bulunmaktadırlar. Kanada'nın coğrafi konumu bir diğer ticari sorunlardan sayılmakta zira ABD hariç başka hiçbir ülke ile komşu bulunmaması nedeniyle ürünleri uluslararası piyasalara sunmak için büyük bir maliyet ödemekte, bu nedenle ABD'ye bağılılığı daha da artmaktadır (Atach, 2018: 2).

ABD'nin Kanada'ya yaptığı ihracatın toplamı Çin, Japonya ve İngiltere'ye yapılan ihracattan daha fazladır (Dervishi, 2018: 2). 2018 Sonbaharında Trump yönetimi, ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmek üzere Kanada ile üçlü yeni bir anlaşmaya varmak için USMCA anlaşmasını imzalamıştır. ABD bu yeni anlaşmada Kanada'yı baskı altına tutarak kendi süt ürünlerini ihraç etmeyi planlamıştır ancak Trump'ın tehdide devam etmesi yeni olan bu anlaşmanın sonucunu etkilemektedir.

Kanada ve ABD ile Çin arasındaki yükselen ticari savaştan büyük bir oranda zarar görmüş durumdadır. Son dönemde Kanada hükümeti ABD yetkililerinin isteğiyle Huawei telekomünikasyon şirketinin en üst düzey yöneticisi olan Meng Wangzhou'yu tutukladıktan sonra diplomatik anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, öte yandan Çin Halk Cumhuriyeti iki Kanada vatandaşını casusluk suçlaması ile tutuklayarak birçok Kanada menşeli olan ürünlerini kısıtlayarak misillemede bulunmuştur.

SONUÇ

ABD, Kanada ve Meksika serbest piyasa şartlarını ve ortak Pazar oluşmasını sağlayarak ilk başta çevre konusunu dikkatte almamıştır.

İki gelişmiş bir gelişmekte olan ülkeden oluşan NAFTA dünya ticaret anlaşmalarına bir örnek olması ile beraber üyeler arasında ortak bir ticaret pazarı kurulması için taahhüt oluşturur.

ABD ekonomisi dünya’da lider konumunda olduğu için her bir ortağı büyük bir oranla kazanç elde etmiştir.

ABD’nin Kanada’ya yaptığı ihracatın toplamı Çin, Japonya ve İngiltere’ye yapılan ihracattan daha fazladır.

Meksika’nın işçi ücreti düşük ve işsizliği fazla olması nedeniyle ABD ve Kanada menşeli firmaların Meksika’ya taşınmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu anlaşmadan en çok kazanan Meksika gibi görülmektedir.

1994 yılında resmen yürürlüğe giren; dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesine sahip olan, 24 sene devam eden, ekonomik büyüme ve yaşam standartlarını artıran, ticaret ve yatırım düzenlemeleri uygulayarak üye ülkelerin refahını yükselten, küresel ticareti serbestleşmesine örnek olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması – NAFTA, yerini USMCA’ya bırakacaktır.

Donald Trump seçim kampanyası sırasında NAFTA ile ABD’nin kazanımlarının Kanada ve Meksika tarafından bastırıldığını, ABD’den daha fazla Kanada, Meksika’nın yararlandığını ve bunun ABD’nin aleyhine olduğunu düşünerek yenilenmesi gerektiğini öne sürmüştür.

NAFTA’nın üye ülkelerin ekonomisine katkısı olmasına rağmen iş kaybı ve rekabet problemleri gibi sorunlar ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu anlaşmazlıkların ana kaynakları ise güçlü dolar, ulaştırma, eski teknolojiye bağlı olan sektörler, teknolojilerdeki yeni gelişmeler gibi faktörler görülmektedir.

NAFTA anlaşması neticesinde ABD’li firmaların özellikle otomobil üreticileri Meksika’nın iş gücü daha ucuz olması nedeniyle asıl kazananlar olmuştur.

NAFTA anlaşmasında otomotiv parçaları üretimi (üye dışı ülkelerden anlaşma kanunları çerçevesinde NAFTA ülkelerinin pazarına giriş yapılması) konusunda en tartışılan konulardan biri olmuştur.

Ancak yeni anlaşmada otomotiv üretiminde daha net kurallar getirilmiştir. Otomotiv üretiminde kullanılan çelik, alüminyum ve camların yüzde 70'inin Kuzey Amerika menşeli ve saatlik işçilik ücreti ortalama 16 ABD dolar olması öngörülmektedir.

USMCA anlaşmasının ABD için kısa dönemde pek bir etkisi olmazken uzun dönemde ABD'nin başarısı olarak kabul edilmektedir.

NAFTA anlaşmasını bir değer önemli konusu ise Kanada'nın süt ürünleri görülmekteydi, USCMA anlaşmasında ABD'nin baskıları neticesinde ABD'nin Kanada süt pazarında payı en az yüzde 3.25 olarak belirlenmiştir.

USMCA anlaşmasının NAFTA'dan bir diğer önemli farkı ise belli bir zaman için geçerli olması ve gözden geçirilebilme seçeneğidir. Buna göre anlaşma yürürlüğe girdikten sonra 16 yıl uygulanacak olup 6 yıl sonunda gözden geçirme veya pazarlık etme ya da tamamen çıkılma seçeneği bulunmaktadır. Aynı zamanda altı yıl sonunda üye ülkeler yararlı olacağını düşünürse 16 sene daha anlaşma süresini uzatılabilecektir.

NAFTA, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin katıldığı ilk kapsamlı serbest ticaret anlaşması özelliğini taşımasıyla birlikte küresel alanda en başarılı ticari anlaşma olarak tanımlanmıştır.

Trump hükümeti yeni anlaşma ile taleplerinin bir kısmı da olsa ulaşabilmiştir.

NAFTA anlaşması, reformları ve ekonomik sonuçları ile birlikte sosyal, kültürel ve politik alanda da etkisini bırakmıştır.

Genel olarak NAFTA ile USCMA anlaşmanın farkı dekoratif ve belirgin olmasıdır. 1.5 yıl devam eden ve üç ülke tarafından anlaşmaya varılan USCMA anlaşması NAFTA anlaşması ile çok benzerliklere sahiptir. Yani anlaşmanın orijinal yapısı büyük ölçüde değişmemiştir.

İki anlaşma arasında en önemli fark otomobil sektöründe yedek parçalarını nerede ürettiği, süt ürünleri pazara girişi, fikri mülkiyet ve geçerlilik süresi gibi konular sayılmaktadır.

USMCA anlaşması her tarafın karına olsa da NAFTA anlaşması göz önünde bulundurulduğu zaman ABD bu anlaşmadan diğerlerine göre daha yüksek bir pozisyon kazandığı söylenebilir

KAYNAKÇA

- Aerts, Özden Gülveren, “*Dünya Ticaret Örgütü: anlaşmazlıkları halı mekanizması ve Türkiye'nin taraf olduğu uyuşmazlıklar*”, Atılım üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Ağırtmış, Mehmet Akif, “*Dünya Ticaret Örgütü ileri Tarım Müzakerelerinin Dünya Tarım ticaretine etkisi*”, (Istanbul Ticaret Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), 2017.
- Akalın, Durmuş, Maximilian'nın Meksika İmparatorluğunu ve Meksika'ya Giden Mısır Askerleri, Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Ankara, 2012, V. 7/4, S.625.
- Akman, M.Sait, Aran, Bozkurt, “*NAFTA'nın Yenilenmesi Müzakereleri: Amerika, Kanada ve Meksika Arasındaki Güç Mücadelesi ve Etkileri*” ,Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı-TEPAV, N.201831, 2018.
- Akman, Sait ve Aran, Bozkurt, NAFTA, USMCA olurken ne değişti, Türkiye Ekonomi Politikalar Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, No 201842, Ekim 2018.
- Aran, Bozkurt, ABD, Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2018, No:201813.
- Arı, M.Türker, “*Onuncu Yılda Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması-NAFTA*” , 2004.
- Arslan, Pınara, Meksika Eğitim Sistemi: Amaç yapı ve Süreç Bakımından ve Türkiye ile Karşılaştırılması, Route Educational and Social Science Journal, Vol.4, 2017.

- Aydoğuş, İsmayil, “*Bölgesel Ticari Anlaşmaların Türkiye Açısından Önemi: İspanya ve Meksika Örneği*”, 2005. Akşehir Ticaret ve Sanayi Odası-ATSO, Meksika Ülke Raporu, 2016.
- Bakhtyazada, Mohammad Jawat, “*2008 Amerika Ekonomik Krizin Sebep ve Yollarını incelemeşi ve önerileri*”, Barasi Bazargani, 2009, No.36.
- Burifisher, Mary E, Robinson, Sherman ve Thierfilder, Karen, “The Impact of NAFTA on the United States”, Journal of Economic Perspectives, C.15, No.1, 2001.
- Crowley, Meredith.M, “An introduction to the WTO and GATT”, Chicago, 2003, Sayı.40,.
- Çam, Zühra, “Ortak Tarım Politikası Çerçevesinde Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye Tarım politikaları”, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Üniversitesi), 2009, S.150.
- Çiçeklioğlu, Meltem, Meksika Sağlık Sistemi, Toplum ve Hekim, 2007, C.22.
- Darjani, Husyesin, Neden Meksika ABD Ekonomisine tehlikeli, Shahrwand Khabar Nigar, 2019
- DEİK-Dış Ekonomik İlişkileri Kurulu, Meksika Ülke Bülenti, Kasım 2013.
- Demir, Sertif, “*Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*”, Hiperlink Yayınları, Editör: Hasret Çomak. 1.Baskı, İstanbul, 2011.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu-DEİK, Kanada Ülke Bulenti, 2103.
- Dış Ekonomik İlişkileri Kurulu-DEİK, Meksika Ülke Bülenti, Kasım 2013.
- Dilek, Şerif , Ünay, Sadık, Yeni Korumacılık ve Ticari Savaşları, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı, 2018, Sayı.228.

Diş Ekonomik İlişkileri Kurumu-DEİK, “Amerika Birleşik Devletleri Ülke Bülteni”, 2012.

Doğruel, Fatma, Doğruel, A.Suut, “*Bıçak Sirtında Büyüme ve İstikrar Arjantin, Brezilya, Meksika, İsrail ve Türkiye Deneyimleri*”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı-İstanbul, 2006.

Dolu, Aslı, Göksel, Türmen, “NAFTA’nın Meksika üzerindeki etkileri: Sentik kontrol metot yaklaşımı”, Süleyman Demiral Üniversitesi, 2017, Cilt.22, Sayı.3.

Ersun, Cengiz, Şenkal, Ahmet, Tayfun Ok, Selçuk, İstanbul Ticaret Odası, Kanada İhracat Pazar Araştırması, Hazırlayanlar 1989, No.1989-22.

Ertürk, Nuran, Ticaret savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri, Fiscaeconomia, 2017, Vol.1, S.105.

Fregusson, Ian.F, Villareal, M.Angeles, “*The North American Free Trade Agreement- NAFTA*”, Congressional Research Service, 2017.

Gaziantep Sanayi Odası, “*Amerika Birleşik Devletlerin Ülke Raporu*”, Ticaret Departmanı, 2014.

Getanda, M.C, “The Birth of World Trade Organization”, *International Journal of Sceintific Research ve İnnovation Technology*, 2016, C.3, No:10, S.2313-3759.

Globerman, Steven, Hufbeuar, Gray, “The United States–Mexico–Canada Agreement: Overview and Outlook”, Fraser Research Bulletin, Fraser İnstitute, 2018.

Gökçe, D. Hülya, “küreleşmede Dünya Ticaret Örgütü’nün yeri”, (İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), 2008.

Gücüm, Kuntay, Emperyalizmin son Silahı Ticari savaları, 2018.

Hacıhasanoğlu, Burçin, “*Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte olan Ülkeler ve Türkiye için önemi*”, “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2005.

Harvanekova, Michaela, The United States- China Trade War, İnstitute for Politics anda Society, 2019.

Heindl, Jennifer A. “Toward a History of NAFTA 's Chapter Eleven” ,*Berkeley Journal of International of Law*, 2006, C.11, S.677.

International Open Access Journal, Tamil Nadu, India, 2018, V.2, No:2456-6470,

İstanbul Ticaret Odası, Kanada Ülke Profili ve Deri Eşya Ayakkabı İhracat Pazar Araştırması, 1997ö No.1997-60.

Khairandish, Resul ve Shayan,Siyavash, “*Risha Yabi Nam ve Parcham Keshwarha*”, İntisharat Kavir, 1991.

Khurshidi, Nasir, Karimi, Sayed ve Juyibari, Muhammad yusufi, “*Mabani Tarikh ve Siyaset Eyalet Mutahida Amricai*”, Fasilnama İlmi Pujihishi, 2017,Sayı.47.

Kozanoğlu, Hayri, Meksika’da Kriz, Biriki, 1995, Sayı.75.

KTO-Konya Ticaret Odası, “Amerika Birleşik Devletleri Ülke Raporu”, Dış Ticaret Müdürlüğü,Mart 2017.

Lakatos, Csilla , Kose, M.Ayhan,Obnsorge, Fraziska ve Stocker, Marc, “*The Global Role of the U.S Economy Linkages,Policies and Spillovers*”,Policy Research Working Paper, World Bank Grup, No:7962, 2017.

Mahmoud, Ahmet Medhat, US-China Trade War 2018, Faculty of Economics and Political Science, Cairo University, 2018.

- Manish, K.P, Krishnan, S.S.Sanjay, “*Trade War an Overview*”, International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)
- Mccaffrey, Shellyn G. “North American Free Trade and Labor Issues: Accomplishments and Challenges”, Hofstra Labor and Employment Law Journal, 1993, C.10, S.2, No.2.
- Mccaffrey, Shellyn G. “North American Free Trade and Labor Issues: Accomplishments and Challenges”, Hofstra Labor and Employment Law Journal, 1993, C.10, S.2, No.2.
- Mccaffrey, Shellyn G. “North American Free Trade and Labor Issues: Accomplishments and Challenges”, Hofstra Labor and Employment Law Journal, 1993, C.10, S.2, No.2.
- Malekzai, Khanjan, “*America ve US of America der Masir Tarikh*” 2015.
- Mena, Antonio Ortiz ve Wayne, Earl Anthony, From NAFTA to the USMCA as seen from the southreen partnership, Turkish Policy Quarterli, VOL:17, No:4, 2019.
- Merjut, Sayed Murtaza, “nigahi ba tarikhcha WTO”, Tehran, Cilt.4. 2014, S.1,2.
- Miller, Eric, “Remaking Nafta: Its Orgin, Impact and Future” , Canadian Global Affairs Institut, 2014.
- Nasb, Niyemet Ahmady ve Shirkund,Masuma, “İstiratiji Naftiyi Amrika der Khalij Fars ve Tasir an ber Manafiyi Milli Iran 1970-1990”, Fasilnamayi Ilmi Pujuhishi ve Tarikhi, No:37,2008.
- Newman, John J. Schmalbach, John M. “*United States History Preparing For The Advanced Placement Examination*”, AMSCO School Publications INC, 2.Baski, New York, 2011.

Örnek, Sardar, Altun, Ozan Can, “Bir Serbest Ticaret Anlaşmasına Örnek Olan NAFTA” , Kocaeli Üniversitesi, 2017, C.3, S.2294.

Özel, Işık, “*Ekonomik Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Meksika İlişkileri*”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Sayı.116, 2015.

Palacıoğlu, Tezer, ABD, Dünya’ya Karşı Ticaret savaşları, İstanbul Ticaret Odası ve İstanbul Düşünce Akedimisi, 2018, Yayın No.2018-11.

Panah, Behnam Mohammad, “*Tarikh ve Sakhtar Nizam Siyasi Amrika*”, Birinci Baskı, Sebziyan, 2009.

Payne, Warren S. “North American Free Trade Agreement And Overview”, *Bipartisan Policy Center*, 2017.

Powell, Joremi H. “The Outlook for the U.S Economy, The Economic Club of Chicago”, 2018.

Salimi, Huseyin ve Rahmati pur, Laila, “*Barasi Muqayisei İstiraciyi Enerji Amerika ve Chin ve Tahsir An Ber Jaigahi Khalij Fars*”, Fasilnamayi Puzihish Hayi Rah Burdi Siyaset, No.11, 2014.

Shirawi, Adul Husain, “Genral Agreement Tarif and Trade, Ahdaf,Mabani ve Sakhtar”, Amujish Aali Qum, 2008, No.4.

Şener, Duygu, “Dünya Ticaret Örgütü çatısı altındaki düzelemelerin küreselleşmeye katkısı”, (İstanbul Ticaret Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), 2015.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, “Yıllık Ekonomik Raporu”, Küresel Ekonomik Gelişmeler, 2018.

T.C.Ticaret Bakanlığı, Kanada Pazarına İhracat İmkanları, 5 Mart 2019.

- Trejo Garcia, Jose Carlos, Bolivar, Humberto Rios ve Rivera Harnandiz, Estanfinia Carolina, “*Analysis of the hysteresis of unemployment in Mexico in the face of macroeconomic shocks*”, Instituto Politécnic Nacional, Mexico, 2015, S.1253
- TSKB, (Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası), Piyasalar Bugün, “ABD ve Kanada, 24 yıllık Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın-NAFTA,yerini alacak şekilde Meksika'nın da dahil olduğu bir ticaret anlaşması üzerinde çerçeve uzlaşmaya vardı.”, 2018.
- UİB, Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekerterliği Arge Şubesi, Kanada Ülke Raporu, Meyve Sebze Mamulari Sektörü Açısından, 2017.
- UİB-Uludağ İhracatçı Birlikleri, “Amerika Birleşik Devletleri Ülke Raporu” Meyve Sebze Mamulleri Sektörü Açısından, 2018.
- Ulusoy, Ülkü Halatçı, “Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların çözüm mekanizması”, (Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara), 2009.
- Üzümcü, Adem, Dikkaya, Mehmet, “Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi: Yeni Bölgeselleşme İçin Yeni Bir Umut”, *Stratejik Araştırmalar Derneği*,2007.
- Wazaret Omur İktisadi Ve Darayi Iran, “*Rikud İktisadi Ayalat Mutahidayi Amerika Ve Tahsir an bar İktisad Jihan*”, Sazman Sarmayaguzari ve Kumak Hayi İktisadi ve Fani Iran Shirket Sarmayaguzari hayi Kharji,2008.
- Yarar, Ayşe, Sömürgeden Ulusal Devlet Anlayışına: Bağımsız Meksika'nın Kuruluş Mücadelesi, Social Science A Fresh Start, 2017.
- Yenipazarlı, Aslı, “DTÖ, Gelişmekte olan ülkelerde Rolü, önemi ve Türkiye”, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi Yüksek Lisan Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi), 2003.
- Yılmaz, Bahrı Sarp, “DTÖ Doha Turu Görüşmeleri ve Getirdikleri”, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi,), 2016.

Yiğenoğlu, Kaan, “İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değişen Güç Dengeleri ve ABD’nin Pasifik Bölgesi Stratejisi: Trans Pasifik Ortaklığı Örneği”, Akademik Bakış Dergisi, 2016, Sayı.58.

Yolchuyev, Rovchan, “Uluslararası Ticaretin Düzenlenmesi Bağlamında DTÖ kurallarının ve Sözleşmelerinin incelenmesi ve Türkiye için Değerlendirme”, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi), 2016.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

ABD’nin Kuzey Amerika Pazarlarına Meksika üzerinden nüfuzunu artırmak, Hedef Pazar, (<http://ensani.ir/file/download/article/20120326175310-5125-509.pdf>), (16/3/2019).

Alwaqt Analiz Haberleri, <http://alwaght.com/fa/News/108936/>, (26.3.2019).

Amerika Birleşik Devletlerini Tarihi, <http://geokashan14.blogfa.com/post/612184>, 2019.

Amooz, Khilasayi Tarikh Keshwar Kanada, <https://lang.b-amooz.com/countries/canada/5024/history>, (5.5.2019).

Atesh, Kanada ve Amreka Buzurgtarın Shurakai İktisadi Jihan Hastan, <https://atash.ca/>, 16/6/2019.

Atesh, (ABD ve Kanada dünya’nın en büyük ticari ortağıdır), <https://atash.ca/>, (24/8/2019).

Bama.ir, Ticaret Savaşını araba fiyatları üzerindeki ilk etkileri, <https://bama.ir/news/3911/>, 12/6/2019.

Barikzay, Najibullah, “Dünya Ticaret Örgütü’ne Üyeliği Şimdilik bizim zararımıza”, Afghan –Germen Online, 2014. (<http://www.afghan->

german.net/upload/Tahlilha_PDF/barekzai_n_ozwiyat_dar_sazman_tejarat_jahani.pdf , (05/03/2019).

Bashgahi Khabar Nigaran Jawan, Nigahi ba Tarikhchayi Makzik, 2014, <https://www.yjc.ir/fa/news/4476357> .

Bayraktar, Nesrin, “Yeni USMCA Anlaşması ABD Ekonomisini Mütevazı bir şekilde Destekleyecek”, Paratic, <https://paratic.com/yeni-usmca-anlasmasi-abd-ekonomisi-mutevazi-destekleyecek/>, (01.08.2019).

Busines Insider, “Trump wants to renegotiate NAFTA- here’s what you need to know” ,<https://www.businessinsider.com/what-is-nafta-is-it-good-for-america-2017-2>, (15/03/2019).

Country Economy, The GFP of Canada, <https://countryeconomy.com/gdp/canada>, (6.5.2019).

Dervishi, Ferikh, Rabitayi Tijari Kanada ve Amrika, Hafta, 2018, http://hafteh.ca/index.php?option=com_k2&view=item&id=9260;, 16/6/2019.

Dountry Ekonomy, Mexico Gross Domestic Product, <https://countryeconomy.com/gdp/mexico>, (21/5/2019).

Dünya Ticaret Kuruluş Anlaşmasının Uygun Bulunduğu Kanun, Sayı 22186,1995, S.493.
(https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804067.pdf), (26/2/2019).

Dünya Ticaret Örgütü: (<http://www.telifhaklari.gov.tr/Dunya-Ticaret-Orgutu-WTO>), (26/2/2019).

Dünya, ABD-Meksika-Kanada Anlaşması, G20 Zirvesi’nde İmzalandı”, <https://www.dunya.com/ekonomi/abd-meksika-kanada-anlasmasi-g20-zirvesinde-imzalandi-haberi-433618>, (27.3.2019).

Dünyadan Haberler,”USMCA, NAFTA’nın Revizyonu Neler Getiriyor”,
<https://www.ihkib.org.tr/tr/bilgi-bankasi/dunyadan-haberler/i-2716>,
 (25.3.2019).

Fath İlahi, Abdurrahman, the promise of Wall for Benifit of Mexico, Dipolomasi Ira,
<http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/1966248/>, (10.08.2019).

From NAFTA to USMCA, “Free Trade İn North Aemrica And Today and
 Tomorrow”, <https://www.livingstonintl.com/nafta/>, (27.3.2019).

G.H, ABD 2018 Dış Ticaret Açığı, <https://www.gumruktv.com.tr/abd-2018-ocak-ayina-ait-dis-ticaret-istatistikleri-yayinlandi>, (3.5.2019).

Global EDGE, Global Business Knowlege, Canada Trade Statistic,
<https://globaledge.msu.edu/countries/canada/tradestats>, (12.5.2019).

Globe Economy, The Mexico Unempolayment Rate, between 1991 until 2018 years,
https://www.theglobaleconomy.com/Mexico/Unemployment_rate/,
 (22/5/2019).

Globe EDGE, Meksika Trade Istatistics,
https://globaledge.msu.edu/countries/mexico/tradestats#source_2,
 (23/5/2019).

Hills, A. Carla, NAFTA's Economic Upsides The View From the United States,
<https://www.foreignaffairs.com/articles/canada/2013-12-06/naftas-economic-upsides>, (03.08.2019).

Trade map org,
https://www.trademap.org/Country_SelProduct_Graph.aspx?nvpm=1,
 (24/5/2019).

Hürriyet Ekonomi, NAFTA 25.yılında yerini UAMCA'ya bırakacak, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/nafta-25-yilinda-yerini-usmcaya-birakacak-41068662>, (01.08.2019).

International Monetary Fund, United States Gros Domestic Product, 2018.

Iran Ticaret ve Geliştirme Odası, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Ticaret Ofisi, Kanada Ülke Raporu, 2017, <http://import-export.blogfa.com/tag>,

Iranian Student News Agency, “Baraberi Tulid Naft Amrika ba Rusya”, (IEA, 2018,) <https://www.isna.ir/news/97100200707> ,30.4.2019.

İ.U.V.Press, Barasi Waziyat Tijaratiyi Amrika, <http://iuvmpress.com/fa/25074>, (3.5.2019).

İllahi, Shaida Niyamat, “Küreselleşmeye Yönelik Bölgesel Ticari anlaşma” ,Dunyayi İktisat, 2013, No.2645,S.28. <http://www.magiran.com/npview.asp?ID=2505365>, (14/3/2019).

İsmayilian, Farid, “Nort American Free Trade Agreement”, Bakırıl Ulum, Tehran, 2014. (http://pajoohe.irA7-NAFTA_a-42369.aspx).

Khabar Guzarii Tansim NAFTA Chist, <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1395/08/26/1242418>, (25.7.2019).

Khabar Online, Khabar Guzari Tahlili Iran, <https://www.khabaronline.ir/news/1266685/>, (05.08.2019).

Livingston, From NAFTA to USMCA, <https://www.livingstonintl.com/nafta/>, (30.7.2019).

Mac Nali, David, Hads Siyar, Sustar Li,Wugraf Li,(2018), Nigahi Markisist ha Ba İktisad Jihani, Çev. Kiyumars Zamanı, <https://naghd.com/2019/02/19/>,

- Marban, Rodrigo,(2016), “How Mexico is Important to World, Quora”,
<https://www.quora.com/How-Mexico-is-important-to-world>, (30/5/2019).
- Mashahri, Sayed Hanif Alawi, “*Din Der Amerika*”, 2011,S.6.
<http://www.america.blogfa.com/> 18/472019.
- Moment-Expo, Ülke, Meksika, 2010, Sayı,21. <http://www.moment-expo.com/meksika>, (30/5/2019).
- OECD-Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Örgütü,(2018), “Economic Surveys, Overview of United States”, www.oecd.org/eco/surveys/economic-survey-united-states.htm.
- Oustr- Office of the United States Trade Representative, <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/fact-sheets/2018/october/united-states%E2%80%93mexico%E2%80%93canada-trade-fa-0>, (30.7.2019).
- Radio Azadi, Tulid Amrika ba Rekor Khahad Rasid,
<https://www.radiofarda.com/a/united-states-oil-production/28979116.html>
 ,30.4.2019.
- Sada ve Sema, Tasir Jang İqtisadi Çin ve Amerika ber İqtisad Jihan,
<http://www.iribnews.ir/fa/news/2193879/>, 13/6/2019.
- Statista, Mexico Unemployment rate from 2007 to 2017,
<https://www.statista.com/statistics/263702/unemployment-rate-in-mexico/>,
 (22/5/2019).
- Swickard, Jim, (2018), “What are Some Important Product in Mexico”,
<https://www.quora.com/What-are-some-important-products-in-Mexico>,
 (30/5/2019).
- The Balance, Trade Wars and Their Effects on the Economy,
<https://www.thebalance.com/trade-wars-definition-how-it-affects-you-4159973>, (30/5/2019).

The Balance, Unemployment Rate by Year Since 1929 Compared to Inflation and GDP, <https://www.thebalance.com/unemployment-rate-by-year-3305506>, 27/4/2019.

The Population of United States of America <http://worldpopulationreview.com/countries/united-states-population/>, (<http://usa.ir/>). (17/4/2019).

The United State Chamber of Commerce, “The Fact of NAFTA” [,www.uschamber.com](http://www.uschamber.com), (13/3/2019).

The World Trade Organization Members: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, (4/3/2019).

Ticaret News , NAFTA iptal olması durumunda iş kaybı yaratmakta, <https://tejaratnews.com/>, (28.7.2019).

Trading Economic , United States Unempolyment Rate, <https://tradingeconomics.com/united-states/unemployment-rate>, 27/4/2019.

Trading Economic, Mexico Unemployment Rate, <https://tradingeconomics.com/mexico/unemployment-rate>, (22/5/2019).

Trading Economics, Canada Unemploment Rate, <https://tradingeconomics.com/canada/unemployment-rate>, (9.5.2019).

Trading Economics, Mexico Balance of Trade, <https://tradingeconomics.com/mexico/balance-of-trade>, (23/5/2019).

Turkish Time, Dünya'nın onuncu Ekonomisi Kanada, <http://www.turkishtimedergi.com/sponsorlu/qnb-finansbank/dunyanin-onuncu-buyuk-ekonomisi-kanada/>, (6.5.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, “USMCA Anlaşması İmzalandı”,
<https://www.ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/kanada/usmca-anlasmasi-imzalandi> (27.3.2019).

Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı,
<https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/4359> ,(25.3.2019).

Understanding The WTO principle
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm,
 (2/3/2019).

United Nations Conference On Trade and Development, *Dispute Settlement Regional Approches*, New York and Geneva, 2003.
https://unctad.org/en/Docs/edmmisc232add24_en.pdf).

United States (USA) GDP Gros Domestic Product
<https://countryeconomy.com/gdp/usa>, 24/4/2019.

United States Census Bureau, Top Trading Partners, February 2019,
<https://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/toppartners.html>,
 (3.5.2019).

Vadi News, ABD, Kanada ve Meksika arasında yeni anlaşma imzalandı,
<https://vadinews.com/>, (26.7.2019).

World Wide Inflation Date, Historic Inflation Canada- CPI Inflation,
<https://www.inflation.eu/inflation-rates/canada/historic-inflation/cpi-inflation-canada.aspx>, <https://hodhod.ca/2017-اپریل-کانادا-بیکاری-در-کاهش-نرخ-بیکاری>,
 (8.5.2019).

World O Meters, Mexico Population, <https://www.worldometers.info/world-population/mexico-population/>, (18.5.2019).

World Trade Organizatin, “Her Anchiziki Ma Namidanım”,
<http://drnasirisavadkoohi.ir/world-trade-organization/>, (05/03/2019).

Worldometers, Kanada population, <https://www.worldometers.info/world-population/canada-population/>, (3.5.2019).

WTO members, Categories and Benefits: (<https://www.thebalance.com/wto-membership-benefits-and-importance-3306364>, (27.2.2019).

WTO, “World Trade Organization ministerial conferences” (https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm), (25/2/2019).

WTO, “Dünya Ticaret Örgütü’nün amaçları” (<https://iktisatca.wordpress.com/2016/08/17/155/>, (23.2.2019).